

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**ARAP-İSRAİL SAVAŞLARININ TÜRK KAMUOYUNA
YANSIMALARI
(1948–1967)**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Yavuz PEHLİVAN

Danışman
Yrd. Doç.Dr. Kenan KIRKPINAR

İZMİR, 2006

Yüksek lisans “Arap-İsrail Savaşları’nın Türk Kamuoyuna Yansımaları (1948–1967)”, adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Yavuz PEHLİVAN

05 / 07 / 2006

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün/...../2006 tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin..... maddesine göre Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Yavuz Pehlivan'ın Arap-İsrail Savaşlarının Türk Kamuoyuna Yansımaları (1948-1967) konulu tezi incelemiş ve aday/...../2006 tarihinde, saat 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu No:

Üniv. No:

Tezin Yazarının
Soyadı: **Pehlivan**

Adı: **Yavuz**

Tezin Türkçe Adı: **Arap-İsrail Savaşları'nın Türk Kamuoyuna Yansımaları
(1948-1967)**

Tezin Yabancı Dildeki Adı: **Affection of Arab-Israel wars to the Turkish
Public Opinion (1948-1967)**

Tezin Yapıldığı
Üniversite: **Dokuz Eylül** Enstitü: **Atatürk İlkeleri ve İnkılap** Yıl: **2006**
Tarihi

Tezin Türü: 1- Yüksek Lisans x Dili: **Türkçe**
2- Doktora Sayfa Sayısı: 127
3- Tıpta Uzmanlık Referans Sayısı: 171

Tez Danışmanı: **Yrd. Doç. Dr. Kenan Kırkpınar**

Türkçe Anahtar Kelimeler:

1. Arap
2. İsrail
3. Ortadoğu
4. Filistin
5. Kamuoyu

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1. Arab
2. Israel
3. Middle East
4. Palestine
5. Public Opinion

ABSTRACT

In every terms of history the Middle East has been the center of the world. Because of It's specialties and strategic priority, The Middle East has always been an inflection center. Because of this The Middle East has always been an area of the wars has been occurred.

From the begging of 20. Century because of it's energy sources Middle East has been a place where it is always wanted. Sharing of this area has always been an important problem. In this sharing struggle, especially big countries use Jewish people as a pincers to establish them in this area an Israel Government Because of this until today they are always in a war with Arabians.

Especially after II. World war Arab-Israel wars has been an area of two big countries, In this world, that two big countries are sovereign, Turkey, that wants to take a place of this self with west countries, is effected deeply. With this study that we made, we try to explain how effects Turkish Public with Arab-Israel wars and how The Turkish external politic effects.

ÖZET

1948–1967 döneminde İsrail ile Araplar arasında yaşanan savaşların Türk kamuoyundaki yansımalarına baktığımızda gerek iç politikada, gerek uluslararası sistemde meydana gelen değişikliklerin kamuoyunu ve Türkiye'nin dış politikasını derinden etkilediğini görmekteyiz. Bu nedenle yaklaşık yirmi yıllık bu dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikasında önemli değişikliklerin olduğunu söyleyebiliriz.

İsrail ile Araplar arasında yaşanan Filistin sorunu ve 1948 savaşı Türk kamuoyunda ilgiyle izlenmiş ve Araplar lehine haberlere ve makalelere yer verilmiştir. Dönemin gazeteleri Filistin sorunun ortaya çıkışına geniş yer vermiş ve İsrail devletinin kuruluşunun sadece İsrail ile Araplar arasında yaşanan bir sorun olmadığı, Batılı devletlerin de bu sorunun çıkmasında etkili olduğu vurgulanmıştır.

1950'li yıllardan itibaren Türkiye'nin Arap devletleriyle ilişkilerinde önemli değişiklikler olmaya başlamıştı. Türkiye'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı altında ABD'den yardım almaya başlaması, özellikle NATO'ya girerek Batılı devletlerle ittifak ilişkileri içine girmesi Arap Devletleriyle ilişkilerinde ters bir gelişmenin yaşanmasına neden olmuştu. Mısır devlet başkanı Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ve arkasından da sorunun büyüyerek savaşa dönüşmesi Ortadoğu'da büyük bir buhranın yaşanmasına neden olmuştu. Türkiye bu buhran sırasında Batılı Devletlerin yanında yer alarak sorunun çözümüne katkıda bulunmaya çalışmıştı. Bu da Arap Devletleri'nin Türk dış politikasına yönelik eleştirilerde bulunmasına neden olmuştu.

1960'larda Türkiye'nin Arap devletleriyle ilişkilerinde önemli değişiklikler yaşandı. Türkiye bu dönemde Arap devletleriyle eşitlik ve karşılıklı saygı çerçevesinde ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik bir bölge politikası uygulamaya çalıştı. 1967 Savaşı sırasında Türk kamuoyu ve Türk hükümeti olayları yakından takip ederek bu politikayı uygulama fırsatı bulmuştur. Türkiye bu savaş sırasında tarafsız olduğunu açıklamasına rağmen, Araplara karşı sempatiyle baktığını da açıkça söylemekteydi.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	2
I - 1948 ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE TÜRK KAMUOYU	6
A- BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN FİLİSTİN'İ TAKSİM KARARI VE TÜRKİYE.....	6
1- Genel Durum.....	6
2- Türkiye'nin Tutumu.....	7
B- İSRAİL'İN KURULUŞU VE SAVAŞ.....	9
1- İsrail'in Kuruluşu.....	9
2- Savaşın Çıkması.....	14
3- Savaşın Sonucu.....	18
C- TÜRKİYE'NİN TUTUMU.....	20
1- Filistin Uzlaştırma Komisyonu Üyeliği.....	20
2- İsrail'in Tanınması.....	21
II –1956 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE TÜRK KAMUOYU	28
A- SÜVEYŞ BUHRANININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	28
1- Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı Millileştirmesi.....	31
2- Birinci Londra Konferansı.....	35

3- Mısır ile Görüşmeler.....	37
4- İkinci Londra Konferansı.....	37
5- B.M. Güvenlik Konseyi Görüşmeleri.....	38
B- SAVAŞIN ÇIKMASI.....	41
C- SAVAŞIN SONA ERMESİ.....	42
D- SAVAŞIN SONUCU.....	44
E- TÜRKİYE’NİN TUTUMU.....	46
1- Londra Konferansları ve Türk Kamuoyu.....	47
2- Savaş Karşısında Türkiye.....	53
3- İsrail’deki Büyükelçinin Çekilmesi.....	57
4- Savaşın Türkiye Açısından Sonucu.....	64
III - 1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE TÜRK KAMUOYU.....	66
A- SAVAŞ ÖNCESİ DURUM.....	66
B- SAVAŞIN NEDENLERİ.....	67
C- SAVAŞ VE TÜRK KAMUOYU.....	80
D- SAVAŞIN SONUÇLARI.....	99
E- SAVAŞA GİDEN GELİŞMELER KARŞISINDA TÜRKİYE’NİN TUTUMU.....	100
F- SAVAŞ KARŞISINDA TÜRKİYE’NİN TUTUMU.....	103
G- TÜRKİYE’NİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLERDEKİ TUTUMU.....	106

SONUÇ	111
KAYNAKÇA	115
EKLER	121

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
B.M.	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
Haz.	: Hazırlayan
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Tarihin her döneminde dünyanın merkezi konumunda bulunan Ortadoğu sahip olduğu özellikler ve stratejik önemi nedeniyle sürekli bir çekim merkezi konumunda bulunmuştur. Ortadoğu'nun bu durumu bu bölgede savaşların ve egemenlik mücadelelerinin her dönemde yaşanmasına neden olmuştur.

20. yüzyılın başından itibaren de sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle emperyalist devletlerin iştahını kabartan bir bölge konumunda bulunan Ortadoğu'nun paylaşılması meselesi, önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu paylaşım mücadelesi içerisinde, özellikle emperyalist devletlerin bu bölgeye egemen olma amacını gerçekleştirimede bir araç olarak kullanılan Yahudilerin Ortadoğu'ya yerleşerek İsrail devletini kurmaları, bu bölgenin halkı Araplarla aralarında günümüze kadar devam eden savaşların yaşanmasına neden olmuştur.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Arap-İsrail Savaşları iki kutuplu dünyanın mücadele alanı haline dönüşmüştür. İki kutuplu dünyada kendisine yer elde etmeye çalışan Türkiye'nin Batılı İttifaklar içerisinde yer almaya başlaması bu savaşlar sırasında izleyeceği politikayı da derinden etkilemiştir. Yapmış olduğumuz bu çalışmayla, Arap-İsrail Savaşlarının Türk kamuoyuna nasıl yansındığını ve bunun Türk dış politikasını nasıl etkilediğini ele almaya çalışacağız.

Bu konuyu bana tez konusu olarak önermekle kalmayıp görüş ve önerilerini benimle paylaştığı ve bazı noktalara dikkatimi çektiği için Tez danışmanım, Hocam Yrd. Doç. Dr. Kenan Kırkpınar'a teşekkür ederim.

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra dünya gündemini yoğun bir biçimde işgal etmeye başlayan Arap-İsrail sorununun temelleri, Birinci Dünya Savaşı sırasında Batılı devletlerin Osmanlı devletini parçalamak için yürüttükleri politikalarda yatmaktadır.

İngiltere ve Fransa 16 Mayıs 1916'da gizli Sykes-Picot Anlaşmasını imzalayarak Osmanlı devletinin Orta Doğudaki topraklarını paylaşmışlardı. Bu anlaşmaya göre, Akka'dan itibaren, Beyrut da dahil olmak üzere, kuzeye doğru Suriye'nin tüm kıyı şeridi ile Adana ve Mersin Fransa'ya, Bağdat-Basra arasındaki Dicle-Fırat bölgesi de İngiltere'ye bırakılıyordu. Anlaşmada Filistin'in hangi devletin egemenliğine verileceği konusu düzenlenmemiştir.

İngiltere, savaş sonrası düzende Filistin bölgesinin kendi etki alanına girmesi için yoğun bir faaliyet yürüttü. Bu dönemde İngiltere'nin bölgeyle ilgili politikası, İngiltere Siyonist Dernekleri Federasyonu Başkanı Lord Rotschild'in girişimlerinden etkilenmekteydi. Lord Rotschild'in 2 Kasım 1917'de kaleme aldığı ve İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Balfour'un imzasıyla yayınlanan deklarasyon, Filistin Sorununun gelişim süreci içerisinde çok önemli bir yer işgal etti. Balfour Deklarasyonunda, "Majestelerinin hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için bir ulusal yurt kurulmasını uygun karşılamaktadır ve bu amacın gerçekleşmesi için her türlü çabayı harcayacaktır" denilmekteydi. Her ne kadar deklarasyonda, Yahudiler için ulusal bir yurt kurulmasının, bu ülkede yaşayan ve Yahudi olmayan toplumların medeni ve dinsel haklarını hiçbir şekilde ihlal etmeyeceği ifade ediliyorsa da, Yahudilerin siyasal hakları ön plana çıkartılıyordu.

Filistin üzerindeki belirsizlik, Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansında aşılmaya çalışıldı. Bu toplantıda Osmanlı devletinin Orta Doğu topraklarını yeniden paylaşan ve böylece Sykes-Picot'yu değiştiren İngiltere ve Fransa; Suriye ve Lübnan'ın Fransız "manda"sına, Filistin, Ürdün ve Irak'ın da İngiliz mandasına sokulmasını kabul ettiler.

İngiltere'nin manda yönetimi altında Filistin'e göç eden Yahudilerin sayısında hızlı bir tırmanış görüldü. 1920–1922 döneminde bölgeye 25.000 Yahudi geldi. Bu durum ister istemez Araplarla Yahudiler arasında, özellikle Kudüs ve Yafa gibi önemli kentlerde çatışmalar yaşanmasına, gerginliğin tırmanmasına yol açtı. Bölgede bulunan çok sayıda Yahudi örgütü, faaliyetleriyle bu çatışmaların yayılmasına neden olmaktaydı.

İngiltere 3 Haziran 1922'de Dünya Siyonist Örgütüne bir açıklama göndererek, Balfour Deklarasyonunun bir Yahudi Filistin yaratmayı amaçlamadığını, Yahudiler için sadece ulusal bir yurdun tesis edilmesinin söz konusu olduğunu, üstelik İngiliz hükümetinin bölgedeki egemenliğini Yahudi örgütleriyle paylaşmak niyetinde olmadığını bildirdi. İngiltere'ye göre, Filistin'de yaşayan herkes Filistin vatandaşıydı. Yahudiler ise geniş Filistin nüfusu içerisinde ancak bir topluluk olarak nitelendirilebilirdi. Milletler Cemiyeti Konseyi de Filistin'in geleceğine yönelik 24 Temmuz 1922 tarihli kararında İngiltere hükümetinin yaklaşımını aynen benimsedi.

İngiltere, Balfour Deklarasyonunun belirsiz ifadelerini açık hale getirmek ve kötüye kullanılmasını önlemek için yürüttüğü bu ve benzeri çabalara rağmen, bölgedeki gücünü ve etkinliğini yavaş yavaş yitirmeye başladı. İki savaş arası dönem, bir yandan Yahudilerin Filistin'de ulusal bir yurdun ötesinde, bir Yahudi Devleti kurulması için yürüttüğü çabalara, diğer yandan da Arapların, Yahudilerin bu amaçlarını gerçekleştirmelerini engelleme girişimlerine sahne oldu.

Filistin'deki Araplar ile Yahudilerin 1920, 1921 ve 1929'da üç kez çatışmaları, bu çatışmaların yayılmasının önlenmesinde İngiliz güçlerinin etkisiz kalışı ve Avrupa'da Yahudi karşıtlığının güçlenmesiyle de ilişkili bir biçimde, bölgeye göç eden Yahudilerin nüfus dengesini altüst etmesi, sorunu 1930'dan itibaren içinden çıkılmaz hale getirdi. 1930'larm başında kurulan Arap ve özellikle Yahudi terör örgütlerinin birbirlerini ve İngilizleri hedef alan eylemleri Filistin'de izleri uzun yıllar silinmeyecek tahribata neden oldular.

İngiltere zaman zaman askerî güç kullanarak, zaman zaman da soruna siyasi çözüm önerileri getiren "Beyaz Kitap"lar yayınlayarak, Filistin'de ortaya çıkan durumu

ortadan kaldırmaya çalıştıysa da, bunlar ne Yahudi ne de Arap toplumunu ve siyasi liderlerim tatmin etti. Gerginlik ve çatışma ortamı İkinci Dünya Savaşı sırasında da sürdü. Savaş sonrasında, Milletler Cemiyeti döneminden Birleşmiş Milletler'e miras kalan en önemli ve en karmaşık konulardan birisi olarak Filistin sorunu bu örgütün gündemini yoğun bir biçimde işgal etmeye başladı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin Sorununun çözüme ulaştırılması için İngiltere ve ABD'nin yürüttüğü çalışmalar bir sonuç vermeyince, İngiltere konuyu 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletlerin gündemine getirdi. Böylelikle, uzun yıllar kendisine yük olan bir konudan kurtulmayı amaçlıyordu.

BM Genel Kurulu, 15 Mayıs 1947'de "Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komisyonu" adlı özel bir çalışma grubunun kurulmasına, Komisyon üyelerinin Filistin'e gidip çalışmalar yapmasına ve bir rapor hazırlamasına karar verdi. Komisyon, 1 Eylül 1947'de BM Genel Sekreterine teslim ettiği raporda, komisyon üyelerinin oybirliğiyle benimsenen bir ilkeler demeti, oyçokluğuyla kabul edilen bir "Çoğunluk Planı" ve birkaç üye tarafından desteklenen bir de "Azınlık Planı" yer alıyordu. Oybirliğiyle benimsenen ilkelere göre, manda yönetimi derhal sona erdirilecek ve Filistin'in bağımsızlığı kabul edilecekti. "Çoğunluk Planı"na göre, bağımsız Filistin Devleti aralarında ekonomik birlik bulunan Arap ve Yahudi devletleri şeklinde ikiye bölünecek, Kudüs şehri ise uluslararası denetim altında tutulacaktı. Azınlık Planındaysa, Filistin'in, başkenti Kudüs olan ve Arap ve Yahudi federe bölümlerinden oluşan federal bir yapıya sahip olması öngörülmüyordu.

Araplar, Filistin toprakları üzerinde ancak bağımsız bir Arap devletinin kurulmasından yana olduklarını dile getirerek, taksim fikrine baştan karşı çıktılar. Fakat, ABD ve SSCB'nin 10 Kasım 1947'de Filistin'in taksim edilmesi yönündeki öneriye destek verdiklerini açıklamalarından ve İngiltere'nin 13 Kasım'da, Filistin'deki askerlerini kademeli olarak çekerek 14 Mayıs 1948 günü manda yönetimini sona erdireceğini bildirmesinden sonra, 29 Kasım'da BM Genel Kurulunda yapılan oylamada Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında taksim edilmesine karar verilmiştir.

Bu gelişmelerin yaşanması ve ardından da Filistin’de 15 Mayıs 1948 tarihinde Yahudi devletinin kurulması, Ortadoğu’da günümüze kadar devam edecek ve belki de dünya gündemini en uzun süre meşgul edecek bir savaşın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1948 ve 1967 yılları arasında Arap Devletleri ile İsrail arasında gerçekleşen bu savaşların Türk kamuoyundaki yansımalarını değerlendirdiğim araştırmamda en fazla yararlandığım kaynak dönemin siyasi gazeteleri olmuştur. Bu gazeteler içinde Cumhuriyet, Ulus, Hürriyet, Milliyet, Akşam, Sabah, Vatan, Tercüman, Zafer gazeteleri çalışmamın ana kaynağını teşkil etmektedir.

Araştırmam üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1948 yılı Arap-İsrail Savaşının Türk kamuoyuna yansımaları değerlendirilmiştir. Bu bölümde öncelikli olarak savaşa neden olan Birleşmiş Milletlerin Taksim kararı ve Yahudi devletinin kuruluşunun Türk kamuoyunda nasıl karşılandığı ele alınmış, arkasından Arap-İsrail savaşı ve kamuoyuna yansımaları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerin aradında da Türkiye’nin bu savaş karşısında almış olduğu tutum incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölümde 1956 yılı Arap-İsrail savaşları ele alınmıştır. Bu bölümde öncelikli olarak, savaşa neden olan gelişmeler içersinde önemli bir yere sahip olan Mısır’ın Süveyş kanalını millileştirmesi konusu ele alınmış, arkasından savaşın çıkışı ve gelişmeler değerlendirilmiştir. Son olarakta Türkiye’nin tutumu ve kamuoyundaki değerlendirmelere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise 1967 yılı Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı)’nın Türk kamuoyuna yansımaları ele alınmıştır. Savaşın nedenleri ve gelişmeler değerlendirildikten sonra, savaşın çıkması ve sonuçlarının kamuoyundaki yansımaları ele alınmıştır. Son olarakta Türkiye’nin bu savaş sırasındaki tutumu ve bu tutumun kamuoyuna yansımaları incelenmeye çalışılmıştır.

I- 1948 ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE TÜRK KAMUOYU

A. BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN FİLİSTİN'İ TAKSİM KARARI VE TÜRKİYE

1. Genel Durum

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Filistin sorunun çözümü konusu tekrar önem kazanmıştır. Savaş sonrasında İngiltere ve ABD'nin sorunun çözümüne yönelik attığı adımların sonuç vermemesi üzerine, İngiltere 2 Nisan 1947 tarihinde Filistin konusunu Birleşmiş Milletler'e havale etti.

İngiltere'nin başvurması üzerine 29 Nisan–15 Mayıs tarihlerinde toplanan BM Genel Kurulu Büyük Devletlerin dahil olmadığı bir soruşturma komitesinin kurulmasına ve Komite'nin Filistin'e bizzat giderek bir rapor hazırlamasına karar verdi¹. Birleşmiş milletler Filistin Özel Komitesi adındaki bu komitenin 11 üyeden oluşması ve hazırlayacağı raporu en geç 01 Eylül 1947 tarihine kadar Genel Kurula sunması kararlaştırıldı². Komite 16 Haziran–24 Temmuz tarihleri arasında, Filistin'de yaptığı incelemelerden sonra, 31 Ağustos'ta vardığı sonuçların açıkladı. Komite oybirliğiyle birtakım noktaları tespit etmiş, ayrıca bir çoğunluk ve bir de azınlık raporu hazırlamıştı. Oybirliğiyle benimsenen noktalarda, Filistin'de manda yönetiminin en kısa zamanda sona erdirilmesi ve bağımsızlık tanınması öngörülüyordu. Oy çokluğuyla kabul edilen raporda, Filistin'in, aralarında ekonomik birlik bulunan bağımsız Arap ve Yahudi devletlerine bölünmesi ve Kudüs şehrinin her iki devletin dışında, uluslararası kontrole tâbi olması teklif edilmekteydi³.

Komisyon'un bir kısım üyelerince benimsenen azınlık raporunda ise Filistin'de merkezi Kudüs olan ve Arap ve Yahudi devletlerinden oluşan bağımsız bir Federal Devletin kurulması öngörülüyordu. 10 Kasım'da ABD ve SSCB'nin, Filistin'in taksimi

¹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yay., İstanbul, 2001, s. 637.

² Filistin Özel Komitesine seçilen devletler: Avustralya, Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hindistan, İran, Hollanda, Peru, İsveç, Uruguay ve Yugoslavya.

yolundaki teklifi kabul ettiklerini açıklamaları üzerine, İngiltere de, 13 Kasım'da, 1 Ağustos 1948'e kadar Filistin'in tamamen boşaltılacağını ve İngiliz kuvvetlerinin, Arapların ve Yahudilerin istemedikleri bir çözüm yolunun zorla kabul ettirilmesinde kullanılmayacağını bildirdi. BM Filistin Komitesi'nin, yaptığı görüşmelerde son şeklini verdiği taksim projesi, 26 Kasım'da Genel Kurul'a getirildi. Genel Kurul da 30 Kasım'da taksim kararını aldı⁴.

Karar 10 çekimser, 13 aleyhte oya karşı 33 oyla alınmıştı. Büyük devletlerden ABD, SSCB. ve Fransa kararın lehinde oy kullanmış, İngiltere ise çekimser kalmıştı. Karara aleyhte oy veren 13 ülke ise Arap ülkelerinden başka, Afganistan, Küba, Yunanistan, Hindistan, Pakistan, İran ve Türkiye idi⁵.

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyayı savaş tehlikesinden korumak ve bütün dünya uluslarının işbirliğini sağlayarak dünya barışını güvence altına almak gibi amaçlarla kurulan Birleşmiş Milletler, kendi aldığı kararlarla dünya barışını sürekli tehdit edecek olan ve bölgemize son çeyrek yüzyıl içinde dört kanlı savaş yaşatan Orta Doğu uyuşmazlığının kurdelesini kendi elleri ile kesiyordu. Filistin'in taksimini kararlaştıran Birleşmiş Milletler, bundan böyle, Orta Doğu'da günümüze dek sürecek olan barış arama faaliyetlerine girişecekti⁶.

2. Türkiye'nin Tutumu

Türkiye, Arap Orta Doğu'suyla ilişkilerinde II. Dünya Savaşı sonrası izlediği politikaya uygun olarak BM'deki Filistin görüşmelerinde Arap ülkelerinin yanında yer almıştır. Türkiye, BM Genel Kurul'unun Filistin konusundaki görüşmelerinde, Arap ülkelerinin Filistin'e bağımsızlık verilmesi için sundukları karar tekliflerini desteklemiştir. Filistin konusunu incelemek üzere BM Genel Kurulunun bir soruşturma

³ İrfan C. Acar, **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**, TTK. Basımevi, Ankara, 1989, s. 43–44.

⁴ BM'nin Filistin için bölünme planı önerisi için bkz: Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yay. İstanbul, 2005, s.220-221., Mete Çubukçu, **Bizim Filistin, Bir Direnişin Tarihçesi**, Metis Yay., İstanbul, 2002, s.194.

⁵ Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945–1970)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s.21.

⁶ Cengiz Çandar, **Direnen Filistin**, May Yay., İstanbul,1976, s.23-24.

Komisyonu kurmasıyla ilgili oylamalarda da Türkiye, Arap ülkeleriyle birlikte hareket eden az sayıdaki ülkelerden biri olmuştur. Filistin Komitesi'nin raporları üzerinde yapılan görüşmelerde de Türkiye, Arap ülkelerini desteklemiş ve nihayet Genel Kurul'un 30 Kasım'daki taksim kararına Arap ülkeleriyle birlikte aleyhte oy kullanmıştır.

Filistin sorununda, Arap ülkelerine arka çıkacak bir büyük devlet yoktu. II. Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'da daha etkin bir siyaset izlemeye çalışan Sovyetler Birliği de, o tarihte Filistin'in taksimini desteklemişti. Sovyet Rusya, B.M. deki müzakerelerde taksim başta gelen savunucularından olmuş ve 29 Kasım 1947 kararında da Amerika ile birlikte taksim lehinde oy kullanmıştır. Amerika Yahudileri desteklediği için taksimi savunuyordu. Fakat Sovyet Rusya ise Yahudi aleyhtarı idi. Stalin Yahudi düşmanlığında eski Rus geleneğini devam ettiriyordu. Lâkin, Sovyet Rusya'nın Orta Doğudaki ihtirasları gerçekleşecek ise, İngiltere bu bölgeden atılmalı ve bölgede bir boşluk yaratılmalıydı. Kendisi Orta Doğuya girmek için bu boşluktan yararlanabilirdi. Ne var ki, Sovyetlerin bu hesaplarla, Amerika ile birlikte taksimi desteklemeleri, birçok üyenin de aynı şekilde oy kullanmasına sebep olmuştur⁷.

İşte bu durumda, Arap ülkelerini destekleyen birkaç ülkeden birinin de Türkiye olması önem kazanıyor ve Arap ülkelerinde de olumlu karşılanıyordu. Bu olumlu tepki, Türkiye ile ilişkileri iyi bir çerçeve içine giremeyen Suriye'nin Cumhurbaşkanı Şükrü El Kuvvetli tarafından BM oylamasından hemen sonra Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü'ye gönderilen teşekkür mesajında ifadesini bulmuştu⁸.

Suriye Devlet Başkanı Şükrü El Kuvvetli'nin Cumhuriyet gazetesine verdiği ve Ankara'da ilgiyle karşılanan demecinde de, "Türkiye'nin Filistin davasında Arapları desteklemesinin, Arap devletleriyle arasındaki bağlantıların kuvvetini artırdığını" belirtirken eklediği şu sözler ilgi çekicidir: "...Unutulmaması gereken bir cihet de Siyonistlik tehlikesinin Türkler tarafından dikkatle gözetilen diğer bir tehlikeyle olan münasebetidir ki Arap milletleri bu tehlikeye karşı Türklerle aynı duyguyu taşıyorlar.

⁷ Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1994, s.89.

⁸ **Cumhuriyet**, 2 Aralık 1947.

*Bütün bu tarihi, hissi ve siyasi mülâhazaların Arap ülkeleri ile Türkiye arasındaki bağların gittikçe sağlamlaşacağı hakkında bana kanaat veriyor. Siyonizm'le mücadelede Türkiye'nin Arapları desteklemesi iki millet arasındaki dostluğun en bariz, en yüksek tezahürü olacaktır*⁹.

Cumhuriyet Gazetesi de, Arap dünyasında Türkiye'ye yönelik ortaya çıkan olumlu havayı Beyrut kaynaklı haberde şu şekilde özetliyordu. “...Filistin meselesinin halli hususunda dünya devletlerinin göstermiş oldukları gayret ve faaliyet... Arap âlemini ikna ve tatmin etmekten uzaktır. Bu karanlık ve ümitsiz vaziyet içinde Türkiye'nin Arap ve Filistin davalarına karşı takınmış olduğu vaziyet, yegâne teselli ve ümit kaynağıdır”¹⁰.

2. İSRAİL'İN KURULUŞU VE SAVAŞ

1. İsrail'in Kuruluşu

BM'nin taksim kararı, Arap ülkelerinde tepkiyle karşılanmış ve Amerikan, Sovyet ve BM aleyhtarı gösterilere yol açmıştı. Aralık 1947 başlarından itibaren, Filistin'de, Arap ve Yahudiler arasında gittikçe artan bir gelişme gösteren çatışmalar ortaya çıkmıştı. BM'in taksim kararının uygulanmasını imkânsız kılan bu gelişmeler, bir yandan Güvenlik Konseyi'nde ele alınırken, öte yandan Genel Kurul'da durumu görüşmek üzere toplantıya çağırılmıştı. Genel Kurul'un 19 Nisan 1948'de başlayan görüşmeleri, İngiltere'nin Filistin'deki manda yönetiminin resmen sona erdiği 15 Mayıs günü, hiçbir önemli karar alamadan süresiz olarak ertelenirken, Tel Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi üyeleri tarafından 14 Mayıs'ta Filistin'de İsrail devletinin kurulduğu ilân ediliyordu¹¹.

⁹ Cumhuriyet, 2 Haziran 1948.

¹⁰ Cumhuriyet, 27 Haziran 1948.

¹¹ Ulus, 15 Mayıs 1948.

Tel Aviv'de toplanan Yahudi Ulusal Konseyi'nin 14 Mayıs 1948 tarihinde açıkladığı bağımsızlık bildirisinde şu ifadeler yer alıyordu: *"İsrail toprakları Yahudi halkın doğum yeridir... Bu tarihsel bağla hareket eden Yahudiler yüzyıllar boyunca babalarının toprağına dönebilmek için ve tekrar devlet olabilmek için çaba harcadılar. Son yıllarda kitleler halinde buraya döndüler... Ülkenin bütün sakinlerine ilerlemenin nimetlerini getirdiler ve bağımsızlığı kazanacakları günü beklediler.*

...Ulusal Konseyin üyeleri olan bizler Filistin'deki Yahudi halkın ve Dünya Siyonist hareketinin temsilcileri olarak, bugün Filistin'de İngiliz mandasının sona erdiği gün, Yahudi halkın doğal ve tarihsel haklarının ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun (Taksim) kararının verdiği yetkiyle kutsal bir toplantı yaptık.

Bu nedenlerle, Mediath Yisrael (İsrail Devleti) adı verilmek üzere Filistin'de Yahudi Devletinin kurulduğunu ilan ediyoruz.

...Yahudi Devleti, dünyaya dağılmış olan bütün Yahudilerin göçüne açık olacaktır; ülkede yaşayan herkesin yararına ülkenin kalkınmasını sağlayacaktır; İsrail peygamberlerince kavranmış olduğu gibi, özgürlük adalet ve barış ilkelerine dayanacaktır; bütün yurttaşları için toplumsal ve siyasal eşitliği tam olarak sağlayacaktır; ırk, din ve cinsiyet ayırımı gözetmeden din, bilinç eğitim ve kültür özgürlüğünü garanti edecektir; bütün dinlerin Kutsal topraklarını güven altına alacaktır; Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ilkelerine tam bağlılıkla uyacaktır...¹²

İlk İsrail kabinesi aynı gün David Ben Gurion başbakanlığında kuruldu. İsrail Devleti, bağımsızlığın ilan edilmesinden çok kısa bir süre sonra ABD tarafından tanındı¹³. SSCB'de 17 Mayıs'ta yeni devleti tanıdığını açıkladı¹⁴.

Ürdün Kralı Abdullah Yahudilerin devlet ilan etmelerine cevaben yayınladığı beyannamede şu ifadelere yer veriyordu¹⁵:

¹² **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1948, Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.228.

¹³ **Ulus**, 15 Mayıs 1948.

¹⁴ **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1948.

¹⁵ **Ulus**, 15 Mayıs 1948.

1. “ İngiliz manda himayesinin sona ermesiyle, Yahudilere Balfour Beyannamesiyle yapılmış olan bütün vaatleri feshedilmiş addediyorum.
2. Filistin’de Yahudilere hiçbir hak tanımıyorum.
3. Yahudiler, evvelce yapmış olduğu teklifleri kabul etmiş olduklarından, bundan böyle Filistin’de kendilerine hiçbir mahalli muhtariyet imtiyazı tanınmayacaktır.
4. Filistinlilerin kendi mukadderatları tayin edecekleri hakkındaki vaadimi teyid ediyorum”.

Görüldüğü gibi Ortadoğu’da kurulan bir Yahudi devleti’nin Araplar tarafından tanınması pek mümkün görünmüyordu. İsrail devletinin kurulmuş olması günümüze kadar kanayacak bir yaranın açılması anlamına geliyordu.

Türkiye ise Filistin’de, bir Arap Devleti olmaksızın kurulan İsrail Devletini endişe ve temkinle karşıladı. Hükümet, kamuoyuna yansıyan şekliyle iki temel nedenden ötürü İsrail devletinin kurulmasına karşı çıkmaktaydı:

Birincisi, Filistin Sorunu Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler sistemleri içerisinde uzun yıllardır çözülmeye çalışılmış, fakat giderek içinden çıkılmaz bir hal almıştı. En karmaşık noktaya ulaştığı bir dönemde, Arapların tüm muhalefetine rağmen Yahudilerin bir devlet kurması, Filistin’de barışa ulaşılmasını daha da güçleştirecekti. BM görüşmeleri sırasında Araplardan desteğini esirgemeyen Türkiye, baştan beri karşı olduğu bir sonucun ortaya çıkmasını memnuniyetsizlikle karşılamaktaydı.

İkincisi, Türkiye, kendisine çok yakın bir coğrafi bölgede kurulan İsrail’in, ikinci Dünya Savaşı sonrasında oluşmaya başlayan iki bloktan hangisi içinde yer alacağı konusunda derin şüpheler taşıyordu. Devletin kurulmasında büyük payı olan Yahudi terör örgütlerinin SSCB ile yakın ilişkiler içinde olmaları, Çek yapımı silahların 1946’dan itibaren SSCB’nin yardımıyla bölgeye sokulması, komünistlerin denetimi altındaki doğu Avrupa Yahudilerinin yine SSCB’nin yardımlarıyla Filistin’e gitmelerine

izin verilmesi ve manda yönetimi sırasında Yahudi yerleşim birimlerinde sosyalist anlayışla kurulunan işletmelerin var olması gibi olgular, yeni devletin Orta Doğu'da bir Sovyet uydusu olacağı endişesini doğurmuştu¹⁶.

Hükümete yakınlığıyla bilinene Ulus Gazetesi İsrail'in kurulması ve Filistin sorunu ile ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmaktadır: *“Filistin’de İngiliz manda idaresinin sona ermesiyle bağımsız bir İsrail devletinin kurulması, Ortadoğu’nun aslında çözülmesi güç bir siyasi problemini, büsbütün çıkmaza sokmuş bulunuyor. Vaşington’dan bildirildiğine göre Başkan Truman, yeni Yahudi Devletinin Birleşik Amerika tarafından tanındığını açıklamıştır. Eğer bu haber doğru ise, diğer bazı devletlerin de bu tanımaya katılmalarının beklemek yerinde olur.*

Diğer yandan, Mısır Başbakanı, bozulan asayişini yerine getirmek ve siyonist haydutlar tarafından Araplara ve insanlığa karşı girişilen katliamı ve terör hareketlerini önlemek üzere Mısır kuvvetlerine, Filistin’e girme emrinin verildiğini açıklamıştır. Kral Abdullah’ın artık Filistin’de Yahudilere hiçbir hak tanımayacağını belirten bir beyannamesiyle birlikte Ürdün Bakanlar Kurulu da, Siyonistlere karşı harp ilan etmiştir. Suriye ve Irak’ın bunu takip edecekleri şüphesiz olduğuna göre, Filistin’de sonu nasıl biteceği ve ne gibi ihtilatlara sebep olacağı bugünden kestirilmeyen kanlı bir savaş resmen başlamış oluyor.

Dünya meselelerinin hallinde harbin, sefaleti artırmak ve düğümleri biraz daha karıştırmaktan başka hiçbir işe yaramadığını bu sütunlarda tekrarlamış ve Filistin davasının ancak ilgililer arasında karşılıklı anlayış zihniyetiyle barış yolundan müspet bir neticeye ulaştırılabileceği kanaatinde ısrar etmiştik. Bugün artık iş çıkırından çıkmış olduğuna göre, son ve kesin sözün söylenmesi, kuvvet ve silaha bırakılmış demektir. Bundan en çok zarar göreceklelerin ise gene Yahudiler olması büyük bir ihtimal dahilindedir.

¹⁶ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.638-639.

2 Kasım 1917 tarihli Balfour Beyannamesiyle Filistin Meselesinin siyasi bir ihtilaf konusu haline girmesinden beri, ifratçı Siyonist liderleri, davayı kuvvet ve nüfuz ile kendi lehlerine halletme hatasında ısrar ettiler. O bölgeye iki bin yıldan beri fiilen tasarruf etmekte olan asıl ev sahipleri Araplarla bir anlaşma yoluna girmediler. Başka milletlerin yerleştikleri ve sahip oldukları bir yerde zorla bir Yahudi anavatanı yaratma dileğinin zararlı siyasi bir macera mahiyetini alacağını asla idrak etmek istemediler.

Gerçekte Filistin’de kurulacak olan bir İsrail devletinin - zayıf bir ihtimallebekası sağlansa bile genel olarak Yahudi meselesini halle yaramayacağı meydandadır. Bilindiği üzere Yahudi meselsi aslında iki cepheli bir problemdir. Bir yandan dünyanın her tarafına yayılmış, servet ve nüfuzla kavuşmuş Yahudiler bir ana vatan iştiyaki peşinde koşmakta, diğer yandan da diğer milletler öz yurtlarında nüfuz ve servetini çekemedikleri Yahudilerden kurtulmaya çalışmaktadırlar. Bu yüzden doğan karşılıklı kin ve düşmanlık duyguları, birçok memleketlerin siyasi rejimini tayininde bile müessir olmaktadır.

Siyonist liderlerin Filistin’de bir Yahudi devleti kurma teşebbüsleri, - başarıyla neticelense bile – ne bu iştiyaki gidermeğe, ne de o kini yatıştırmaya yaramayacaktır. Çünkü bu dünyadaki Yahudilerin Filistin’de toplanmasına maddeten imkân yoktur. Üstelik Filistin’de yerleşen Yahudilerin de aradıklarını bulamayarak kendilerine has zekâ ve becerikliliği kaybettikleri Arthur Koestler gibi gene Yahudi yazarların son yazıları ile ispat edilmiştir. Görülüyor ki devrimize has kararsızlık, çaresizlik, hoşnutsuzluğun ifadesi olarak ifratla müdafaa olunan Yahudi anavatanı davası, bizzat onu güdenler için hayır ve selamet getirmekten uzaktır.

Dünyanın her tarafına dağılarak servete, kudrete ve ilme sahip, basına hakim, halk efkarına nafiz bir hale gelen Yahudiler, 1896’da yayınlanan Theodor Herzl’in meşhur kitabından beri “ Yahudi devleti” hülyasına kapılarak huzur ve rahatlarını kaybettiler. Bazıları bu huzursuzluğu daha eser çıkar çıkmaz duymuşlardı. Şimdi yalnız fikir alanında değil, siyaset ve tatbikat sahasında da aynı huzursuzluk, kin ve nefret duyguları hatta kanlı savaşlar haline genişleyerek sürüp gidiyor.

Yahudi meselesinin dünya ölçüsünde ve bütün ilgilileri memnun edecek tek hal çaresi, her zaman ve memleket için Yahudilerle Yahudi olmayanlar arsında tahammül edilir müşterek bir hayat imkânını sağlayacak zemin ve vasıtaları hazırlamaktan ibarettir. Bunun için de Yahudi liderleri, bütün dünyada olduğu gibi Filistin’de de, asıl ev sahiplerinin kabule yanaşmayacakları müfrit dileklerden vazgeçmelidirler. Bu taktirde bugün Filistin de yerleşmiş olan Yahudilerin Araplarla birlikte yekdiğerine karşılıklı saygı besleyen hür vatandaşlar halinde yaşamaları imkan dahiline girer. Yoksa Filistin çıkmazı, insanlıkla beraber Yahudi ırkını da felakete sürükleyecek önlenmesi imkânsız daimi bir tehlike vasfını taşımakta devam eder¹⁷”.

2. Savaşın Çıkması

Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen Dışişleri Bakanları, 8–12 Aralık 1947 de Kahire’de yaptıkları toplantı sonunda yayınladıkları bildiride, B.M. kararına karşı mücadeleye kararlı olduklarını, bu mücadeleyi başarılı bir neticeye ulaştıracaklarını, taksimi önlemek için kesin tedbirler almaya karar verdiklerini, taksim kararının "self-determinasyon" prensibinin bir ihlâli olduğu, taksim kararı ile 500.000 Arabin Yahudi boyunduruğu altına gireceğini söylüyorlardı¹⁸. Yahudi devletinin ilanından bu görüşlere uygun olarak, 14–15 Mayıs’ta Filistin’i işgale başladılar¹⁹.

İşgalin hemen ardından Ürdün Kralı Abdullah, Cumhuriyet Gazetesi’ne verdiği beyanatta şöyle diyordu: “... İngilizlerin çekilmesiyle bize düşen vazife Filistin’de emniyeti sağlamaktır. Yahudiler tekliflerimi kabul ederlerse kendilerine muhtariyet verilir. Fakat mukavemetin karşılığı tenkildir. Vazifemizi ifaya başladık. Mesele bütün Arap ve İslam alemini ilgilendirmektedir. Türkiye her halde cenup hudutlarında Siyonist bir devletin kurulmasını istemez...”²⁰

¹⁷ “ Filistin Çıkmazı”, **Ulus**, 16 Mayıs 1948.

¹⁸ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 90.

¹⁹ **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1948.

²⁰ **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1948.

Ortaya çıkan bu yeni durum karşısında B.M., 20 Mayıs'ta, taraflar arasında arabuluculuk yapmak üzere İsveç Kralının yeğeni Kont Bernadotte'yu görevlendirdi. Fakat bu arada da, Arap ülkelerinin saldırısı üzerine, İsrail 15 Mayıs'ta Güvenlik Konseyine şikâyetle bulunmuş ve Arap saldırılarının durdurulmasını istemişti. Bu istek Amerika tarafından da desteklendi. Bunun üzerine Güvenlik Konseyi 22 Mayıs'ta aldığı S/773 sayılı kararında, tarafları 36 saat içinde her türlü askerî harekâtı ve çarpışmayı durdurmaya çağırdı. Bu karar İsrail tarafından kabul edilmekle beraber, Arap devletlerinin kimisi kabul etti, kimisi bazı şartlar ileri sürdü²¹. Güvenlik Konseyi, 29 Mayıs'ta taraflara 4 haftalık mütareke teklifinde bulunan bir karar aldı²². Arap ülkeleri ve İsrail 1 Haziran'da bu çağrıya uyacaklarını bildirdiler²³. Bu sırada BM temsilcisi Bernadotte da Orta Doğu'daki temaslarına başladı. Bernadotte'un uzun süren ve tarafları tatmin edemeyen temasları sırasında 11 Eylül'de Kudüs'te bir Yahudi tedhişçi grubu tarafından öldürülmesi²⁴ üzerine, arabuluculuk görevine yardımcısı Ralph Bunche atandı.

Öte yandan, BM Genel Kurulu 12 Aralıkta ABD, Fransa ve Türkiye temsilcilerinden oluşacak bir Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulmasına karar verdi. Filistin Uzlaştırma Komisyonuna Türk delegesi olarak İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahid Yalçın, Türkiye hükümeti tarafından seçilmiştir.²⁵ Güvenlik Konseyi de 29 Aralık'ta derhal ateş kesilmesini öngören bir çağrıda bulundu. Mısır ve İsrail Ocak 1949 başında, ateş-kes kararına uydular. 13 Ocak'taki Rodos'ta R. Bunche aracılığıyla görüşmelere başladılar²⁶. Bu arada İsrail ile Lübnan temsilcileri arasında da "sınırdaki ateş-kes anlaşması görüşmeleri yapılmaktaydı.

İsrail-Mısır görüşmeleri, 24 Şubat'ta bir anlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlandı. Anlaşmaya göre İsrail ve Mısır, BM Güvenlik Konseyinin çağrısına uygun olarak askeri

²¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.96.

²² **Cumhuriyet**, 01 Haziran 1948; 29 Mayıs'ta S/801 sayılı kararı ile 1 Haziran 1948 günü saat 18.00 den itibaren olmak üzere, yeniden ateş-kes çağrısında bulundu. Bu seferki çağrıyı taraflar kabul etmekle beraber, bu sefer ateş-kesin şartları konusu ortaya çıktı. Neticede, arabulucu Kont Bernadotte'un 8 Haziran'da Araplara ve İsrail'e sunduğu 9 maddelik şartları her iki tarafça da kabul edilince, 10 Haziran 1948 günü New York saati ile 18.00 de ateş-kes yürürlüğe girdi. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.96.

²³ **Cumhuriyet**, 02 Haziran 1948.

²⁴ **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1948; **Akşam**, 18 Eylül 1948.

²⁵ **Cumhuriyet**, 05 Ocak 1948.

²⁶ Rodos Görüşmeleri için bkz.: **Cumhuriyet**, 14 Ocak 1949.

harekâta başvurmaktan ve birbirlerine karşı saldırıya girişmekten kaçınmayı taahhüt ediyorlardı. Anlaşma, mütareke hattını da çiziyor, fakat bu sınırların siyasal veya ülkesel sınırlar olmadığı belirtiyordu. Tayin olunan sınır hattı Gazze ile Nofah arasındadır. İki taraf bu hattı aşmayacaktı. İki taraf esirleri mübadele etmeyi kabul ediyor ve muhtelif bir mütareke komisyonu kuruluyordu. Komisyona iki taraftan her biri üçer üye gönderecek ve başkanlığı yapacak, yedinci üye Birleşmiş Milletler Mütareke Komisyonu kurmay reisi veya müşahid heyetince iki tarafın tasvibiyle tayin olunacak yüksek rütbeli bir subay olacaktır²⁷.

Anlaşma, taraflar arasında barışçı bir çözüme varılıncaya kadar yürürlükte kalacaktı. İsrail-Mısır anlaşmasından sonra, 11 Mart'ta da İsrail ile Ürdün arasında önce bir ateş-kes anlaşması²⁸, daha sonra da 3 Nisan'da da mütareke sınırlarını tespit eden anlaşma imzalandı. 23 Mart'ta İsrail ile Lübnan da mütareke imzaladılar. 13 Nisan'da da İsrail ile Suriye arasında ateş-kes anlaşması imzalandı, fakat mütareke görüşmelerinden uzun bir süre olumlu sonuç alınamadı. Nihayet, 20 Temmuz'da İsrail ve Suriye de mütareke anlaşmasını imzaladılar²⁹.

Bundan sonra BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun teşebbüsüyle, 27 Nisan'da, İsrail ile dört Arap komşusunun temsilcileri, Lozan'da bir araya geldiler ve savaştan sonra ortaya çıkan üç önemli sorunu, yani Arap mültecilerinin geleceği, Kudüs'e uluslararası statü verilmesi ve sınırların çizilmesi konularını görüşmeğe başladılar. Fakat 2 ay kadar devam eden bu görüşmeler özellikle mülteciler konusundaki görüş ayrılıkları yüzünden 25 Haziran'da kesildi.

Filistin'deki Arap Yahudi anlaşmazlığı hakkında Cumhuriyet gazetesinde şu değerlendirmeler yapılyordu: “ ...Ortaşarkta bir Yahudi devleti kurulması meselesinin bir harbe sebep olduğu gayet aşikardır. Bu harbin şimdiki halde Yahudiler tarafından, yahud Araplar tarafından kazanılmış olması, mühim bir mesele değildir. Mesele, bu kazanç veya kaybın neticeleridir ve bu neticelerin Ortaşark hayatı üzerindeki tesirleridir.

²⁷ Cumhuriyet, 25 Şubat 1949.

²⁸ Cumhuriyet, 12 Mart 1949.

²⁹ Cumhuriyet, 21 Temmuz 1949.

Yahudilerin Ortaşarkta bir devlet kurmaktan maksadları nedir? Bu suale cevap verilirse meseleyi kökünden halletmek mümkün olur. Maksad, mazlum Yahudiliğe bir ilticagâh bulmaksa, Filistin böyle bir ilticagâh teşkil edecek yer olmaktan çok uzaktır.

Çünkü Filistin dar bir memlekettir ve burası Avrupa'dan vesair yerlerden hicret edecek bütün Yahudileri, ancak yerli halkı köklerinden sökmek hesabını barındırabilir. Yerli halkı imha edip Yahudileri yerleştirmek ise, kimsenin kabul edebileceği bir durum değildir.

Bu açık ve kat'i hakikati destekleyen fîli bir durum, Yahudilerin, kendi bölgelerinde ikamet eden dört yüz binden fazla Arabı kendi yurtlarına iade etmemek için her çareye başvurmalarıdır. Çünkü Yahudiler, tazyik altında hicret eden bu Arabların yerine Yahudi muhacirler yerleştirmek emelindedirler ve bu yüzden Arabları tekrar kabul etmemek için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Bugün durum bu merkezde olduğuna göre yarın Yahudilerin nüfus kesafeti daha fazla arttığı takdirde ne yapacakları ve genişlemek için durmadan silah üstünlüğüne başvuracakları gayet açıktır. O halde Yahudilerin Filistin'de bir devlet kurmaları, daima mütecaviz bir varlık olarak Ortaşark'ta yer alacaklarını şimdiden belirtmektedir ve Yahudilerin Filistin'de yerleşmeleri için Arabların oradan ayrılmaları icab etmektedir.

Yabancı bir milletin, iki bin sene evveline aid tarihi haklara dayanarak halen yaşamakta olan bir milleti yerinden atarak ve vatanından mahrum ederek yerini alması, bu asrın vicdanına kabul ettirilecek bir iş değildir.

Şu neticeye varıyoruz: Yahudilik Filistin'de yerleşmek için mütecaviz olmak ve genişlemek siyasetini takip etmek, yani daimi bir harp amili olmak zorundadır.

Yahudilerin durumu bu merkezdedir. Buna mukabil Arapların teklif ettiği hal çaresi, Arabların şimdiye kadar hicret etmiş olan Yahudilerle elbirliği yaparak müşterek bir devlet kurmak ve bu devlet içinde Yahudilerin haklarını tanımaktır.

Fakat Yahudiler, mutlaka bir milli hükümet ve devlet kurmak fikrinde oldukları için Arapların bu çok isabetli tekliflerini kabul etmemekte ve bu yüzden iki taraf arasında bir anlaşma zemini bulmak son derece güçleşmektedir”³⁰.

BM Filistin arabuluculuğu görevini yürüten Ralph Bunche, 27 Temmuzda Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda, Filistin çatışmasının askerî aşamasının sona erdiğini bildiriyordu. Öte yandan, ABD, İngiltere ve Fransa hükümetlerinin 25 Mayıs 1950’de ortaklaşa yayınladıkları bildiride, her üç ülkenin bölgede barış ve istikrarın kurulmasına önem verdikleri ve bölge devletleri arasında kuvvet kullanılmasına karşı oldukları belirtiliyordu. Bildiride ayrıca üç ülkenin; herhangi bir bölge devleti, sınırları veya mütareke hatlarını ihlâl hazırladığı takdirde, böyle bir teşebbüsü önlemek üzere gerek BM içinde ve gerekse dışında derhal harekete geçeceklerini de ifade ediliyordu³¹.

3. Savaşın Sonucu

Ancak, 1948 Savaşının ortaya çıkardığı sorunları âdil ve kesin bir çözüme bağlamak mümkün olamadı. Savaşın yarattığı fiilî durumlar devam ettirildi. BM tarafından öngörülen çözüm yolları uygulanmadı. Bir kere İsrail de Ürdün de, Kudüs'ün uluslararası statü altına konmasına karşı gelerek Savaş sırasında, şehrin iki ülke arasında paylaşılmasıyla ortaya çıkan bölünmenin devamında ısrar ettiler.

Öte yandan, Ürdün, Savaş sırasında Arap orduları tarafından işgal edilen Arap Filistin'inin, Mısır'ın kontrolündeki Gazze dışındaki kısmını ilhak kararı aldı. İsrail-Ürdün sınırı Kudüs'ün içinden geçiyordu. Böylece, İsrail'le komşuları Lübnan, Suriye ve Mısır'la, mütareke hatlarının; Ürdün'le ise bu ilhak kararının ortaya çıkardığı fiilî sınırlar, BM taksim kararında öngörülenden farklı bir durum yaratmış oluyordu. Kudüs ve sınırlar konusunun yanında üçüncü başlıca anlaşmazlık konusu olan mülteciler sorununda ise, geçici ve fiilî de olsa bir çözüm yoluna varılamadı. Bu noktada tarafları birleştirmek mümkün olamadı. Böyle olunca da, Filistin mültecileri konusu, etkisini

³⁰ Ömer Rıza Doğrul, “Filistin’de Arap- Yahudi Uzlaşması Mümkün Mü?”, *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1948.

³¹ Ömer Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.29.

bugüne kadar devam ettiren ve Arap- İsrail uyuşmazlığının adeta düğüm noktası haline gelen bir sorun olarak ortada kaldı.

1948 Arap-İsrail Savaşlarının Ortadoğu'nun yapısına yönelik çok önemli sonuçları olmuştur. Savaş Filistin'de yaşayan bir milyon kadar Arabı yerinden yurdundan etmiş ve bir mülteciler meselesi ortaya çıkmıştır. Yahudilerden korkan birçok Arap yurtlarını terk ederek komşu Arap ülkelerine sığındıkları gibi bazı Arap komutanları da, muhtemel muharebe sahasında yaşayan Arapları buralardan ayrılmaya teşvik etmiştir. Komşu ülkelere iltica eden bu Arapların sayısı hakkında kesin rakamlar mevcut değildir. 500 bin ile 940 bin arasında değişen rakamlar telaffuz edilmiştir. Mülteciler meselesi günümüze kadar çeşitli safhalardan geçerek bugün bir Filistin meselesi haline gelmiştir.

Arap ülkeleri içinde en kuvvetli orduya sahip olduğu sanılan Mısır'ın, savaşta en ağır yenilgiye uğrayan ülke olması Mısır'da monarşinin yani Kral Faruk'un iktidarının sona ermesine neden olmuştur. Yenilgide devlet yönetimindeki yozlaşmanın önemli payı olduğunu düşünen bazı Mısırlı genç subaylar, Yarbay Cemal Abdunasır'ın öncülüğünde gizli bir örgüt olan Hür Subaylar Komitesi kurdular. Bu komite 23 Temmuz 1952'de gerçekleştirdiği darbeye Kral Faruk'u tahtan indirip monarşiye son verdi.

Bu hadise Mısır'da ve Ortadoğu'da yeni bir dönem başlatmıştır. İktidarı ele alan Başkan Nasır önceliğini gerici olarak değerlendirdiği Arap monarşilerini sosyalist cumhuriyetlerle değiştirmeye vermiştir. Bu yöndeki çabalar bölgedeki hassas durumun daha kritik hale gelmesine ve iktidar mücadelelerinin artmasına neden olmuştur.

Arap ordularıyla kıyaslandığında zayıf görünen İsrail ordusu karşısında bir Arap devletinin askeri gücünün yenilmesi Arap camiasında milliyetçi duyguları körükleyerek Arap Milliyetçili hareketini tetiklemiştir. Zira Arap milliyetçiliği de Nasır'ın eseridir. Bu milliyetçi duyguları tahrik eden ve Arapları milli bir kimlik kazandırmak için gayret sarf eden özellikle Nasır'dır. Nasır bütün ve milli bir Arap dünyasının liderliği hayalini taşımaktadır.

Birinci Arap-İsrail savaşının ateşkes anlaşmalarıyla neticelenmesi kalıcı bir barış ortamının tesis edilmesini sağlayamamıştı. Arapların hazmedemediği bu durum, milliyetçilik duygularının kabarmasıyla birlikte gelecekte İsrail'e aralarında yaşanacak savaşların da tohumlarını atmıştı.

C. TÜRKİYE'NİN TUTUMU

1. Filistin Uzlaştırma Komisyonu Üyeliği

B.M. Filistin görüşmelerinde Arap ülkelerini destekleyen ve taksim kararına karşı çıkan Türkiye bir süre daha bu görüşünü devam ettirmiş³² ve bu arada 12 Aralık 1948'de ABD, Fransa ve Türkiye temsilcilerinden oluşacak bir Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir³³. Ve genel kurul 29 Aralık'ta ateş kes çağrısı yaptı. Mısır ve İsrail bu karar uydular. 13 Ocak 1949'da Rodos'ta görüşmeler başladı ve bu görüşmeler 24 Şubat'ta bir antlaşmayla sonuçlandı. Antlaşmaya göre taraflar askeri harekâta başvurmaktan kaçınacaktı. Anlaşma mütareke sınırını çiziyor, fakat bu sınırların siyasi ve ülke sınırı olmadığı belirtiliyordu³⁴.

Filistin Uzlaştırma Komisyonunca 27 Nisan'da, İsrail'le 4 arap ülkesi bir araya getirildi ve Arap mültecilerinin geleceği Kudüs'e statü verilmesi, sınırların çizilmesi konusunda görüşmeler başladı. Ancak bu görüşmeler bir sonuca ulaşamadı ve 25 Haziran'da kesildi.

³² Bu konuda, hükümetin yarı-resmi organı Ulus gazetesi, Şubat 1948'de şunları yazıyordu: "...kanaatimizce, Birleşmiş Milletler, Filistin'in yarısını Yahudilere vermekte ısrar ederse, bu bitip tükenmez bir mücadeleye kapı açmaktan başka bir şey olmayacaktır..." **Ayın Tarihi**, Sayı: 171, Şubat 1948, s. 240'dan; " Filistin'de Kopacak Fırtınalara Hazırlık", **Ulus**, 28 Şubat 1948. Aynı gazetenin dış politika yazarı da bu konuda şöyle diyordu: "*Birleşmiş Milletler Asamblesi tarafından Filistin'in Yahudilerle Araplar arasında paylaşılması hakkında verilen karar meseleyi büsbütün karıştırmış ve Yakın Doğunun barışını tehlikeye düşürmüştür. Geçen sonbaharda verilen Asamble kararının tatbik kabiliyeti olmadığı anlaşılmıştır...*"; A. Şükrü Esmer, "Filistin Çıkmazı", **Ulus**, 7 Şubat 1948.

³³ **Ulus**, 12 Aralık 1948; Ayrıca bu komisyona Türkiye'nin seçilmesi gazetede Araplar memnun etti şeklinde haber çıktı. **Ulus**, 13 Aralık 1948.

³⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 101.

İşte Filistin sorununun da Türkiye'nin Araplara yakın tutumundan uzaklaşması somut olarak bu şekilde ortaya çıkmıştır. Çünkü Komisyonun kurulmasına Arap ülkeleri aleyhte, Türkiye ise lehde oy vermiştir. Üstelik, Türkiye, Arap ülkelerinin, kurulmasına karşı çıktıkları bir Komisyon'da görev alıyordu. Öte yandan, kurulan Komisyon'un amacı uzlaştırma olduğuna göre, bizzatıhi Komisyon üyeliği de âdil ve tarafsız bir tutumu gerektiriyordu. Bu durumda Türkiye'nin Araplara yakın politikasından uzaklaşarak tarafsızlığa doğru kayması tabiiydi.

Bu arada Mısır'da yayınlanan El Mısırî gazetesi, Uzlaştırma Komisyonundaki Türk temsilcisi (gazeteci ve milletvekili) Hüseyin Cahit Yalçın aleyhinde yayın yapmakta ve “Yahudilere yardım ve Yahudi menfaatlerini tercih etmek bakımından Yahudi murahhaslarından daha ileri gitmek... ve İsrail'in ilhamıyla hareket etmek”le suçlamaktaydı³⁵. Ancak ne var ki, Türkiye, iki Batılı ülkenin, yani ABD ve Fransa'nın yanında, Arap ülkelerinin, kurulmasına karşı çıktıkları bir Komisyon'da görev almakla; genel plânda olduğu gibi, Orta Doğu'da da Batıyla politika paralelliğine girmeğe ve dolayısıyla Arap Orta Doğusundan da uzaklaşmağa başlamış oluyordu.

2. İsrail'in Tanınması

İsrail'in kurulması Türkiye'de önce endişeyle karşılanmıştı. Hükümetin yarı-resmî organı durumundaki Ulus gazetesi bu konuda şöyle diyordu: “*Filistin'de İngiliz Manda idaresinin sona ermesiyle bağımsız bir İsrail Devletinin kurulması, Orta Doğu'nun aslında çözülmesi güç bir siyasî problemini büsbütün çıkmaza sokmuş bulunuyor...*”³⁶ Öte yandan, İsrail devletine, Türkiye'de, “yeni bir Sovyet peyki” gözüyle bakılmıştır³⁷. Bu konuda bir yazar şöyle diyordu :³⁸

“...Yahudilere, Rusların yardım ettikleri söylenmektedir. Hatta Stern (Yahudi tedhişçi) grubunun Romanya'dan ve Balkanlardan gelen Yahudi'ler vasıtasıyla devamlı surette Rusya ile temas halinde bulunduğu ifşa edilmiştir. Bu arada Polonyalı Yahudiler

³⁵ **Ayın Tarihi**, Sayı: 187, Haziran 1949, s. 120–121.

³⁶ “Filistin Çıkmazı”, **Ulus**, 16 Mayıs 1948.

³⁷ Abidin Daver, “Kan ve Ateş İçinde Doğan Bir Devlet”, **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1948.

³⁸ M. Faik Ferik, “Filistin'de Çarpışan Menfaatler”, **Vatan**, 1 Mayıs 1948.

de faal bir rol oynamaktadırlar. Yahudilerin tarafında Rus subaylarının bulunduğu açığa vurulmuştur. Demek, Arapların arkasında İngilizler, Yahudilerin arkasında Ruslar vardır... Orta Şark'taki ihtilâlin Rusya'nın menfaatlerine hizmet etmesine müsaade edilecek midir? Bu takdirde Komünizm, Orta Şarkın en mühim stratejik noktasını eline geçirmiş olacaktır... Filistin komünistleştiği takdirde, Rus baskısı yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya doğru, Türkiye'ye de tevcih edilmiş olacaktır. O halde bu hareketlerin içinde bütün Akdeniz'in emniyeti bahis mevzuudur...”

Arap- Yahudi çatışmalarında Türk kamuoyu Arapları desteklemekteydi³⁹. Basında çıkan haberlerin ağırlık noktası çatışmalarla ilgiliydi ve bunlar yorumsuz olarak veriliyordu. Araplar lehine tutum sergilemesinin bir nedeni de Yahudilerden duyulan kuşkuymuştu. Sovyetlerin Yahudileri desteklediğine dair bir inanç vardı ve bu doğrultuda haberlere sık sık rastlanıyordu. Yahudiler arasında Komünizmin yaygın olduğu şeklinde bir inanç vardı.

Türkiye kendi güvenliğine yöneltilecek tehdit olarak yalnız komünist Rusya'yı görüyordu. Rusların Yahudileri desteklemesi Türkiye'de kuşkuyla karşılanmakla birlikte Filistin konusunda Arapları desteklemekten de yavaş yavaş vazgeçiliyordu. Bu değişiklik ulus gazetesinde Filistin probleminin asıl memleketin sahipleriyle konuşularak, dıştan ve kuvvet yolu ile çözümlenmesinde mümkün olmayacağı; tutulacak en iyi yolun intizam ve yatıştırma politikası olduğu; Yahudiler müfit ve taksim dileklerinden vaz geçerse Filistin meselesinin zamanla bütün ilgilileri tatmin edecek şekilde çözümleneceği şeklinde yorumlandı⁴⁰. Taraflar arasında bir uzlaşmayı Türkiye savunmaya başladı. Basında çıkan yazılarda “ Arap kardeşlerimiz diye söz edilirken diğer taraftan Yahudi dostlarımız” deniliyordu⁴¹.

³⁹ Filistin'i kurtarmak tüm Arap âleminin görevidir. Filistin'de bir Siyonist devletin kurulmasının tüm Arap âlemi için tehlike olduğuna işaret ediyor. Ömer Rıza Doğrul, “ Gittikçe Büyüyen Tehlike”, **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1948.

⁴⁰ **Ulus**, 26 Mart 1948.

⁴¹ **Ulus**, 15 Mayıs 1948.

Türkiye'nin İsrail'e karşı bu tutumu bir yandan Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliğinden itibaren Arap ülkeleriyle yolların ayrılmağa başlamasına ve öte yandan da, İsrail'in yeni bir "Sovyet peyki" olmadığına ortaya çıkmasına paralel olarak değişme göstermiştir⁴². Nitekim, hükümetin yarı-resmî organı Ulus gazetesinin dış politika yazarı, Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu'na seçilişinden hemen birkaç gün sonra yayınlanan makalesinde, "...mevcut vaziyet ve şartlar altında Filistin'de kurulmuş olan İsrail devletinin tanımamak mümkün olmayacaktır..." diyordu⁴³.

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak da 8 Şubat 1949 günü Anadolu Ajansı'na verdiği demeçte, bu konuya temasla şunları söylüyordu: "*İsrail Devleti bir vakıadır. Otuzdan fazla devlet tanımıştır. Arap temsilcileri de İsrail temsilcileriyle konuşmaktadırlar. Türkiye'ye gelince, Uzlaştırma Komisyonunda vazifemizi daha iyi görebilmek için bugünkü durumumuzu değiştirmemeği daha faydalı buluyoruz*"⁴⁴. Dışişleri Bakanı'nın bu sözlerinden kısa bir süre sonra, 28 Mart 1949'da Türkiye, bu yolda karar alan ilk Müslüman ülke olarak İsrail'i resmen tanıdı⁴⁵. Tanıma kararına üzerine Türk basınında yer alan bazı haberler, Türkiye'de İsrail'e karşı, o kadar kısa süre içinde ne kadar farklı bir gözle bakılmağa başlandığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir:

"Biz kendi hesabımıza, hudutlarımızdan pek uzak olmayan bu devletin teşekkülünü memnurlukla kaydediyoruz. Arap Birliğini teşkil eden devletlerin arzuları her ne kadar bu merkezde değilse de, ortada hakikati kabul etmek zarureti vardır. Zamanla mevcut pürüzlerin halledileceğine şüphe yoktur.

Çalışkan bir millet olan Yahudilerin ticarete olduğu kadar siyasette de muvaffak olacaklarına inanıyoruz. Arabistan çölünün ortasında modern bir mamure kurmak istemeleri ve buna da kısmen muvaffak olmuş olmaları âti için iyi ümitler

⁴² Bu ikinci noktayla ilgili olarak, özellikle ABD'nin, İsrail'in kuruluşundan hemen birkaç saat sonra İsrail hükümetini tanınması, Türkiye'de İsrail konusunda duyulan endişeleri yumuşatan ilk gelişme olmuştur. Bu konuda bir yazar şöyle diyordu: "...Truman'ın yeni Yahudi Devletini tanımakta isticial etmesi Filistin'de harp eden Yahudi Şeflerini bütün bütün Moskova'nın kolları arasına atmamak endişesi ile izah olunabilir..." Asım Us, "Amerika, Yahudiler ve Araplar", **Ulus**, 17 Mayıs 1948.

⁴³ A.Şükrü Esmer, "Filistin Anlaşmazlığı", **Ulus**, 18 Aralık 1948.

⁴⁴ **Ayın Tarihi**, Sayı: 183, Şubat 1949, s. 176.

⁴⁵ **Cumhuriyet**, 29 Mart 1949.

beslememize müsaittir. Biz başta olmak üzere bütün devletlerin arzusu, Filistin'de nihayet sükûnun avdetinden ibarettir.

Bu çalışkan komşumuzun yakın zamanda sa'yinin semeresini göreceğine ve Asya'da küçük bir İsviçre gibi verimli bir Devlet haline geleceğine eminiz⁴⁶”.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de 1 Kasım 1949'da TBMM'ni açış nutkunda İsrail konusunda şunları söylüyordu: “*Yeni doğan İsrail devleti ile siyasî münasebetler açılmıştır. Bu devletin Yakın Doğu'da bir barış ve istikrar unsuru olacağını ümit ediyoruz⁴⁷”.*

Bu şekilde İsrail konusundaki tutum değişikliği, Türkiye'nin Arap Orta Doğusuyla yollarının ayrılmasının somut belirtisi oluyordu. Türk dış politikasında 1945'ten sonra, Batı'ya yönelme şeklinde kendini gösteren genel gelişmenin, 1940'ların sonuna doğru, Türkiye'nin Orta Doğu politikasını da etkileyen başlıca faktör halini aldığı görülmektedir.

İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesinden çok kısa bir süre sonra 30 Haziran 1948'de Türkiye ile İsrail arasında bir posta anlaşması imzalandı. Tel Aviv'in ısrarlarına ve İsrail Dışişleri Bakanı Moşe Şaret'in Ankara'ya yolladığı rica telgraflarına rağmen Ankara henüz İsrail'i tanımaya yanaşmıyor, bekle ve gör politikası izlemeyi tercih ediyordu. İmzalanan posta anlaşması Arap ülkeleri tarafından protesto edilince Ankara, İsrail'de 10.000'in üzerinde Türk vatandaşının yaşadığını vurgulayarak, anlaşmanın yalnızca insanî nedenlerle yapılmış olduğunu ifade etti.

Öte yandan Arap-Yahudi çatışmasının başlamasından sonra Ankara tarafsız bir tutum takınmış⁴⁸ ve bölgeye giderek tarafların yanında savaşa katılmak isteyen Türk

⁴⁶ “İsrail Hükümeti”, **Hürriyet**, 30 Mart 1949.

⁴⁷ Kazım Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Nutukları**, Ak Yay., İstanbul, 1969, s.415.

⁴⁸ Türkiye'nin bu dönemde tarafsızlık politikası konusunda görüş birliği vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Haluk Ulman, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler”, **AÜSBF Dergisi**, Eylül 1968, CXIII, No.3, s.244;

vatandaşlarının seyahatlerini kısıtlayıcı önlemler almıştı. Fakat Eylül 1948'den itibaren çatışmanın yoğunluğunu kaybetmesine paralel olarak Türk hükümeti Filistin'e gidecekler için uygulanan seyahat yasağını kaldırdı. Ankara radyosundan yapılan açıklamalarda Türk vatandaşlarının istedikleri ülkeye göç edebilecekleri yönünde yayınlar yapılmaya başladı. Böylece, İsrail'e göç etmek isteyen Türk vatandaşı Musevilerin önü açılmış oldu. 1948'in son aylarından itibaren Türkiye ile Yahudi Ajansı arasında yapılan işbirliği çerçevesinde binlerce Türkiye Musevisi İsrail'e taşındı. Bu rakam 1950'lerin ilk yarısında 50.000'e ulaşacaktır. Türk hükümetinin bu liberal tutumunun arkasında gayrimüslim azınlık unsurlarından arındırılmış, homojen bir ulus-devlet yaratmayı hedefleyen, en azından ittihat ve Terakki döneminden beri biçimlendirilen bu anlayışın izlerini bilinçaltında hissedilen kadroların girişimlerinin de etkili olduğu da söylenebilir.

İsrail devleti'nin kurulmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Yahudilerinde Filistin'e göç ettiği haberleri gazetelerdeki yerini almaktaydı. İstanbul Milletvekili Salomon Adotto, İstanbul'dan Filistin'e yönelik Yahudi akınıyla ilgili olarak, *“Filistin'e gitme merakını, seyahat acentelerinin tahrik ettiğini, bunların, Filistin'in bir cennet olduğu hakkında masallar uydurduklarını, fakat haris menfaatler temini için gidecek olan bu zavalluların orada feci akıbetlerle karşılaşacaklarını söylemiştir⁴⁹”*.

Türkiye, Filistin Uzlaştırma Komisyonundaki görevinin devam ettiği bir sırada, 28 Mart 1949'da İsrail'i resmen tanıyan ilk Müslüman ülke oldu. Tanıma kararının alınmasından bir süre önce, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Türkiye'nin Komisyon'daki görevini tarafsız olarak yürütebilmesi için, o tarihe kadar 30 devlet tarafından tanınan İsrail'e bakışının değişmesi gerektiğini ifade ederek, kararın gerekçesini açıklamıştı. Türkiye'nin İsrail'i tanınması Arap dünyası tarafından sert tepkilerle karşılanmıştır. Bundan sonraki yıllarda Araplarla-İsrail arasında meydana gelen

⁴⁹**Cumhuriyet**, 20 Ekim 1948; Filistin'e Yahudi göçleri ile ilgili Cumhuriyet gazetesinde yapılan değerlendirmede, Filistin'e göçlerin Ortadoğu'da etkin hale gelmeye çalışan Sovyet Rusya'nın bir planı olduğu üzerinde durulmaktadır. Ömer Sami Coşar, **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1948; Diğer haberler için bkz.: **Hürriyet**, 22 Ekim 1948, **Hürriyet**, 05 Kasım 1948, **Cumhuriyet**, 16 Şubat 1949.

olaylarda Arap yanlısı bir politika izlenerek tepkiler ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak gelecekte birleşik bir Arap cephesi karşısında yalnız kalmamak için, Türkiye-İsrail ile olan ilişkilerim tamamen dışlamaktan da kaçınmıştır⁵⁰.

İsrail'in tanınması kararının alınmasında bazı önemli nedenler daha vardı. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında izlemeye başladığı Batı yanlısı dış politika, bu kararın alınmasını gerektirmekteydi. Dışişleri Bakanı Sadak'ın sözünü ettiği İsrail'i tanıyan 30 devlet arasında SSCB ve Doğu Avrupa ülkeleri de yer almakla birlikte, ağırlık Batılı devletlerdeydi. Kuruluş çalışmaları devam eden NATO'ya üye olmayı arzulayan Türkiye, dış politikasını muhtemel müttefiklerinin dış politikalarıyla uyumlaştırmayı zorunlu görmekteydi. Ayrıca Sadak, Nisan başında Washington'da Başkan Truman ile bir görüşme yapacaktı. ABD'den daha fazla siyasî ve malî destek bekleyen Ankara, katıksız bir İsrail yanlısı tutum sergileyen Truman'a bir jest yapmayı düşünmüştü.

Bunun yanında, İsrail'in kuruluşundan sonra yaşanan gelişmeler bu devletin bölgede bir Sovyet uydusu olabileceği yönünde Türkiye'de dile getirilen endişelerin yersiz olduğunu gösterdi, İsrail, SSCB'nin gizli bir müttefiki olmadığını, ABD ile kurduğu yakın ilişkiyle ortaya koydu. Sıkı bir anti-komünist olan Hüseyin Cahit Yalçın bile İsrail'e yaptığı geziden sonra Türk gazetecilere "Herhangi bir yabancı devletin İsrail'e etkide bulunduğu dair hiçbir gösterge yoktur" şeklinde açıklamalar yapabiliyordu

İsrail'in tanınmasındaki diğer önemli bir nedende, hükümetin izlemiş olduğu Arap yanlısı politikaya aydınların yapmış olduğu eleştirilerin artmasıdır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında çıkan Arap ayaklanması sırasında Türk askerinin arkadan vurulmasının yarattığı psikolojik etkinin izleri hâlâ silinmemişti. Türk aydınlarına göre, İsrail'in, Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki düşmanlarıyla çarpışarak kurulmuş olması, Orta Doğu diplomasisinde yüzyıllardır geçerli olan "düşmanımın düşmanı dostumdur" anlayışı çerçevesinde bu devletle sıcak ilişkiler kurulmasını gerektiriyordu. Öte yandan Türk kültürünün ve toplumunun Arap motiflerinden

⁵⁰ Harp Akademileri Komutanlığı, **Bağımsız Filistin Devletinin Doğuşu ve Geleceği**, Harp Akademileri Kom. Yay., İstanbul, 1994, s. 56.

temizlenmesi sürecinde, aydınlar arasında Arap devletlerine karşı oluşan olumsuz bakış açısı da İsrail'in tanınması kararının alınmasında etkili oldu⁵¹.

⁵¹ Baskın Oran, **a.g.e.**, s. 640.

II- 1956 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE TÜRK KAMUOYU

A. SÜVEYŞ BUHRANININ ORTAYA ÇIKIŞI

Bağdad Paketi'nin imzalanmasıyla ortaya çıkan gelişmeler, kısa süre içinde önemli bir buhrana yol açmıştır. Süveyş Kanalı üzerinde çıkan bu buhran, bir anlamda İkinci Dünya Savaşından sonra, İngiltere ile Mısır arasındaki sürtüşmelerin devamı ve tabii sonucuydu. İngiltere'yi, Orta Doğu'dan çekilmesinin kaçınılmaz olduğunu görmeğe başlamasından itibaren en fazla düşündüren konu, Süveyş'teki üssüydü. Bağdad Paketi öncesinde, İngiltere tarafından ortaya atılan, özellikle Orta Doğu Komutanlığı projesinin başlıca amacı, Süveyş üssünü Mısır için daha tahammül edilebilir hale sokmaktı. İşte, 1945–1954 arasında⁵² Mısır'ın İngiltere ile ilişkilerinde temel konuyu teşkil eden Süveyş, 1955 yılında Bağdad Paketi'nin imzalanmasıyla ortaya çıkan ve Mısır'ın Batı'dan uzaklaşmasını hızlandıran gelişmeler sonucu, 1956 yılında uluslararası bir buhranın da nedeni olmuştur.

İsrail devletinin kuruluşu ve 1948–49 savaşında Arapların yenilgisi de, Mısırda, Batı, fakat bilhassa Filistin'in mandater yöneticisi olan İngiltere aleyhine yoğun bir düşmanlık havasının ortaya çıkmasında büyük rol oynadı.

Bu savaşta yenilginin tesir ve tepkisiyle, Mısır Ordusuna mensup bir kısım subayların kurduğu Hür Subaylar grubu, 23 Temmuz 1952 de bir darbe yaptılar ve Kral Faruk'u devirerek monarşiye son verdiler. Askeri yönetim içinde otoritesini kurabilmesi için, bu mühim meseleyi sona erdirmek amacı ile ve İngiltere de, monarşinin gidişi ile kaybettiği desteği yeni askerî yönetimde bulmak ümidi ile, 19 Ekim 1954 de 13 madde ve 2 Ek'ten meydana gelen bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşma ile, bir yandan 26 Ağustos 1936 tarihli İngiliz-Mısır ittifakı ile, öte yandan, Sudan üzerindeki İngiliz-Mısır ortak egemenliğini kuran 19 Ocak 1899 tarihli anlaşma yürürlükten kaldırılıyor ve aynı

⁵² 1954 İngiltere-Mısır Anlaşmasıyla Süveyş sorunu bir çözüme bağlanmış görünüyordu. Anlaşma hakkında bkz.: Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1994, s.119.

zamanda da, hem Sudan'ın bağımsızlığı tanınmıyor ve hem de İngiliz kuvvetlerinin Mısırdan ve Süveyş Kanalı'ndan 20 ay içinde çekilmesi sağlanıyordu. Bununla beraber, Süveyş Kanalı'ndan serbest geçişi sağlayan 29 Ekim 1888 tarihli İstanbul Anlaşması da teyit ediliyordu. Anlaşmanın 6. Maddesine göre de, Arap Ligi Ortak Savunma Antlaşması devletlerinden birine veya Türkiye'ye silâhlı bir saldırı halinde, Mısır, İngiltere'ye her türlü kolaylığı sağlayacaktı. Böylece Türkiye, İngiliz-Mısır anlaşmasının veya anlaşmazlığının ve dolayısıyla İngiltere'nin Orta Doğu politikasının bir parçası haline gelmekte idi.

Osmanlı Devletinin yıkılarak bölgeden çekilmesinden sonra, bu durum Türkiye için mühim bir gelişme idi. Osmanlı İmparatorluğunu Orta Doğudan tasfiye eden İngiltere, 35 yıl sonra, Orta Doğuda tutunabilmek için, onun yerini alan Türkiye'yi kullanmak zorunda kalıyordu.

Türkiye'nin Orta Doğuya girmesi ve bölgenin karmaşık politikasına bulaşması bu kadarla da kalmadı. İngiliz-Mısır Süveyş anlaşmasından bir kaç ay sonra ortaya çıkan Bağdat Paktı, bölgeyi karıştırdığı gibi, Türkiye'nin Arap dünyası ile münasebetlerini de bozdu⁵³.

Albay Abdünnasır, 17 Haziran 1954 de cunta lideri General Necib'i iktidardan indirerek başbakanlığa geldi. Aynı yılın Temmuz ayında İngiliz-Mısır Süveyş anlaşması parafe edildi ve 19 Ekim 1954'de de imzalandı. Nasırın bu politikasına Batılılar ümitlenmişlerdi. Çünkü Nasır Batı taraftarı görünmekteydi. Nitekim, daha Süveyş Anlaşması 27 Temmuzda parafe edildiği zaman Nasır, "Mısır ve İngiltere ile Batılı ülkeler arasında, karşılıklı inan, güven ve işbirliğine dayanan yeni bir dostane münasebetler dönemi açılmıştır" diyor ve şunu ekliyordu: "Kalplerimizdeki nefret duygularından kurtulmak ve İngiltere ile, 70 yıldır münasebetlerimizde eksik bulunan karşılıklı inan ve güvenin sağlam temeline dayanan münasebetler inşasına başlamak istiyoruz". Fakat Bağdat Paktı Nasır'ın bütün tasarılarını yıktı ve politikasınca derin değişikliklere sebep oldu.

⁵³ Bağdat Paktı için bkz.: Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s.51-81; Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Alkım Yay., İstanbul, 1997, s. 524-528.

Bağdat Paktının gerçekleştirmek istediği, Orta Doğuda bir kolektif savunma sistemi kurma fikri, esasında Amerika Dışişleri Bakanı John Poster Dulles'den gelmiştir. Amerika, Avrupa'daki Sovyet yayılmacılığına ve emperyalizmine karşı 4 Nisan 1949 da NATO'nun kurulmasını sağladıktan sonra, 1950–53 Kore Savaşı üzerine de, 1951 de Japonya, Filipinler, Avustralya ve Yeni Zelanda ile bir dizi ittifaklar yapmış ve güneydoğu Asya ülkelerini de SEATO denen bir ittifak sistemi içinde toplayarak milletlerarası komünizmin Asya'daki yayılmasına karşı da "durdurma" (containment) tedbirleri almıştı⁵⁴. NATO ile beraber Atlantik'ten Pasifce uzanan bu ittifak sistemleri içinde bir tek açık nokta olarak Orta Doğu kalıyordu. Bölgede, Sovyet emperyalizmine karşı kurmak istediği ittifak sistemine "Kuzey Şeddi" diyen Dulles, 1953 Mayısında, Ankara da dahil, bölge ülkelerini ziyaret ettikten sonra, şartların böyle bir ittifaka müsait olmadığını görerek bu tasarıdan vazgeçti.

Fakat Amerikanın bıraktığı bu tasarımı Türkiye ele aldı. Türkiye'nin, bilhassa Süveyş Anlaşmasında kendisine de yer verilmiş olmasından ve bunu Nasır'ın da kabul etmiş bulunmasından cesaret aldığı anlaşılmaktadır. Bu anlaşmadan sonra Türkiye'nin yaptığı zemin yoklamaları, ne Mısır'ın ve ne de diğer Arap devletlerinin bu ittifak sistemine katılmayacaklarını göstermesine rağmen, Mısırın dışındaki diğer Arap ülkelerinin sonradan katılacakları ümidi ile, Türkiye ve Irak 24 Şubat 1955 de "Bağdat Paktı" adını alan ittifakı imzaladılar⁵⁵.

İttifakın ilk yanlışlığı şurada idi ki, Vahhabilerin Suudi Arabistan'ı, Haşimilerin Irak'ının tarihi düşmanı olduğu gibi, "ilerici" ve "sosyalist" Nasır da, Arap dünyasını kendi etrafında birleştirebilmek için önce "gerici" monarşileri yıkmaya kararlı idi. Nasır "ilerici" rejimlerin hakim olduğu Arap dünyasından, Doğu ile Batı arasında bir denge rolü oynayabilecek bir "Üçüncü Blok" yaratmayı düşünüyordu ve bunun ilk adımı olarak da bir "İslâm Konferansı" toplamayı tasarlamakta idi. Bağdat Paktı şimdi bu tasarılarla, Nâsır'ın bu büyük hayallerine darbe indiriyordu. Çünkü, ona göre, Türkiye ve Irak, Orta Doğunun liderliğini ele almak için ortaya çıkmışlardır.

⁵⁴ Bu ittifaklar için bkz.: Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 456-462.

⁵⁵ **Aynı Tarihi**, Şubat 1955, No:225, s.185–188.

Hele İngiltere'nin 4 Nisan 1955'te Bağdat Paktına katılması, Orta Doğunun geleneksel sömürgecisi olması dolayısıyla, Bağdat Paktını daha da bir "umacı" haline getirdi. Bu sebeple, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen arasında, Bağdat Paktına karşı, hemen bir blok teşekkül etmiştir. Bölgenin bu bloklaşması karşısında, Ürdün ve Lübnan bunların dışında kalmak suretiyle, Bağdat Paktı sayesinde Orta Doğu, İsrail'i de hesaba katarsak, dörde bölünmüş olmaktadır ki, bu bölünmüşlük Sovyet Rusya'nın, Çar Petro'dan beri ilk defa olarak, Orta Doğuya girmesini kolaylaştıracak bir atmosfer yaratacaktır.

Eğer Türkiye, Nasırın, Orta Doğuyu kendi egemenliği altında birleştirme tasarılarını kösteklemek için Bağdat Paktını ortaya çıkarmış ise, doğrusu amacına ulaşmış idi. Fakat ne var ki, Nasırın tasarılarının önlenmesi de, daha sonra Türkiye'nin başına, bugüne kadar dert olan "Orta Doğulu Rusya" faktörünü ortaya çıkaracaktır.

Bağdat Paktına İsrail dahi tepki gösterdi. İsrail'e göre Bağdat Paktı kendisine karşı kurulmuştu ve İsrail'e karşı Arap saldırganlığını arttıracak mahiyette idi. Bu sebeple de Amerikan ve İngiliz hükümetlerine bu endişelerini bildirerek, bu iki ülkenin dikkatini çekmiştir.

Bir yandan Arapların, öte yandan İsrail'in bu tepkileri karşısında, daha önce Türkiye'ye fiili destek vaat eden Amerika, Pakta katılmaktan vazgeçmiştir. Nasıl İngiltere'nin Bağdat Paktına katılması bu ittifakı zayıflatmış ise, Amerikanın katılmaması da daha da zayıflatmıştır.

İsrail'in Mısır ile sınır çatışmalarının yoğunlaştığı ve Mısır için silahlanma ihtiyacının ön plana çıktığı 1955 yılı ortalarında, Orta Doğunun "milletlerarası çerçevesi" böyle bir yapıya sahiptir. Bununla beraber, doğrudan doğruya Arap-İsrail münasebetlerine tesir eden diğer bazı faktörlere temas etmeden de, 1956 Süveyş Savaşı'nın zeminini tam olarak çizmek mümkün olmayacaktır.

1. Nâsır'ın Süveyş Kanalı'nı Millileştirmesi

1956 Süveyş Buhranının çıkmasında anî neden teşkil eden konuların başında, Mısır'ın Nil nehri üzerinde kurmayı tasarladığı Asvan Barajı gelmektedir. Mısır ekonomisi bakımından özel önem taşıyan⁵⁶ bu baraj için, Mısır hükümeti ABD'nden 55 milyon dolar, İngiltere'den 15 milyon dolar ve Dünya Bankası'ndan da 200 milyon dolar yardım taahhüdü elde etmişti. Fakat 15 Temmuz 1956'da ABD yardım sözünden geri döndü.

ABD'nin yardım taahhüdünden dönüş nedeni, Mısır'ın 1955 Eylülünde Çekoslovakya ile silâh anlaşmasını imzaladıktan sonra, sosyalist blokla ilişkilerin geliştirmesinin ABD'nde uyandırdığı endişe olsa gerekir. Mısır, en son olarak 1956 Mayısında Çin Halk Cumhuriyeti'yle diplomatik ilişki kurmuştu. Öte yandan, ABD Başkanı Eisenhower'ın özel danışmanı R. Murphy'nin bu konuda söylediği şu sözler ilgi çekici sayılabilir: “Dulles'la beraber çalışan bizlerden hiçbirine neden böyle aniden harekete geçildiği açıkça izah edilmiş değildir. Bizim tahminimize göre, asıl neden, Nâsır'ın Ağustos 1956 başlarında Moskova'ya yapması söz konusu olan ziyaretti. ABD, Asvan Barajı'nın finansmanına katılmayı kabul ettiği takdirde, Nasır, Moskova'da Ruslarla ikinci büyük silâh anlaşmasını imzalamak için eline bir koz geçirmiş olacaktı.

Yardım taahhüdünde bulunmuş olan diğer iki kaynak da ABD'ni izlediler. Nâsır'ın buna cevabı, hemen birkaç gün sonra, 26 Temmuz'da, Süveyş Kanalı'nı millileştirmek oldu⁵⁷.

⁵⁶ Asvan Barajının projesine göre, Baraj suları 60.000 km. karelik araziye kaplayacak, Mısır'ın tarıma elverişli topraklarını üçte bir oranında arttıracak ve Mısır'ın elektrik enerjisini de % 50 oranında arttıracaktı. Ömer Sami Coşar, “Bir Barajın Hikâyesi”, **Cumhuriyet**, 18 Temmuz 1956.

⁵⁷ Mısır Cumhurbaşkanı Nasır, Nil üzerindeki baraj meselesinde kendisine yardım etmekten vazgeçen batıya, Süveyş Kanalı beynelmilel kumpanyasına el koymakla, kanalı ve tesislerini devletleştirmekle cevap vermiştir. Nasır, Asvan Barajı için kredi ararken batı ile doğu arasında rekabeti davet maksadı ile politik bir manevra çevirmek istemişti. Bu manevra fiyasko ile neticelendikten sonradır ki Mısır Cumhurbaşkanı, Süveyş Kanalı'nı Devletleştirme kararını vermiş ve bunu derhal tatbik mevkiine koymuştur. Bu ikinci teşebbüsü birincisinden farklı bir netice verecek midir? Ömer Sami Coşar, “Süveyş Kanalı Kozu”, **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1956.

Mısır cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır Kral Faruk'un Mısır'dan kovuluşunun dördüncü yılı münasebetiyle mühim bir konuşmada beynelmilel Süveyş Denizcilik Şirketinin bugünden itibaren devletleştirilmiş olduğunu açıklamıştır.

Cemal Abdülnasır bu hususta ittihaz edilen ve kanun mahiyetinde olan ve yine bugün resmi gazetenin özel bir nüshasında yayımlanan kararı okumuştur.

Kararda, şirketin büyük tesislerine ve kanal işlerine el konulduğunu, devletleştirilme ameliyesinin ikmalini müteakip hisse sahiplerine tazminat ödeneceği, Süveyş'te seyrüseferin ticaret vekâletine bağlı müstakil bir heyet tarafından idare edileceği ve yine şirketin bütün mısır dâhilinde ve haricinde envaline el konulacağı, heyetten izinsiz olarak hiçbir memur ve işçinin işinden ayrılamayacağı karara muhalefet eden işçi ve memurların hapse mahkûm edilecekleri belirtilmektedir.

Amerika'nın Mısır'a Asvan barajı için yardımı kesmesi hadisesine temas eden Mısır cumhurbaşkanı "*Süveyş kanalı bize beş sene de beş yüz milyon dolar gelir sağlayacaktır. Artık Mısır'ın Amerika'nın yetmiş milyon dolarlık mali yardımına ihtiyaç kalmamıştır*" demiştir⁵⁸.

Nasır'ın 1956 Temmuzunda Süveyş Kanalı Şirketini millileştirdiğini açıklaması Ortadoğu'ya bomba gibi düşmüştü. Bu gelişme Nil'in fazla sularını toplayacak olan Asvan Barajı'nın yapımı için vaat edilen Amerikan ve İngiliz kredilerinin geri çekilmesine tepki olarak ortaya çıkmıştı.

Baraj Mısır'ın artan yüksek nüfusu için ekilebilir topraklarını genişletmenin yanında endüstrileşme hamlesinde elektrik üretimi için de büyük önem taşımaktaydı. Asvan Barajı projesinin finansmanı için gerekli olan 1,3 milyar doların yaklaşık 400 milyon dolarlık kısmının ABD, İngiltere ve Dünya Bankası tarafından finanse edilecek olmasına karşılık Nasır'ın bağlantısızlık politikasına kayması, doğu Bloğuyla yakın bir

⁵⁸ Cumhuriyet, 27 Temmuz 1956.

ilişki içinde olması, 1955 Eylülünde yapılan bir anlaşmayla Çekoslovakya'dan silah satın alması söz konusu ülkeleri bir hayli rahatsız etmişti.

Nasır, 27 Eylül 1955'teki açıklamasında böyle bir anlaşmanın yapıldığını şu şekilde ifade ediyordu: "...Mısır'a silah verilmesini öngören bir ticari anlaşmayı geçen hafta Çekoslovakya ile imzaladık. Anlaşma Mısır'ın silah karşılığında Çekoslovakya'ya pamuk ve pirinç gibi maddeler vermesini öngörmektedir... Bugün bu konuşmayı yaparken, orada burada –Londra'da Washington'da- protesto seslerinin yükseldiğini duyuyorum. Bu sesler bizi kontrol ve nüfuz altında tutmak isteyenlerin sesidir. Bu kontrol ve nüfuzu yıkmak için savaşağız..."⁵⁹ Bu nedenle Nasır, Yugoslavya'da, Tito ve Nehru'yla buluştuğu sırada Amerikan Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'da Amerika'nın baraj yapımı için söz verdiği krediyi vermekten vazgeçtiğini açıklamaya hazırlanıyordu. Sonuçta 19 Temmuzda İngiltere, 20 Temmuz'da da ABD Asvan Barajı projesinin mevcut şartlar altında finansmanının mümkün olmadığını kamuoyuna açıkladılar⁶⁰.

Bu gelişmeler üzerine, Nasır devriminin dördüncü yıldönümü olan 26 Temmuz 1956'da şok açıklamasını yaptı ve Süveyş Kanalı şirketinin bütün tesisleri ve mallarıyla millileştirildiğini ilan etti. Nasır, Kanalın yıllık 100 milyon dolarlık gelirin Asvan Barajının inşasına harcanacağını bildirmekteydi. Nasır, zaten kanal şirketinin imtiyaz süresi 1869'dan itibaren 99 yıl olduğu için 1968'de biteceğinden, bu tarihte bu tarihte şirketin Mısır'ın eline geçeceğini ifade ederken, Osmanlı İmparatorluğunun da taraf olduğu 1888 İstanbul Antlaşması'nın öngördüğü şekilde kanaldan serbest geçişin devam edeceğini ve Mısır'ın bütün uluslar arası taahhütlerine bağlı kalacağını açıklamaktaydı⁶¹.

Nitekim Mısır, Kanal Şirketi'nin millileştirilmesini bir iç sorun olarak kabul ederken kendini konuyla ilgili sayan Batılı devletlerin ağır saldırılarına hedef oldu. İlk etapta İngiltere, Fransa ve ABD Mısır'a ait olan döviz rezervlerini dondurulması da dahil

⁵⁹ Ömer Kürkçüoğlu, a.g.e., s.70.

⁶⁰ Mehmet Gönübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1990**, Siyasal Kitabevi, Ankara,1993, s. 279; Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 149-151.

⁶¹ Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Yay., 2001, s.79-80.

ekonomik yaptırımlar uygulamaya başladı.⁶² Ayrıca bu devletler tarafından 2 Ağustos'ta yayımlanan bildiri ile 1888 Antlaşmasına taraf olan ve kanalı kullananların davet edildiği toplantı 16 Ağustos'ta Londra'da çalışmalarına başladı.

2. Birinci Londra Konferansı

Nasır'ın tepkilere yol açan millileştirme kararına üzerine 29 Temmuz'da Londra'da bir araya gelen ABD, İngiltere ve Fransa yetkilileri, 2 Ağustos'ta yayınladıkları bildiriye, Süveyş sorununu görüşmek üzere 16 Ağustos'ta Londra'da bir Konferans toplanmasına karar verdiklerini açıkladılar.

Süveyş Kanalı'ndan geçişi düzenleyen 1888 tarihli İstanbul Sözleşmesine taraf olanlarla⁶³, Kanal'dan en fazla yararlanan ülkelerin çağrıldığı Konferans, 16 Ağustos'ta Londra'da 22 ülkenin katılımıyla çalışmalarına başladı.

Mısır'ın katılmama kararı aldığı Konferans'ta çeşitli görüşler öne sürülmüştür ki, bunların başlıcası ABD Dışişleri Bakanı Dulles'in adını alan Plân'dır. Süveyş Kanalı'nın, 1888 Sözleşmesi'ne uygun olarak serbest bir uluslararası su yolu olmasını öngören Plân'ın ana hatları şu şekildeydi:

“ Süveyş Kanalı'nı uluslararası bir kuruluş yönetecektir. Bu kuruluş Birleşmiş Milletler'e bağlı olmalıdır. Süveyş Kanalı, 1888 İstanbul Sözleşmesine uygun olarak bütün ülkeler tarafından hiçbir sınırlamaya tâbi tutulmadan serbestçe kullanılmalıdır. Kanal'ı yönetecek olan uluslararası kuruluş bir antlaşmayla kurulacaktır. Bu kuruluşta, Mısır da yer alacak, hiçbir devlet veya devletler grubu hâkim bir duruma geçmeyecektir.

Mısır hükümetine makul ve adalete uygun bir gelir temin edilecektir.

Süveyş Kanalı Şirketi'ne adalet çerçevesinde bir tazminat verilecektir.

⁶² Sir Anthony Eden Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada İngiltere'nin Mısır'a yaptığı bütün harb malzemesi ihracatının durdurulduğunu söylemiştir. Başbakan Mısır hükümetinin Süveyş Kanal Şirketi memurlarını çalışmaya zorlaması veya kendilerine Rehine olarak tutmasını hiçbir suretle kabul edemeyeceğini söylemiştir. Başbakan Eden şöyle devam etmiştir: “Büyük bir milletler arası deniz yolu olan Süveyş kanalının kontrolüne son hadiselerin gösterdiği gibi sadece milliyetçi gayelere alet edecek bir tek memleketin eline bırakacak bir hal çaresini İngiltere hükümeti kabul etmeyecektir”, **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1956.

⁶³ Sözleşmeyi imzalayan ülkeler şunlardı: Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan imparatorluğu, Rusya, Hollanda ve İspanya.

Son iki nokta üzerinde çıkacak uyuşmazlıklar, Milletlerarası Adalet Divanı'nın sececeği mahkemelerce çözümlenecektir⁶⁴.

Dulles Plânı'na karşılık, Mısır'ı destekleyen Sovyet Dışışleri Bakanı Şepilov, 1888 sözleşmesine taraf olan ülkelere ilâveten, Süveyş Kanalı'ndan faydalanan bütün ülkelerin de katılacağı daha geniş bir uluslararası Konferans istemiştir⁶⁵.

Şepilov, Süveyş Kanalı sorununun iki yönü bulunduğunu, bunlardan birincisinin Kanalın millîleştirilmesi olduğunu ve buna hiçbir ülkenin müdahale edemeyeceğini, sorunun ikinci yönü olan Kanal'dan serbestçe geçişin ise diğer ülkeleri de ilgilendirdiğini söylemiştir. Sovyet Dışışleri Bakanı daha sonra, Kanal'dan geçiş düzenlemek üzere uluslararası bir kuruluşun meydana getirilmesi yolundaki Batı teklifini yermiş ve böyle bir hareketin, sömürgeci bir nitelik taşıyan ve “20. yüzyılın şartlarına aykırı” eski Kanal şirketini başka bir görünüş altında tekrar canlandırma sonucunu doğuracağını öne sürmüştür. Şepilov, Kanal'dan serbestçe geçiş temin edecek çözüm yolunun bulunması için yapılacak çalışmalara Mısır'ın katılmasının sağlanması gerektiğini söylemiş ve egemen bir devlet olarak Mısır'ın hak ve çıkarlarının korunmasının önemi üzerinde durmuştur. Şepilov, daha sonra, yeni bir uluslararası sözleşmenin veya 1888 Sözleşmesine ek yeni bir anlaşmanın hazırlanmasını istemiştir.

Konferans'ta yapılan görüşmeler sonunda, Pakistan, Türkiye, İran ve Habeşistan'ın getirdikleri değişikliklerle⁶⁶ son şeklini alan Amerikan Plânı, çoğunluk görüşü olarak benimsendi⁶⁷. Ayrıca, Avustralya, Habeşistan, İran, İsveç ve ABD'nden kurulu bir komitenin, Konferans'ta tespit edilen esaslar üzerinde Mısır'la temasa geçmesi kararlaştırıldı.

⁶⁴ *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1956.

⁶⁵ Mısır Devlet Başkanı Nasır, 12 Ağustos 1956 günü yaptığı açıklamada Mısır'ın Konferans'a katılmayacağını bildirirken, 1955 yılında Kanal'dan 45 ülkenin faydalanmış olmasına karşılık Konferans'a sadece 24 ülkenin çağrılmış olmasını yermiştir.

⁶⁶ Bu değişiklik teklifinde en önemli nokta, Mısır'ın egemenlik hakkına saygı prensibinin ayrı bir madde olarak metne konmasıydı.

⁶⁷ SSCB, Hindistan, Endonezya ve Seylân bu plânı benimsemeler.

3. Mısır'la Görüşmeler

Birinci Londra Konferansı'nda tespit edilen 5'li Komite adına, Avustralya Başbakanı Menzies, Mısır hükümetine görüşme teklifinde bulundu. Mısır'ın teklifi kabul etmesi üzerine 3 Eylül'de Kahire'de görüşmeler başlamıştır.

Kahire'de 5'li Komite ile Mısır hükümeti arasında 3–9 Eylül tarihleri arasında yapılan görüşmeler bir çıkmazla sonuçlandı. Görüşmelerde Mısır Devlet Başkanı Nasır, Mısır'ın Süveyş Kanalı'nın uluslararası bir, denetim altına konulmasını kesinlikle kabul etmeyeceğini ve Kanal üzerindeki egemenliğinden vazgeçmeyeceğini ortaya koymuştu. Bu iki nokta kabul edildiği takdirde Nasır, Süveyş Kanalı'ndan bütün ülkeler için geçiş serbestisini garanti etmeğe hazır olduğunu belirtmiştir.

Görüşmelerden bir sonuç alınmayınca, 5'li Komite Kahire'den ayrıldı.

4. İkinci Londra Konferansı

Kahire görüşmelerinden sonuç alınamaması üzerine İngiltere ve Fransa'nın tutumlarını sertleştirdiği görülmüştür. 10–11 Eylül arasında İngiltere'yi ziyaret eden Fransa Başbakanı Mollet ve Dışişleri Bakanı Pineau'nun İngiliz hükümetiyle yaptıkları temaslar sonunda yayınlanan ortak bildiriye, Başkan Nâsır'ın, 5'li Komite'nin teklif ettiği esaslar çerçevesinde müzakerelere girişmeği reddetmesinin “çok vahim bir durum” yarattığı öne sürülüyor ve İngiltere ile Fransa'nın, “alınacak tedbirleri görüştükleri ve tam mutabakata vardıkları” belirtiliyordu. Bu sırada bir kısım Fransız birliklerinin, “gerektiğinde Süveyş bölgesindeki Fransız vatandaşlarını korumak üzere”, İngiltere, hükümetinin izniyle, Kıbrıs'ta üslendikleri bildiriliyordu. Aynı zamanda Mısır'a karşı ortak hareket için İsrail'le görüşmelere başladılar.

İngiltere ve Fransa'nın bir savaşı göze alabileceklerini gösteren bu belirtilere karşılık üç büyük Batılı ülkeden ABD ise, Başkan Eisenhower'ın 11 Eylül'deki basın toplantısında açıklandığı şekilde, bir saldırı hareketine katılmamak niyetindeydi. ABD Başkanı Eisenhower, yaptığı basın toplantısında, ABD'nin, daha başından itibaren,

Süveyş sorununun, barışçı ve tutarlı bir çözüm yoluna ulaştırılmasını istediğini söylemiştir.

Bu ortam içinde, 14 Eylül'de İngiltere Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yaparak yeni bir Londra Konferansı'nın toplanacağını ve Birinci Konferans'taki planı kabul eden 18 ülkenin davet edildiğini açıkladı⁶⁸.

18 Ülkenin katıldığı İkinci Londra Konferansı, 19–21 Eylül 1956 tarihleri arasında toplandı. Toplantı sonunda bir bildiri yayınlandı ve ayrıca, Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği adı altında bir kuruluş meydana getirildi. Bildiride, Birinci Konferans'ta görüş birliğine varılan esaslar teyit ediliyordu⁶⁹. Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği'nin ise Süveyş sorununa bir çözüm bulmak üzere, Mısır hükümetiyle işbirliği halinde çalışacak bir kuruluş olduğu açıklanıyordu⁷⁰.

5. BM Güvenlik Konseyi Görüşmeleri

İkinci Londra Konferansı'ndan da sonuç alamayan İngiltere ve Fransa, 23 Eylül'de BM Güvenlik Konseyi'ne müracaat ederek Mısır Hükümetinin Kanalı millileştirmesi sonucu ortaya çıkan Süveyş sorununun ele alınmasını istediler. Hemen arkasından Mısır, Güvenlik Konseyi'ne başvurarak İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a karşı hareketleriyle uluslararası barışı ve güvenliği tehlikeye soktuklarını ve BM Yasası'nı ihlal ettiklerini öne sürdü⁷¹.

BM Güvenlik Konseyi, 5 Ekim'de her iki tarafın da şikâyetini ele almak üzere toplandı. 5–12 Ekim tarihleri arasında yapılan görüşmeler sonunda, Altı Prensipten oluşan esaslar üzerinde anlaşmaya varıldı. Toplantılara katılan Mısır Dışişleri Bakanı'nın da desteklediği ve Güvenlik Konseyi'nde oybirliğiyle kabul edilen bu esaslar şunlardı:

⁶⁸ **Ulus**, 15 Eylül 1956.

⁶⁹ **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1956.

⁷⁰ “Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği (SCUA), aralarında Türkiye'nin de bulunduğu kurucu 15 memleketin iştiraki ile kurulmuştur...”, **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1956.

⁷¹ Ömer Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s.85-86.

- “ Süveyş Kanalı'ndan geçiş mutlak surette serbest olmalı; hiçbir politik veya teknik sınırlama olmamalıdır.
- Mısır'ın egemenliğine saygı gösterilmelidir.
- Kanal'ın işletilmesi, herhangi bir ülkenin politikasından ayrı tutulmalıdır.
- Kanal'dan geçiş harç ve ücretleri, Mısır'la diğer ülkeler tarafından ortaklaşa tespit edilmelidir.
- Kanal gelirlerinin mâkul bir bölümü, Kanalı geliştirme işinde kullanılmalıdır.
- Kanal Şirketi ile Mısır hükümeti arasındaki sorunlar hakemlik yoluyla çözümlenmelidir⁷² ” .

Görüldüğü gibi, bazı noktalar üzerinde görüş birliğine varılmış olmasına rağmen, sorunu tamamen çözümlenecek belirli bir formül tespit edilememiştir. Yani, Mısır'ın Süveyş Kanalı üzerinde tek otorite olmak isteği ne açıkça kabul ediliyor, ne de reddediliyordu.

Ulus gazetesi dış politika yazarı Birleşmiş Milletlere sevk edilen Süveyş meselesiyle ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “ Süveyş Meselesi hakkında Birleşmiş Milletler tarafından verilen karar Abdülnasır için bir zafer olduğu gibi İngiltere ve Fransa'da da hayal kırıklığı doğurmuştur. İngiltere ve Fransa Süveyş meselesini zora başvurarak halletmeyi düşünmüşlerken Amerika'nın mukavemeti ve İngiltere'de işçi partisinin baskısı neticesinde davayı Birleşmiş Milletlere götürmüşlerdir. Kanal meselesini görüşmek için Mısır'la karşı karşıya gelmenin başka çaresi de kalmamıştı.

Birleşmiş Milletler görüşmeleri daha çok bakanlar konferansı mahiyetini almış ve görüşmelerin en önemli safhaları gizli olmuştur. Batılılar Londra Konferansındaki on sekizler formülü çerçevesi içinde bir teklifi Mısır'a kabul ettirmeğe çalışmışlarsa da muaffak olmamışlardır. Neticede altı prensip üzerinde anlaşılmıştır... Bu altı prensipte

⁷² Ahmet Şükrü Esmer, ” Süveyş Meselesi ve B. Milletler”, **Ulus**, 21 Ekim 1956.

İngiltere ve Fransa'nın ısrar ettikleri milletlerarası kontrol ve işletmeden bahis yoktur. Bundan başka bunların tatbikatında Mısır'ı bağlayacak müeyyide de mevcut değildir. Prensipler Londra Konferansında Hindistan tarafından ileri sürülen teklife uygun bir rejimin kurulmasına varacaktır ki, Batılılar bunu Londara'da kabul etmiş olsalardı, buhran çoktan kalkmış olurdu.

Bu neticenin kısır olduğunu gören İngilter ve Fransa Londra Konferansındaki on sekizler beyannamesinin kanal meselesinin çözülmesinde adalete uygun bir formül olduğuna dair bir teklifi son dakikada konseye sunmuşlarsa da bu teklif Rusya tarafından veto edilmiştir. Yugoslavya'da Rusya ile birlikte yürümüş diğer dokuz devlet – Amerika, İngiltere, Fransa, Çin, Avusturya, Belçika, Küba, İran, Peru- lehte oy vermişlerse de Rusya'nın vetosu teklifin kabulüne engel olmuştur. Süveyş Kanalı meselesindeki teklifi reddederken Rusya yetmiş sekizinci vetosunu kullanıyordu.

Tekliflerinin veto edileceğini bildikleri halde İngiltere ve Fransa'nın bunu konseye sunmalarında bir maksat bulunmak gerektir, kendilerine bazı şartlar altında kuvvet kullanmak fırsatını vermek için böyle bir kararına ihtiyaç görmüş olabilirler. Herhalde İngiltere'nin kuvvet kullanmaktan kesin olarak vazgeçmediğini ve bazı şartlar altında zora başvurabileceğini Başbakan Eden Konsey toplantısından sonra da söylemiştir.

Öte yandan İngiltere ve Fransa Süveyş Kanalını kullananlar Birliğini faaliyet geçirmek için gayret sarf etmektedirler. Milletlerarası işletme ve murakabe teşkilatını kuramayan İngiltere'nin kanalı kullananlar Birliğinden faydalanmaya çalışacağı görülmektedir. Yalnız Mısır'ın bu birlikle ne dereceye kadar iş birliği yapacağı bilinemez. Herhalde kanal meselesi etrafında yeni anlaşmazlıkların çıkması beklenir.

Birleşmiş Milletler kararı Abdülnasır'ın prestijini daha da yükseltmiştir. Oysaki, İngiltere ve Fransa yani bir Hitler vaziyetinde beliren ve Ortadoğu barışı için tehlike teşkil eden Nasır'ı itibardan ve nihayet iktidardan düşürmeyi tasarlamaktadırlar. Bu bakımdan da netice Batılılar içinde bir yenilgi olmuştur. Kanal davasındaki zaferin sağladığı prestije dayanarak Rusya'nın da teşvikiyle Abdülnasır'ın yeni teşebbüslere

geçmesi beklenir. Abdülnasır için tehlike nerede duracağını bilinmemesindedir. Hitlerde bu yüzden düşmemiş midir? Ancak düşerken Hitler Avrupa'yı felakete sürüklediği gibi Abdülnasır'ın da Ortadoğu'yu felakete sürüklemesi mümkündür”⁷³.

B. SAVAŞIN ÇIKMASI

Barışçı teşebbüslerle yumuşatılması mümkün olmayan Süveyş sorunu, nihayet 29 Ekim 1956'da İsrail'in Mısır'a saldırmasıyla başlayan bir savaşa yol açmıştır.

İsrail'in Mısır'a saldırısı, bu ülkeyle İngiltere ve Fransa arasında Ekim ayının ortalarında Fransa'da yapılan gizli görüşmelerde kararlaştırılmıştı. Bu görüşmelerde, İsrail'in 29 Ekim'de Mısır'a saldırmasına karar verildi. Bu saldırı üzerine, İngiltere ve Fransa, İsrail askerlerinin, Kanal'ın sol kıyısına ulaşmaları için gerekli zamanı bırakmak amacıyla, 30 Ekim'de her iki tarafa da ultimatolar vereceklerdi. Bu ultimatoları İsrail kabul edecek ve askerlerini Kanal'dan 15 km. geriye çekecekti. Bunun üzerine İngiliz ve Fransız hava kuvvetleri, 31 Ekim'den itibaren Mısır hava alanlarını bombardıman edecekler ve 6 Kasım günü, yani ABD'nde Başkanlık seçimlerinin yapıldığı gün, Mısır'a asker çıkarmağa başlayacaklardı.⁷⁴

İsrail, 28 Ekim'de kısmi seferberlik kararı almış ve gerekçe olarak da, İsrail'e karşı girişilen komando (fedayeen) saldırılarını, Mısır-Ürdün-Suriye ortak askerî kumandanlığının kurulmasını, Mısır, Ürdün ve Suriye yöneticilerinin İsrail'i ortadan kaldırmayı hedef edindikleri yolunda demeçler vermelerini ve Irak kuvvetlerinin İsrail sınırında yığılma yapmalarını öne sürmüştür. 9 Ekim'de de İsrail, Mısır'a saldırmıştır.

30 Ekim'de de İngiltere ve Fransa hükümetleri, Mısır ve İsrail'e gönderdikleri 12 saatlik ultimatoda, savaşa derhal son vermelerini ve Kanal'ın her iki yakasında 10'ar millik bir alanın gerisine çekilmelerini istediler. İngiltere ve Fransa, ortak kuvvetlerini Port Said, İsmailiye ve Süveyş'e çıkarmak üzere ve “savaşan tarafları ayırmak ve Kanal'dan geçiş güvenliğini sağlamak amacıyla”, Mısır hükümetinden izin istediler.

⁷³ Ahmet Şükrü Esmer, "Süveyş Meselesi ve B. Milletler", **Ulus**, 21 Ekim 1956.

⁷⁴ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 160-161.

Ültimeumu İsrail kabul, Mısır ise reddetti. Bunun üzerine, Kıbrıs'ta üslenmiş bulunan İngiliz ve Fransız kuvvetleri, Mısır'a karşı saldırıya geçtiler⁷⁵.

Saldırı hareketi üzerine BM Güvenlik Konseyi 30 Ekim günü toplandı. Fakat İngiltere ve Fransa, gerek ABD ve gerekse SSCB tarafından sunulan ve taraflara, kuvvet kullanımına son vermeleri çağrısında bulunan karar tasarılarını veto ettiler. Bunun üzerine Güvenlik Konseyi, 31 Ekim'de yaptığı toplantıda, Mısır'a karşı girişilen hareket hakkında tavsiyelerde bulunmak üzere BM Genel Kurulu'nun olağanüstü toplantıya çağrılmasını kararlaştırdı.

1 Kasım'da toplanan Genel Kurul, başlıca şu esasları kapsayan bir karar aldı:

“Bütün taraflar derhal ateş kesmeli ve silâhli harekete son vermelidirler.

Taraflar, (1949) mütareke anlaşmalarında öngörülen hatların gerisine çekilmeli ve anlaşmalara tam olarak uymalıdır.

Ateşkes'ten sonra, Süveyş Kanalı'nın yeniden açılması ve geçiş serbestisinin tekrar sağlanması için gereken tedbirler alınmalıdır”⁷⁶.

Genel Kurul, 3–4 Kasım'da yaptığı toplantıda da, çatışmaların sona erdirilmesini denetlemek üzere BM Barış Gücü'nün kurulmasını kabul etti.

C. BUHRANIN SONA ERMESİ

Bunun üzerine 5 Kasım'da İngiltere Dışişleri Bakanı S. Lloyd, Parlamento'da yaptığı konuşmada, Mısır ve İsrail, BM kararlarını kabul ettiklerini açıkladıkları takdirde, İngiltere ve Fransa'nın bütün askerî harekâtı durduracağını açıkladı. 9 Kasım'da da İsrail Başbakanı Ben Gurion, Süveyş Kanalı bölgesine uluslararası kuvvetlerin gelmesinden sonra İsrail'in Sina Yarımadasındaki⁷⁷ askerlerini geri çekmeğe hazır olduğunu bildirdi.

⁷⁵ **Akşam**, 31 Ekim 1956.

⁷⁶ **Cumhuriyet**, 02 Kasım 1956.

⁷⁷ İsrail, sadece Sina yarımadasından çekilmekten bahsediyor, 1948'de Mısır tarafından ele geçirilen ve şimdi İsrail kuvvetlerince işgal edilmiş bulunan Gazze'yi ise bırakmak niyetinde olmadığını gösteriyordu.

İngiltere ve Fransa, BM'de yalnız kaldıkları gibi, müttefikleri ABD'den de destek bulamadılar. Bu arada, Başkanlık seçimlerinin yapılmakta olduğu ABD, İngiltere ve Fransa'nın hareketini tasvip etmediğini açıklamıştı.

Öte yandan, Macaristan olayları yatışıkça Orta Doğu'daki tutumunu sertleştiren Sovyetler Birliği, Bulganin tarafından 5 Kasım'da İngiltere ve Fransa Başbakanlarına gönderilen mektuplarla bu ülkeleri tehdit etmiştir. Bulganin, mektuplarında, SSCB'nin Orta Doğu'daki saldırıyı kuvvet kullanarak durdurmağa kararlı olduğunu, savaşın diğer ülkelere de sıçrayarak üçüncü bir dünya savaşına yol açabileceğini belirttikten sonra, İngiltere ve Fransa'nın, kendilerinden daha güçlü bir devlet tarafından ve roketlerle saldırıya uğradıkları takdirde ne yapacaklarını sormuştur. Sovyetler Birliği, bu açık tehdidinin yanında, Süveyş savaşına gönüllü göndermekten bahsetmiş ve daha sonra da ortak bir Amerikan-Sovyet kuvvetinin çatışmalara müdahale etmesini istediye de, İngiltere ve Fransa'nın saldırı hareketini tasvip etmemiş olmasına rağmen, ABD bu Sovyet isteklerine karşı çıkmıştır.

Uluslararası alandaki baskılar karşısında, İngiltere ve Fransa, 3 Aralık (1956)'da Mısır'dan geri çekileceklerini açıkladılar. Bunun üzerine, İsrail birlikleri de Sina yarımadasından çekilmeğe başladı. Ancak, İsrail, yeterli garantiler elde etmedikçe, Akabe Körfezi'nin batısından, Şarm el Şeyh ve Gazze bölgesinden çekilmemekte ısrar ediyordu. Bir yandan BM'in baskıları devam ederken, öte yandan da ABD, 11 Şubat 1957'de İsrail'e verdiği memorandumda Gazze ve Şarm el Seyh'den çekilmesini istedi.

ABD, bu bölgelere BM kuvvetlerinin gireceğini ve Akabe Körfezi'nden “serbest ve zararsız” geçiş hakkının sağlanması için diğer ülkelerle işbirliğine hazır olduğunu bildiriyordu. Bu arada, 22 Şubat 1957'de BM Genel Kurulu'na sunulan bir karar tasarısında BM üyeleri, “İsrail'e yaptıkları her türlü askerî, ekonomik ve malî yardıma son vermeğe” çağrılıyordu. Bu baskılar karşısında, İsrail, BM'in karar almasına fırsat bırakmadan, 1 Martta Gazze bölgesinden ve Şarm el Seyh'den çekileceğini açıkladı. 8 Mart'ta da İsrail askerlerinin geri çekilmesi tamamlandı ve bu bölgelere BM kuvvetleri yerleştirildi.

Öte yandan, Mısır hükümeti, 24 Nisan 1957'de yayınladığı bir bildiriyle, 10 Nisan'da yeniden trafiğe açılan Süveyş Kanalı'nın «gelecekteki yönetimi»yle ilgili esasları tespit etti. Bildiriye göre, Mısır 1888 Sözleşmesi'nin geçerliliğini teyit etmekteydi. Kanal'ın yönetimini Mısır hükümetince, 26 Temmuz 1956'da kurulan Süveyş Kanal Makamı yürütecekti. Kanal'dan geçiş ücretleri de bu Makam'a ödenecekti.

Bu durumda, Süveyş Kanal Şirketi'nin millîleştirilmesine en fazla itiraz eden gelen İngiltere ve Fransa için de artık yapacak bir şey kalmıyordu. Nitekim, İngiltere Başbakanı Macmillan; 13 Mayıs'ta yaptığı açıklamada, «bundan sonra İngiliz gemi sahiplerinin Süveyş Kanalı'nı kullanmamaları yolunda İngiliz hükümetinin herhangi bir telkinde bulunmayacağını bildirdi. Fransa, bir süre daha Kanalı boykota devam ettiyse de, o da 13 Haziran 1957'de boykota son verdi.

Böylece, Mısır istediğini elde etmiş ve millîleştirme kararıyla yarattığı durumu kabul ettirmiş oluyordu.

D. BUHRANIN SONUCU

Süveyş Buhranı, İki Savaş Arası (1919–1939) döneminden beri, Orta Doğu'da başlıca söz sahibi olan iki Batılı ülkenin durumunda önemli bir değişiklik yapmıştır. İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'dan kesin olarak çekilmelerinde 1956 Süveyş krizi bir dönüm noktası teşkil etmiştir. İngiltere ve Fransa'dan boşalan yeri, bir başka Batılı büyük devlet yani ABD doldurmak isteyecektir. Nitekim, ABD, İngiltere ve Fransa'nın saldırı hareketini desteklememiş ve «frenleyici» bir rol oynamaya çalışmıştır.¹⁵⁶ Öte yandan, ABD'nin bu saldırıyı tasvip etmeyişi, Sovyetler Birliği'nin de İngiltere ve Fransa'ya karşı sert çıkışını âdeta kolaylaştırmıştır. Süveyş buhranı, Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki durumunu daha güçlendirmiştir. Hatta denilebilir ki, İngiltere ve Fransa'nın bıraktığı ve ABD'nin kapatmaya çalışacağı boşluğu aslında SSCB doldurmuş olmaktadır. Süveyş buhranının Nasır'ın zaferiyle kapanması, Orta Doğu'daki Batı aleyhtarları güçlerin durumunu kuvvetlendirmiştir. Süveyş buhranının sonucunu şu şekilde özetlemek mümkündür:

“İngiliz-Fransız hareketinin dünya umumi efkârı üzerindeki derin tepkisi... uzun zaman silinemeyecektir. Bunun için gaye ne kadar yüksek olursa olsun, hareket tarzı Batılılar için kazançtan ziyade kayıp olmuştur. Bu hareket, Asya-Afrika memleketlerinde emperyalizm ve müstemlekecilik endişesinin tekrar uyanmasına sebep olmuştur. Batılı devletlerin İsrail'i destekledikleri kanaati de bu hareket sebebiyle kuvvetlenmiştir.

Şimdi Orta Doğu'da hâsıl olan durumu şöyle hülâsa edebiliriz: Rusya'nın bu bölgede nüfuzu artmış, Birleşik Amerika dahil olmak üzere Batılıların nüfuzu azalmıştır. Nasır eskisinden daha fazla kuvvet ve taraftar kazanmıştır...⁷⁸”

⁷⁸ **Ayn Tarihi**, Sayı: 276, Kasım 1956, s. 276.

E. TÜRKiYE'NİN TUTUMU

Süveyş buhranı, bir yandan, Mısır'a karşı saldırıya geçen devletlerden İngiltere'nin Bağdad Paktı üyesi olması, öte yandan da buhrana neden teşkil eden Süveyş Kanalı'ndan geçişi düzenleyen 1888 İstanbul Sözleşmesi'nin akitlerinden olması dolayısıyla, Türkiye'yi yakından ilgilendirmiştir. Ayrıca, 1954 İngiliz-Mısır Anlaşması, Kanal'dan İngiltere'nin faydalanabilme halleri sırasında Türkiye'nin bir saldırıya uğramasını da saydığı ve Mısır'ın Kanal'ın yönetimine el koymasıyla ortaya çıkan durum İngiltere'nin Kanal'dan yararlanabilmesini geniş ölçüde zorlaştırdığı için Türkiye'nin bu bakımdan da ilgi ve endişesi söz konusu olmuştur⁷⁹.

Türkiye, savaş sırasında ilginç bir tutum sergiledi; İngiltere ve Fransa'nın saldırısını uluslararası hukukun ihlâli olarak değerlendirmekle birlikte, olayların sorumlusu olarak Mısır'ı gösterdi ve Nasır'ı suçladı. Ayrıca, bu olay dolayısıyla SSCB'nin yarar sağladığını ve Orta Doğu ülkelerinin güvenliğinin Bağdat Paktına katılmakla sağlanacağını bir kez daha anlaşıldığını vurguladı⁸⁰. Bu konuyla ilgili olarak Parlamentolar Birliği toplantısına gitmekte olan Türk Parlamento heyeti başkanı Fatin Rüştü Zorlu şu açıklamayı yapmıştır:

“Orta Doğu memleketlerinin emniyeti Bağdad Paktı ve NATO Paktı gibi antlaşmalara iltihak etmektedir. Eğer Orta- Doğu'daki memleketler, Bağdad Paktı'na katılmış olsalardı bugün mevcut durum husule gelmezdi. Şimdi yabancı kuvvetler Mısır'dan çekilmeli ve ihtilaf, Birleşmiş Milletler Teşkilatı vasıtasıyla halledilmelidir. Mısır devlet reisi Nasır, Süveyş'in devletleştirildiğini ilan ettiği zaman tek taraflı olarak hareket etmiştir. Şayet Nasır bu arada alakalı memleketleri de bir konferansa davet etmiş olsa idi daha iyi yapmış olurdu”⁸¹.

⁷⁹ Ömer Sami Coşar, “Süveyş Kanalı Kozu”, **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1956.

⁸⁰ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.628-629.

⁸¹ **Milliyet**, 13 Kasım 1956.

1. Londra Konferansları ve Türk Kamuoyu

Süveyş konusunu görüşmek üzere Londra'da toplanan iki Konferans'a da Türkiye çağrılmıştır. Londra Konferanslarında, Türkiye, Batılı ülkelerin yanında yer almıştır. Birinci Londra Konferansında Türk delegesi, M. N. Birgi, Türkiye'nin tutumunu şu şekilde ifade ediyordu:

“...Türkler Müslüman dinine mensuptur. Türkiye, yalnız sözleri ile değil, hareketleriyle de bittabi Mısır da dahil olmak üzere bütün Arap devletlerinin sadece mutlak hâkimiyetini ve istiklâlini değil, kuvvetli, müreffeh ve her nereden gelirse gelsin her türlü tecavüzdü ve her ne şekilde olursa olsun tazyiklerden masun bulunmalarını hâretille arzu etmiştir.

Eğer, kendisine karşı beslediğimiz hisleri tarif ettiğim Mısır milletinin hâkimiyetine, istiklâline veya prestijine hâlel getirilmesinin mevzubahis olduğu hususunda en ufak bir şüphemiz olmuş olsa idi, bugün burada bulunmazdık.

...Kanal'dan geçişin beynelmilel mahiyetini teslim hususunda tam bir mutabakat mevcut olduğuna göre, tamamen kendisine münhasır bulunan hususiyetler arz eden ve nevi şahsına, mahsus olan vasıflarını göz önünde tutarak tetkik etmek mecburiyetinde bulunduğumuz önümüzdeki meselede, geçişlere müteallik muamelelerden birçoğunun tarafsız ve beynelmilel bir teminat altına alınması lüzumunu neden teslim etmemeli?

Burada Mısır'ın hâkimiyeti ve prestiji ile telif kabul etmeyen ne vardır?

...Bütün bu sebeplere binaen ve ihtilâfi soğukkanlılıkla ve tarafsızca tetkik etmiş olarak Türk delegasyonu, Hariciye Vekili Mister Dulles'in beyanatında ortaya koyduğu telkinlere, yapıcı ve munsifane bir müzakere esası olmak üzere iltihak etmektedir...^{82,}

Londra Konferansı'nda Türkiye'nin izlediği politikayla ilgili olarak Cumhuriyet gazetesinin dış politika yazarı şu değerlendirmeleri yapmıştır⁸³:

⁸² **Ayın Tarihî**, Sayı: 273, Ağustos 1956, s. 115.

⁸³ Ömer Sami Coşar, “Türkiye ve Süveyş...”, **Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1956.

“Zaman zaman tehlikeli safhalar arz etmiş olan Süveyş meselesini ele alan Londra konferansı pek yakında kapanılacaktır.

Evvelki gün bazı yabancı radyolar bu konferansta Türkiye’yi temsil eden heyet başkanının, Birleşik Amerika dış işleri bakanı Dulles tarafından ileri sürülen planı desteklediğini bildirmişlerdi! Yalnız, Türk heyeti başkanının sözlerinin çok acele tefsir edildiğini şimdi görüyoruz.

Türkiye bu konferansta Amerikan planını tam olarak desteklemiş değildir. Hariciye vekâleti kâtibi umumisi Muharrem Nuri Bilgin, Türk delegasyonunu meseleyi tarafsızca tetkik ettiğini belirttikten sonra “Dulles’in, beyanatında, ortaya koyduğu telkinlere, yapıcı ve munsifhane bir müzakere esası olmak üzere iltihak etmeliyiz.” demiştir.

*Öyle anlaşılıyor ki Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin temsilcisi, bu konferansta ortaya atılan iki ayrı görüşü bağdaştırmaya çalışmaktadır. **Türkiye evvela prensip itibariyle Mısır’ın “millileştirme” kararını tasdik etmekte ve diğer bazı devletler gibi buna karşı cephe almamaktadır.***

Londra konferansında Süveyş meselesi ile alakalı kat’i bir karara varılamayacağı ve hemen bu meselenin bir anlaşmaya bağlanamayacağı aşikârdır. Batılılar, Süveyş Kanalı’nın beynelmilel kontrole tabi tutulmasını istemişlerdir. Rusya ve Hindistan yeni ve daha geniş bir konferansın toplanmasını ve bu meselenin orada bir anlaşmaya bağlanmasını talep etmişlerdir. Bu iki görüşü bağdaştırmak mümkün olacak mıdır?

Boğazlara sahip bulunan Türkiye’nin, nev’i şahsına münhasır vasıfları bulunmasına rağmen Süveyş kanalı meselesinde batının ileri sürdüğü beynelmilel kontrol teşkilatı planına katılması beklenemez. Esasen Londra konferansında Türk delegasyonu ihtilafın beynelmilel bir anlaşma ile halledebileceğine işaret etmiştir. Bu

beynelmilel anlaşmanın Mısır'ın meşru haklarına tecavüz etmeyecek şekilde kaleme alınması şarttır.

Lozan Konferansı sırasında boğazların teşkil ettiği ve Süveyş gibi olamayan “beynelmilel su yolu” nasıl bir anlaşmaya bağlanmıştı? Bu mesele Türkiye'nin bazı hakları çiğnenerek halledilmişti. Boğazlar civarındaki Türk toprakları gayri Askeri bölgeler haline getirilmiş ve bir “boğazlar komisyonu” kurulmuştu.

Böyle olmakla beraber Türkiye Cumhuriyeti Lozan'da imzaladığı akidnameye sadık kalmış ve 1936 yılında da tek taraflı olarak değil, fakat bütün alakalı devletlerin iştiraki ile bu anlaşmayı feshetmiş, bütün haklarını koruyan yeni bir anlaşmaya kavuşmuştu. Bunu, bütün milletlere telkin ettiği itimat hissi ile sağlamıştı.

Böyle devreler geçirmiş olan Türkiye'nin, bugün Mısır'ın Süveyş Meselesinde meşru haklarını çiğneyecek bir anlaşma altına imza atmasını istemesi beklenemez. Bu sebeptendir ki Türkiye delegasyonu, Amerikan teklifinin ileride yeni görüşmeler için müzakere mevzuu olarak ele alınmasını, bu telkinlerin göz önünde bulundurulmasını talep etmekle iktifa eylemiştir.

Yarın Süveyş kanalı meselesinin boğazlar anlaşması gibi bir beynelmilel bir antlaşmaya bağlanması ve bu şekilde bu gerginliğinde ortadan kaldırılması muhtemeldir. Yalnız, kanalın bakımının teşkil ettiği ciddi ve muğlâk dava ne şekilde halledilecektir? Bugün Mısır kendi teknisyenleri ile bu davayı halledemeyeceğine göre bu işi kimlere devredecektir? Batılı devletler, askeri gösteri hareketleri ile değil fakat hislerine kapılmadan hareket ederek bu bakım işinin başka ellere geçmesine mani olmalıdırlar”.

Birinci Londra Konferansı'nda, Türkiye; İran, Pakistan ve Habeşistan'ı da yanına alarak bazı yeni tekliflerle, Dulles Plânı'nı desteklemiştir. Türk delegesinin yukarıdaki ifadesinden de anlaşılacağı gibi, Türkiye, Kanal'ın “nevi şahsına mahsus olan vasıflarını göz önünde tutarak”, “geçişlere müteallik muamelelerden birçoğunun tarafsız ve beynelmilel bir teminat altına almaması”nı öngörüyordu. Ancak, “tarafsız ve

beynelmîlel teminat”la neyin kastedildiği pek açık değildir. Bununla beraber, Türkiye bu “teminat”ın, Mısır’ın egemenliğine aykırı olamayacağı yolunda bir tâdil teklifi getirmiştir. Ayrıca, Kanal’ın kendine özgü niteliklerini de dikkate alması gerektiğini belirterek, âdetâ, Türk Boğazlarını uluslararası yönetim altına koyan Lozan Boğazlar Sözleşmesi’nden hoşnut olmayan⁸⁴ ve Montreux Sözleşmesiyle bu uluslararası yönetimin kaldırılmasını sağlayan Türkiye’nin Süveyş Kanalı için “beynelmîlel teminat” istemesinin çelişkili bir tutum olmadığını göstermek istemiştir. Oysa, Süveyş Kanalı sorunuyla Boğazlar konusu arasında bir benzerlik kuran Mısır Devlet Başkanı Nasır 1956 Temmuzunda Türkiye’den arabuluculuk yapmasını istemişti⁸⁵.

Ancak, öyle anlaşılıyor ki, Türkiye’nin Süveyş sorununu yorumlayışında politik düşüncelerin özel ağırlığı olmuştur. Süveyş sorunu, Türkiye’de sadece hukuki bir problem değil⁸⁶, aynı zamanda, politik bir çatışma konusu olarak da karşılanmıştır. Bu nokta, bir yazarın şu ifadesinde açıkça görülmektedir:

“...Eğer bugün Mısır meselesinde de batı dünyası korkak, gevşek bir hareket hattı takip ederse dâvayı, hürriyet ve hayat dâvasını kat’i surette kaybetmiş olacaklarını... söyleyebiliriz.

Orta ve Yakındoğu’yu Bolşevik nüfuzu altına terk edecek büyükler, Avrupa’dan çekilip gitmeğe mahkûm demektirler. Avrupa ve Afrika’yı kaybedecek Amerika ise bütün dünyayı pençesine geçirmiş olan Bolşeviklik ile mücadele edemez. Bugün mücadele Nasır ile Batı Avrupa arasında değildir. Nasır bir gölgedir...

Süveyş Kanalı’nın Nasır kapamıyor. Kapayanlar Bolşeviklerdir...”⁸⁷

⁸⁴ Feridun Cemal Erkin, **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1968, s. 63.

⁸⁵ Bu konuda bkz.: Celâl Tefvik Karasapan, “Türkiye Dışişleri Bakanı’nın Kahire Ziyareti”, **Ortadoğu**, Yıl: 7, Sayı: 57 (Ocak, 1967), s. 7 ve H. C. Yalçın, “Kanal Meselesi ve Türkiye”, **Ulus**, 19 Ağustos 1956.

⁸⁶ Sorunu hukuki yönüyle inceleyen yazılara örnek: Şükrü Kaya, “ Süveyş Harbi ve bir Hukuk Mülâhazası”, **Hürriyet**, 07 Kasım 1956; A. Ş. Esmir, “Süveyş Kanalı Meselesi”, **Ulus**, 05 Ağustos 1956.

⁸⁷ H. C. Yalçın, “Durum Vahimdir”, **Ulus**, 04 Ağustos 1956; Aynı yazar, bir başka yazısında da şöyle diyordu: “...Ortada, batı ile doğu, demokrasi ile komünistlik çarpışıyor... İşte bu hakikati gördüğümüzden ve anladığımızdan dolayıdır ki mesele karşısında bütün sempatimiz batı ile beraberdir. Yoksa alelade, klasik emperyalizme karşı hakikî bir milliyetçilik dâvası bahis konusu olsaydı tam hürriyet ve istiklâlîni elde etmek ve batının emperyalist kapitalizminin boyunduruğundan kurtulmak için bir millî mücadeleye

Türkiye, Birinci Londra Konferansı'nda olduğu gibi, ikinci Konferans'ta da aynı tutumunu devam ettirmiş ve üç Batı'lı büyük devlet ABD, İngiltere ve Fransa tarafından teklif edilen Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği'nin kurulmasını savunmuştur. Birliğin kurulması üzerine, Türkiye ilk katılan ülkelerden de biri olmuştur⁸⁸.

Türkiye'nin Londra Konferansları sırasında Batı yanlısı bir politika izlemiş olması, Mısır kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Mısır devlet Başkanı “ Kanalı Kullananlar Birliğini reddediyor ve Türkiye'yi sadece Arap dünyasında değil, Bağlantısızlar hareketi içinde de “ *Batı emperyalizminin polisi*” olarak suçluyordu⁸⁹.

Bazı Arap gazetelerinde Türkiye aleyhine yayınlanan haberlerin arkasında, Süveyş ihtilafının bir Doğu-Batı mücadelesi haline getirmek isteyen Rusya'nın olduğu düşünülmektedir. Bu yönde değerlendirmeler yapan dış politika yazarı Ömer Sami Coşar Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde şunları yazmaktadır:

“Bazı Arap gazeteleri neşriyata başladılar. Diyorlar ki “-Londra konferansı kimin Arap dostu olduğunu bize gösterdi, Rusya bizimle beraberdir. Türkiye, Pakistan, İran gibi devletler bize karşıdır menfaatlerimize karşıdır!”

Süveyş konferansı ve bununla alakalı hadiselere kendi propagandasına göre süslemiş olan Sovyet radyoları ve gazeteleri böyle bir hava yaratmak için çalışıyorlardı.

Londra konferansına giden Sovyet temsilcileri, Süveyş ihtilafını bir doğu mücadelesi haline getirmek istemişlerdir. Kısacası kendilerini Arap dostu geri kalan milletleri de Arap düşmanı ve emperyalist olarak göstermeye kalkışmışlardır. Arap

atılmış ve hakkını elde etmiş olan Türkiye, bütün kalbiyle Mısır dâvasını destekledi...” H. C. Yalçın, “Batı Medeniyeti Tehlikededir”, **Ulus**, 15 Eylül 1956. Türkiye'nin Londra Konferansındaki tutumunu politik ve hukukî yönleriyle inceleyen bir yazı için bkz.: Cihad Baban, “Süveyş Dâvasında Türk Görüşü”, **Tercüman**, 20 Mart 1956.

⁸⁸ **Ayın Tarihi**, Sayı: 274, Eylül 1956, s. 225.

⁸⁹ Kahire Radyosu'nda 18 Aralık 1956 yayınlanan Radyo Tiyatrosu adlı programda “Know Your Enemy” isimli programda Başbakan Menderes Batı'nın işbirlikçisi olarak lanetleniyordu. Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Yay., Ankara, 2001, s.80.

basınında Sovyet kavalını çalmayı adet edinmiş gazetelerde şimdi bu minval üzerinde yazılarını hazırlayıp duruyorlar.

Fakat bununla Arap menfaatlerine hizmet etmedikleri de aşikâr!

Süveyş meselesi evvela Mısır'ı alakadar eden bir meseledir. Bugün Türkiye, Pakistan, İran devletleştirme keyfiyetini kabul etmişlerdir. Yalnız ihtilafın milletler arası çapta bir ihtilaf olduğunu belirtiyorlar ve bunu bu şekilde bir konferansta halledilmesini tavsiye ediyorlar.

Sovyet propagandasına ayak uydurarak Süveyş ihtilafını batı doğu mücadelesi içine sürükleyenler, ne Mısır'a ne diğer Arap devletlerine, ne orta doğuya ve nede Dünya barışına hizmet ediyorlar. Mısır Cumhurbaşkanının bu oyuna gelmeyeceği temenni edilir. Kendisinin batılı komisyonla buluşmayı kabul etmiş olması bile iyiye alamettir. Batı teklifi kabul edilmeye bilir. Mısır mukabil teklifler yapar, bunlar üzerinde baş başa verilir, görüşülür, barışçı bir zihniyet içerisinde bir hal çaresine bakılır.

Rusya'nın, Süveyş meselesini batı doğu mücadelesi seyrine kaptırması muhakkak ki, batılıların yanlış hareketleri ile mümkün olabilmiştir. Fransa'nın ve İngiltere'nin Mısır'a karşı askeri harekete başvuracakları hissini yaratmaya matuf haberleri, basın kampanyaları, donanma gösterileri Rusya'nın ekmeğine yağ sürmüş, ortalığı da bulandırmıştır.

Süveyş meselesi bundan böyle tehditlerden uzak, askeri gösteri haberlerinden azade bir şekilde ele alınmalıdır. Bu şekilde bir anlaşma zemini bulunacağı muhakkaktır.

Beyrut'ta bir Arap gazetesi, Londra konferansından bahsederken Rusya'yı Arap dostu diye ilan ediyor ve bizlere çatıyor, ortalığı bulandırmaya çalışıyor. Arap memleketlerinde Türk düşmanlığı yaratmaya kalkışanlara küçük bir tavsiye: Eski koleksiyonları karıştırın, yakın tarihi okuyun! Türk Arap dostluğunu zedelemeye çalışanlar, Türkler ile Araplar arasında düşmanlık yaratmak isteyenler hep emperyalistler olmuştur. Evvelden Fransızlar, İngilizler bu oyuna başvuruyorlardı. Şimdi de Rusya ile Orta doğudaki Rus taraftarları bu oyuna dört elle sarılmışlar ve ne

gariptir ki Mısır gibi emperyalistlere karşı mücadele açtığını ilan eden bir Arap devleti bile bu oyuna geliyor⁹⁰ ”.

Türkiye lehine oluşan bu olumsuz havaya rağmen Ortadoğu ve Arap dünyasıyla ilgili Başbakan Adnan Menderes’in yaptığı değerlendirme Türkiye’nin Arap dünyasını tamamen karşısına almamak istediği göstermekteydi. Başbakan Adnan Menderes Türk-Arap dostluğuna ilişkin şunları söylemiştir:

“...kendilerine dini, vicdani, tarihi, içtimai bir rabıta ile bağlı bulunduğumuz Arap milletlerine karşı büyük bir muhabbet duymakta olduğumuz tekrar etmek isterim. Aynı bölgenin sakinleri olarak emniyet ve istiklal davamızın müşterek olduğunu da buna ilave eylemek isterim ”⁹¹.

2. Savaş Karşısında Türkiye

İngiltere'nin Fransa ile birlikte Mısır'a saldırması, Türkiye'yi güç durumda bırakmıştır. Bu iki ülke Türkiye'nin NATO içindeki müttefikleri olduğu gibi, İngiltere, ayrıca Bağdad Paktı'nın da üyesiydi. 1956 Kasımında Parlâmentolar Birliği'nin Bangkok'taki toplantısında Türk heyeti başkanı F. R. Zorlu, bu konuda şöyle diyordu:

“...müttefiklerimizin Mısır'a karşı silâh kullandıklarını görmekten müteessir olduk. Sebebi ne olursa olsun bu hareketi devletler hukukunun prensiplerinin ihlâli kabul etmemek imkânsızdır⁹²...”

Bununla beraber, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa'nın saldırı hareketine muhalefetini «ihtiyatla» karşılamak gerekir. F. R. Zorlu, yukarıdaki konuşmasından hemen birkaç gün önce 12 Kasım 1956' da Karşı'deki basın toplantısında, Mısır'daki İngiliz-Fransız müdahalesinin, hiç olmazsa Mısır ile İsrail arasındaki savaşları durdurmak suretiyle bir yarar sağladığını söylemiş ve şunları eklemiştir:

⁹⁰ Ömer Sami Coşar, “ Mısır’ın Cevabı”, **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1956.

⁹¹ **Hürriyet**, 05 Ekim 1956.

⁹² **Ayn Tarihi**, Sayı: 276, Kasım 1956, s. 341.

“Orta Doğu memleketlerinin emniyeti Bağdad Paktı ve NATO paktı gibi antlaşmalara iltihak etmektedir. Eğer Orta Doğu'daki memleketler Bağdad Pakıtına katılmış olsalardı bugün mevcut durum husule gelmezdi⁹³...”

Cumhurbaşkanı Celal Bayar da, 1 Kasım 1956'da, TBMM'ni açış nutkunda, Orta Doğu sorunu hakkında şunları söylüyordu:

“Orta-Şark'ın zor durumunu kendi menfaatleri için istismar edenlerin, hattâ yine aynı maksatla mütemadiyen müşküller ve ihtilâflar yaratanların, tahakküm maksadıyla birtakım keyfî ve fevri siyaset takibedenlerin, bu bölgede ihdas ettikleri son derece ciddî ve nazik vaziyetin, çok vahim hâdiselere meydan verdiğine şahit olmaktadır...”⁹⁴

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı gibi, Türkiye dolaylı olarak Mısır'ı suçluyor ve ortaya çıkan buhrandan bu ülkeyi sorumlu görüyordu. Dışişleri Bakam Vekili E. Menderes de, 28 Aralık 1956'da TBMM'de yaptığı konuşmada Mısır'ı şu şekilde suçluyordu:

“...Mısır'ın bugünkü idarecileri tek taraflı olarak Süveyş kanalı meselesini ihdas ettikleri vakit, bunu, son derece kesif komünist propagandası ve bazı nötralistlerin yardımı ile bir Şark-Garb mücadelesi, bütün Afrika ve Asya memleketlerini alâkadar eden, bir İstiklâl Savaşı şeklinde göstermeğe teşebbüs etmek ve kendilerini de, Arap âleminin, İslâm âleminin ve hattâ bütün Şark'ın kurtarıcısı gibi göstermek imkânını bulabilmişlerdir. Öyle bir hava yaratmak istemişlerdir ki, hiç kimse, meselenin şu veya bu cephesi bakımından Mısır idarecileri, haksızdır, yolsuz hareket etmişlerdir, diyecek olursa, Mısır milletinin hükümrânlığına, Arap âleminin, İslâm âleminin ve bütün Şark'ın şeref ve istiklâline dil uzatmakla itham olunsun⁹⁵...”

Hükümetin yarı-resmî organı Zafer gazetesinde ise, bu konuda şöyle deniliyordu: “...Mısır ile Suriye, Sovyet emperyalizmini Orta-doğuya sokarlarken, suç-

⁹³ Aynı eser., s. 337.

⁹⁴ Öztürk, *Cumhurbaşkanlarının Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Nutukları* s. 634.

⁹⁵ *Aynı Tarihi*, Sayı: 277, Aralık 1956, s.162.

*üstü yakalanmışlardır. Bütün Sina-Süveyş hâdisesi beynelmilel siyasî gümrük idaresinin bu kaçakçılığı yakalayıp tasfiye etmesinden ibarettir...*⁹⁶

Öte yandan İngiltere ve Fransa'nın Süveyş'e asker çıkarması Batı dünyasında anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle ABD ve birçok Avrupa devleti İngiltere ve Fransa'nın bu girişimini tasvip etmediklerini açıklamıştır. Bu konuyla ilgili Cumhuriyet gazetesinde şu değerlendirmeler yapılmaktadır:

“...Bazı hadiselerde Londra ile Paris'in tek başına hareket etmeleri, silaha başvurarak Ortadoğu ihtilafına çare bulmaya çalışmaları Batılı devletler arasındaki tesanüdü tehlikeli bir şekilde sarsmıştır. Birleşik Amerika ile daha birçok Avrupa devletleri İngiliz- Fransız hareketini tasvip etmediklerini ilan etmişlerdir. Birleşmiş Milletler teşkilatının kısa tarihinde İngiltere ilk defa veto yemiş Rusya'nın değil fakat müttefiki Amerika'nın bir teklifini reddetmek için bu silahı kullanmıştır! Ve ne gariptir ki, İngiltere ile Fransa'yı karşısında bulan Birleşik Amerika ilk defa olarak Moskova tarafından desteklenmişti⁹⁷...”

Öte yandan, Türkiye'nin Süveyş savaşı karşısındaki tutumuna, üyesi bulunduğu Bağdad Paktı'nın buhran sırasında konuyu görüşmek üzere yaptığı toplantıda ışık tutmaktadır.

Orta Doğu'da savaşın çıkması üzerine, Bağdad Paktı'nın İngiltere dışındaki dört üyesinin Başbakanları Tahran'da bir toplantı yapmışlardır. Toplantıya İngiltere çağırılmamıştır. Çünkü, Mısır'a karşı girişilen saldırı karşısında, nihayet o da bir Arap ülkesi olan Irak, Mısır tahliye edilinceye kadar, İngiltere'nin Bağdad Paktı görüşmelerine katılmamasını istemiş ve Fransa ile de diplomatik ilişkilerini kesmişti⁹⁸.

⁹⁶ Burhan Belge, “Serlevhasız...”, **Zafer** , 27 Aralık 1956. Ayrıca bkz.: **Ayın Tarihi**, Sayı: 276, Kasım 1956, s. 512-514'den, “Nereye Gidiyorlar?”, **Zafer**, 23 Kasım 1956.

⁹⁷ Ömer Rıza Doğrul, “ Süveyş Bombalanırken”, **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1956.

⁹⁸ Öte yandan, 13–15 Kasım tarihleri arasında Beyrut'ta toplanan ve Irak'ın da katıldığı Arap Devlet Başkanları Konferansı, Mısır topraklarından çekilmedikleri takdirde, İngiltere, Fransa ve İsrail'e karşı kuvvet kullanma kararı almıştı.

Bağdad Paktının Tahran toplantısından sonra yayınlanan ortak bildiride⁹⁹ yalnız İsrail'in saldırısı kınanıyor, İngiltere ve Fransa'nın ise askerlerini geri çekmeleri ve Mısır'ın bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı göstermeleri isteniyordu. Bölgede barış ve istikrarın önemi üzerinde durulan ortak bildiride, ABD'nin Birleşmiş Milletlerde giriştiği «süratli hareketin takdirle karşılandığı» da belirtiliyordu¹⁰⁰.

Görüldüğü gibi, Bağdad Paktı'nın bölgesel üyeleri, İngiltere'yi toplantıya çağırılmamak ve İngiltere ve Fransa'nın Mısır topraklarından çekilmesini istemekle, Arap ülkelerinde Batı aleyhine ortaya çıkan havaya uymak istemişler veya bu havayı belki de yumuşatmayı düşünmüşlerdi. Ancak bu çıkış sınırlı olmaktan öteye gidememiştir. Bir kere, İngiltere ve Fransa kınanmış değildir. İkincisi, her ne kadar buhran sırasındaki Amerikan politikası Mısır'da da “olumlu” karşılanmakla beraber¹⁰¹, iki Batı'lı ülkeye karşı çıkışta bulunulurken, üçüncü bir Batı'lı ülkenin yani ABD'nin tutumunun takdirle karşılandığını özellikle belirtmek gereği duyulmuştu. Bildiride ayrıca, Filistin sorununun çözümü için, BM'in 1947 yılında kabul ettiği kararın bir anlaşma müzakeresine esas olabileceği» görüşü belirtilmiştir ki, Arap ülkelerinin bu kararı kabul etmedikleri bilinen bir gerçektir. Böyle olunca, Tahran bildirisinin, Arap ülkelerini tatmin edebileceğini düşünmek, herhalde iyimserlik olacaktır.

Oysa, Türkiye, Tahran toplantısını “Bağdad Paktının zaferi” olarak görmüştür. Hükümetin görüşünü yansıtan Zafer gazetesinde bu konuda şöyle deniliyordu:

“...Bu suretle, şu hiçbir işe yaramayacağı, esasen ölü doğduğu yahut Arap Birliğini tasfiye gayesiyle kurulduğu iddia olunan Bağdad Paktının, hem hayatıyeti hem de ehemmiyeti sabit olmuştur... Hülâsa, şu Tahran toplantısının dost ve kardeş milletlerle olan münasebetlerimizde, hakikaten bir dönüm noktası teşkil etmesini beklemek hakkımızdır. Bilhassa onların bize inanmaları ve aksi hiçbir zaman vârid olmadığına göre, kendimiz ve kendileri hakkındaki görüşlerimizin selâmetini artık lütfen tasdik

⁹⁹ **Ayın Tarihi**, Sayı: 276, Kasım 1956, ss. 168–169.

¹⁰⁰ Bu konuda bkz.: “Bağdad Paktının Kararı”, **Cumhuriyet**, 9 Kasım 1956, s. 3.

¹⁰¹ Mısır Dışişleri Bakanı Mahmut Fevzi'nin bu konudaki demeci için bkz.: **Ayın Tarihi**, Sayı: 277, Aralık 1956, s. 278.

ederek, kendilerinden beklemekte olduğumuz işbirliğine yanaşmaları ve alışmaları bakımından¹⁰²...”

Dışişleri Bakanı Vekili E. Menderes de, 28 Aralık 1956'da TBMM'de yaptığı konuşmada aynı konuda şunları söylemiştir:

“...Bağdad Paktının, Mısır hükümetinin beynelmilel Süveyş kanalı buhranında, kendi ölçüsünde hayırlı tesirlerini icra etmekten hâli kalmadığını takdir etmek icap eder...”¹⁰³

Mısır'a saldırısından dolayı Tahran toplantısına katılmayan İngiltere'ye karşı, Bağdad Paktı'nın dört bölgesel üyesinin “çıkış”ının sınırlı olduğunu yukarıda belirtmiştik. Türkiye, buna ek olarak İngiltere'ye karşı cephe almış görünmekten ayrıca dikkatle kaçınmış» tır. Nitekim, Başbakan Menderes, 10 Kasım 1956'da İngiltere ve ABD'nin, Türkiye'deki Büyükelçilerini kabul etmiş ve sonradan öğrenildiğine göre, Başbakan, İngiltere'nin Tahran toplantısına çağrılmayışının, yalnızca «geçici bir zorunluluk» olduğunu özellikle belirtmiştir. Ankara Radyosu'nun 26 Kasım 1956'daki yarı-resmî yorumunda da, Tahran toplantısının bir Bağdad Paktı toplantısı olmaktan ziyade, Pakt'ın dört üyesinin bölgesel sorunları görüşmek üzere yaptıkları bir toplantı olduğu ve İngiltere'nin de bu nedenle katılmadığı öne sürülmüş, bu katılmamanın Pakt'ın zayıflaması şeklinde nitelendirilemeyeceği belirtilmiştir.

3. İsrail'deki Büyükelçinin Geri Çekilmesi

İsrail'in Mısır'a saldırısı Türk basınında özellikle şu noktadan eleştirilmiştir:

“ İsrail kuvvetlerinin Mısır topraklarına tecavüz etmeleriyle Dünyanın dikkati Macar ihtilâlinde ayrılmış Orta Doğu üzerinde toplanıvermiştir... İsrail, bu tecavüzüyle, Orta Doğu'da son derece tehlikeli bir durum yarattığı gibi, Sovyetlerin Macar ihtilâli

¹⁰² “Bağdad Paktının Zaferi”, **Zafer**, 11 Kasım 1956.

¹⁰³ **Ayın Tarihi**, Sayı: 277, Aralık 1956, s. 158. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. N. Birgi de Tahran toplantısının, “Bağdad Paktı'nın birliğini kurtardığını” söylemiştir.

karşısında kaybettikleri prestiji de âdeta unutturmağa yaramış, dolayısıyla da hür dünyanın dâvasına kötülük etmiştir. Macar ihtilâli karşısında gevşek davranıp esaslı bir tepki gösterilmemesi, fakat İsrail'in saldırısı üzerine derhal harekete geçilmesi ve hele İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a ültimatı vererek gösterdikleri hassasiyet, Macar ihtilâlcilerinin hür dünyanın dâvasına yaptıkları hizmeti tehlikeye düşürmüştür...”¹⁰⁴

Türk hükümeti, İsrail'e karşı gerek kamuoyunda ve özellikle de Arap ülkelerinde beliren tepkiler üzerine, İsrail'deki Büyükelçisini geri çekme kararı almıştır. Dışişleri Bakanlığı, 26 Kasım 1956'da yaptığı açıklamada bu kararı şu şekilde bildiriyordu :

“Türkiye hükümeti, Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Asamblesinin kararları dairesinde halledilmesini öteden beri desteklemiş ve bu yolda gerek Birleşmiş Milletler teşkilâtı içinde, gerek dışında devamlı gayretler sarf etmiştir.

*Yakın Şarkta çok esaslı bir huzursuzluk ve tehlike unsuru olmakta devam eden bu meselenin elan halledilmemiş olmasını esefle kaydeden Türkiye hükümeti, Filistin işi âdilâne ve nihaî surette bir hâl şekline raptedilinceye kadar vazifesi başına avdet etmemek üzere, Telâviv'deki elçisini geri çağırmağa karar vermiştir.”*¹⁰⁵

Burada dikkati çeken nokta, Türkiye, yukarıda belirtildiği gibi, İsrail saldırısını kınayan Tahran bildirisine imza koyduğu halde, Telâviv'deki elçisini geri çekme kararını açıklarken, İsrail'in Mısır'a karşı giriştiği saldırıyla ilgili bir şey söylememiştir. Basında çıkan bazı haberler ise İsrail'e karşı izlenen politikada meydana gelen değişikliklerin nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Türkiye, İsrail devleti ile münasebetlerini tekrar gözden geçirmek lüzumunu bugün neden hissetmektedir.

¹⁰⁴ Ömer Sami Coşar, “Orta Doğu'da Harb”, **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1956, s. 3.

¹⁰⁵ **Milliyet**, 27 Kasım 1956.

1948 yılının Mayıs gecesi saat 12 de Filistin’de İngiliz mandası sona eriyordu. Yıllardan beri süregelmekte olan “ Filistin İhtilafları ” Birleşmiş Milletler Teşkilatı içinde de bir hal çaresine bağlanamamıştı. İngiltere Balfor deklarasyonu ile bu topraklarda bir Yahudi devleti kurulmasını kabul etmiş bulunuyordu.

Bu vaziyet karşısındadır ki İngiltere hükümeti, Filistin üzerindeki manda sona erer ermez, kuvvetlerini geri almış ve Araplarla Yahudileri bu ihtilafla baş başa bırakmıştı. Londra çekilirken, davanın silahla halline gidileceğini çok iyi görüyordu.

14 Mayıs 1948 gecesi bir taraftan Yahudi Devletinin kurulduğu resmen ilan ediliyor ve diğer taraftan da Arap devletlerinin taarruza geçtikleri, savaşın başladığı bildiriliyordu. O günlerde Rusya’dan ve peyklerinden silahlar İsrail ordusuna gönderiliyordu!

Aradan hemen hemen bir yıl geçtikten sonra, Birleşmiş Milletler teşkilatının müdahalesi ile mütareke görüşmelerine başlanmıştı. Bu mütarekenin henüz katileşmediği bir sırada, 1949 yılının Mart ayında, Türkiye’nin İsrail devletini resmen tanıdığı ilan edilmişti.

7 yıl sonra bu kararın tekrar gözden geçirilmesi, yalnız bazı Arap devletlerinin devamlı surette Türk-İsrail münasebetlerini istismar etmelerinden, bunu ortadoğu’da Türk aleyhtarı bir hava yaratmak için kullanmalarından ileri gelmiştir, denilemez.

Türkiye’nin aldığı karar, doğrudan doğruya İsrail devletinin 1949’dan buyana ve bilhassa son yıllar esnasında takip ettiği siyasetten doğmuştur. Bu siyaset, Ortadoğu’da son derece geniş karasızlık yaratmış, istikrarın sağlanması için sarf edilen gayretleri boşa çıkartmış ve Bolşeviklere de bu bölgeye sızma imkânlarını bahşetmiştir.

İsrail, Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından resmen kurulan ilk devlettir. Böyle olmakla beraber, Tel-Aviv hükümeti bu teşkilatın Ortadoğu ihtilaflarını hal için aldığı birçok kararları dinlememiştir. Bunu yapmakla da, Arap-Yahudi gerginliğini hafifletilmesine yardım etmemiştir. Birleşmiş Milletler Teşkilatının, ne Kudüs’ün

beynelmilleştirilmesi ve ne de Arap mültecileri ile alakalı kararları İsrail tarafından kabul edilmiştir.

Türkiye, İsrail ile hemhudut olmamakla beraber, zamanla görmüştür ki, Birleşmiş Milletlere bu meydan okuma siyaseti Türkiye'nin de milli menfaatlerini tehlikeye düşürebilecek bir hava yaratmaktadır. Bilhassa Mısır'a karşı girişilen son tecavüz, bir müddetten beri Kahire istikametinde yapılmakta olan Rus silah akışının Suriye'ye tevcihine yol açmış, Rus subayları ile teknisyenlerinin, bizimle çok geniş müşterek hududu olan bu Arap devletine yerleştikleri, orduda vazife aldıkları bildirilmiştir.

Şurası muhakkak ki İsrail devleti, Birleşmiş Milletler kararlarına hürmet etmiş, daha 1949 yılında etrafındaki Yahudi aleyhtarlığını daha da tahrik edecek hareketlerden kaçınmış olsaydı, Nasır gibi, Suriye'deki üniformalı benzerleri gibi kimselerin sivriilmeleri de mümkün olamazdı. Bunları bugün bile ayakta tutan İsrail devletinin takip etmekte olduğu siyasetten başka bir şey değildir. İsrail, bidayetden beri kendisini desteklemekte olan Birleşik Amerika'nın, her şeye, her harekete rağmen bu yoldan ayrılmayacağını da hesaplamış ve bu güvenle hatalı politikasında ısrar ededurmuştur. O Amerika ki Marshall Planının devam ettiği günlerde, Yakın ve Ortadoğu devletlerine yardımda, bilhassa zirai gelişmeleri teşvik eder, sanayi bakımından İsrail'e dönülmesini, oraya bağlanılmasını sağlayacak şekilde dikkatini Tel Aviv üzerinde toplardı. Fakat bugün yaratılan tehlike, Birleşik Amerika'yı bile İsrail siyasetini desteklemekten alı koymaktadır.

Birleşmiş Milletler, yalnız son tecavüz hadiseleri ile alakalı kararlarını değil, fakat İsrail- Arap ihtilafı ile alakalı olarak bugüne kadar aldığı diğer bütün kararları da tatbik mevkiine koydurmak mecburiyetindedir”¹⁰⁶.

Türkiye'nin bu kararı, bir jest olmaktan ileri gidemedi ve Arap ülkelerini ve özellikle de Mısır'ı tatmin etmedi. Türkiye'nin geri çekme kararını almasından birkaç gün

¹⁰⁶ Ömer Sami Coşar, “İsrail İle Münasebetler”, *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1956.

sonra, Kahire'deki El Cumhuriye gazetesinde yayınlanan bir makalesinde Mısır yöneticilerinden Enver Sedat, Türkiye'ye çatarak şöyle diyordu:

“Esasen, Türkiye, Bağdat Paktı kanalıyla İngiltere'yi ilk defa Mısır'a taarruza teşvik eden memlekettir. Türkler, Suriye'nin Mısır'ın yardımına koşacağını; Mısır'ın yenileceğini ümit etmekteydiler ve böyle bir hâl vukuunda Komünizme karşı koymak bahanesiyle Suriye'de bir hükümet darbesi tertipleyeceklerdi. Bu plân, Mısır'ın düşmana kahramanca karşı koyması ve Cumhurbaşkanı Nâsır'ın Suriye'yi harbe karıştırmamak kararı sayesinde suya düşmüştür...”¹⁰⁷

Görüldüğü gibi, Türkiye'nin; gerek kendi aleyhinde ve gerekse müttefiklerinin zararına yapılmakta olan «çirkin propagandaların zehrini bir dereceye kadar almak... ve efkâra nisbî bir huzur getirmek» amacıyla¹⁰⁸ aldığı, İsrail'deki Büyükelçisini geri çekme kararı, istenilen sonucu verememiştir.

Genellikle İsrail'in resmi görüşlerini aksettiren Jeru Salem Post gazetesi Türkiye'nin Telaviv Sefiri Şefkati İstinyeli'nin hükümeti tarafından geri çağrılmasını şu şekilde yorumlamıştır:

“Türk Hükümetinin kararının Irak, İran ve Pakistan'ın tesirlerinin bir neticesi olduğu anlaşılmaktadır. Bağdat Paktı çerçevesi dahilinde Türkiye'nin müttefiki olan bu Arap taraftarı memleketler bir tesanüt tezahüründe bulunulmasını istemişlerdir. Irak esasen İngiliz ve Fransız kuvvetleri Mısır'da kaldıkça ittifakın beşinci azası İngiltere'nin hazır bulunacağı herhangi bir Bağdat Paktı toplantısına katılmayacağını ilan etmiştir. Irak ayrıca Bağdat Paktına karşı cephe olan Arap memleketlerinin ittifakın batı emperyalizminin bir aleti olmadığına ve İsrail'in Sina'da giriştiği harekâta muarız bulunduğuna getirmelerinin elzem olduğu görüşünü de müdafaa etmiştir.

¹⁰⁷ **Cumhuriyet**, 29 Kasım 1956, s. 5. Kahire Radyosu da aynı şekilde Türkiye'yi suçlarken, E. Sedat, *El Cumhuriye*'deki bir başka yazısında da, “emperyalistler Mısır'a karşı İsrail'i kullandılar; şimdi de Suriye'ye karşı Türkiye'yi kullanmak istiyorlar” diyordu. **Cumhuriyet**, 2 Aralık 1956, s. 5.

¹⁰⁸ Dışişleri Bakan Vekili E. Menderes'in 28 Aralık 1956'da, TBMM'nde yaptığı konuşmadan, **Ayın Tarihi**, Sayı: 277, Aralık 1956, s. 163.

Türkiye ile İsrail arasında sıkı ve mütakabilen istifadeli münasebetler kurulmuş olduğunu hatırlatın Jeru Salem Post şunları ilave etmiştir:

“Sefirin geri çekilmesi bu münasebetleri inkıtaa uğratmayacaktır. Ancak bu münasebetlerin az çok zarar göreceği de kaçınılmaz bir keyfiyettir. Bu itibarla resmi İsrail mahfilleri yeni gelişme karşısında teessür izhar etmekle beraber, buna pek hayret etmemişlerdi”¹⁰⁹.

Öte yandan kamuoyunda, Türkiye'nin izlemiş olduğu Ortadoğu politikasını ve bu politika doğrultusunda almış olduğu son kararları eleştiren yorumlar da yapılmıştır. Özellikle Ulus gazetesinde yayınlanan makalelerde Demokrat Parti'nin izlediği Ortadoğu politikası şu şekilde eleştirilmektedir:

“...Tebliğde, Elçimizin, “Filistin işi adilane ve nihai bir surette hal şekline repeedilinceye kadar vazifesi başına avdet etmemek üzere geri çağırıldığı bildiriliyor.

Bizim bildiğimiz, “Filistin işi” nin “adilane” bir hal şekline bağlanabilmesi için birinci şart, Arap Devletlerinin İsrail Devletini bir vakıa olarak kabul edip resmen tanımalarıdır. Oysa şimdi Türk Hükümeti, Elçisini geri çağırarak İsrail Devletini tanımayan devletlere yaklaşmış, onların bu tutumu desteklediğini ifade etmiş oluyor. Türkiye için, “Filistin işi” nin “adilane” bir hal şekline bağlanmasına yardım etmenin yolu hiç de bu olmasa gerektir.

Bu durumda, Türkiye Dışişleri Bakanlığının tebliği ancak, İsrail'deki Türk Elçisinin geri çağırıldığına dair bir haberden, bir doğrultudan ibaret sayılabilir. Bu tebliğ herhalde, Türk Hükümetinin hareketinin bir izahı değildir...

...Yoksa Türk milleti kendini, ne suç işlediğini, kendine ne kötülük ettiğini bilmediği bir millete küsmeğe zorlanmış durumda hissedecektir. Kendini böyle bir durumda hissetmekse, tarih boyunca diplomatik münasebetlerinde adillikten, hakseverlikten ayrılmamağa çalışmış bir milletin hiç de hoşuna gitmeyecektir”¹¹⁰.

¹⁰⁹ **Ulus**, 28 Kasım 1956.

¹¹⁰ Bülend Ecevit, “Türk Elçisi Niçin Geri Çağırıldı?” **Ulus**, 28 Kasım 1956.

“...Nedir İsrail’deki Elçimizi geri çekişimizin sebebi? Türk milletinin vicdanını huzura kavuşturabilmek için, bize şimdiye kadar ancak dostluk göstermiş olan İsrail Devleti, tarafımızdan bu kadar ağır bir tedbiri gerekli kılan nasıl bir suç işlemişse bu suç açıklanmalıdır! Böylece de Türk milleti, mesela Sovyetler Birliğiyle beraber bize karşı komplolar hazırladığı iktidar sözcüsü gazete tarafından da ima edildiği ve Ortadoğu için çok daha kaygı verici bir huzursuzluk kaynağı olarak gösterildiği halde Suriye’ye karşı bile almak lüzumunu görmediğimiz bir tedbirin neden sadece İsrail’e karşı alındığını öğrenme fırsatını bulabilmelidir!..”¹¹¹

“Cumhuriyet Türkiye’si Araplar arasında kendilerine karşı beslenen şüphe ve kuruntuyu silmeğe Arap Dünyasını iç işlerinden uzak durmak ve Arap memleketleriyle münasebetlerinde Batılı dostlarından müstakil hareket etmek sayesinde muvaffak olabilmıştır.

Demokrat Parti iktidarının “aktif” diye vasıflandıran, fakat aslında Türkiye’yi ziyadesiyle pasif duruma düşürmüş olan siyaseti ise bu yoldan gitgide ayrılmıştır. NATO üyeliği gerçekleşir gerçekleşmez Türkiye, ilerisini hiç düşünmeden, Batılı müttefiklerinin, o arada bilhassa İngiltere’nin sanılan bir tarzda, Arap Dünyasının iç işleriyle ilgilenmeğe başlamış, bu bölgede “emperyalist” olarak tanınan Batılı müttefiklerinin temsilcisiymiş gibi zaman zaman onlar nam ve hesabına hareket edermiş gibi görünmeyi kabul etmiştir...

Arapların, haklı veya haksız Batılı müttefiklerimize karşı besledikleri menfi hislerin başlıca hedefi, en yakın hedefi, Türkiye olmuştur. Üstelik Arapların, ilhamını bizim Kurtuluş Savaşımızdan alan en meşru hak talepleri ve mücadeleleri karşısında bile Türkiye, müttefiki Fransa’yı incitmek kaygısıyla, kayıtsız kalarak, hatta bazen açıktan açığa aleyhte cephe alarak Arap Dünyasında kendisine karşı yeniden uyanan kuruntuyu, şüpheleri büsbütün körüklemiştir.

Bütün bunlar, Sovyetlerin Arap Dünyasına bize karşı kışkırtabilmelerini çok kolaylaştırmıştır.

¹¹¹ Bülend Ecevit, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası nedir?” **Ulus**, 30 Kasım 1956.

Bugün Arapların güvenini yeniden kazanabilmek için başvurur görüldüğümüz fevri ve birbirini nakzeden tedbirlerse, ya çok geç kalmıştır ya da prestijimizi hiç artırmayacak, kendimize de müttefiklerimize de bir fayda sağlamayacak tedbirlerdir. Hatta bu tedbirler yüzünden, Arap Dünyasının iç işleriyle, bizi çok güç ve tatsız durumlara sürükleyebilecek kadar; manevi liderlik imkânlarından büsbütün yoksun bırakabilecek kadar haşır neşir olma yoluna gidilmiştir.

Ortadoğu'daki Arap Devletleri için en ciddi tehlike bu devletlerin en az ciddiye alır göründükleri Sovyet tehlikesi olduğuna göre, Türkiye'nin bu devletlere yapabileceği en büyük hizmet, Ortadoğu'da Sovyet tehlikesine karşı sağlam bir set durumunu muhafaza etmekten ibarettir.

Dış siyasetimizdeki “aktif” diye vasıflandırılan yeni ceyheransa, Ortadoğu'da Türkiye'ye karşı komünistlerin kolayca istismar edebilecekleri hoşnutsuzluk ve şüpheler doğmasına imkân vermiş ve Sovyet nüfuzunu Güneyden de bizi kuşatmaya başlamasına yol açmıştı¹¹²”.

Esasen, Türkiye de bu hareketi yalnızca bir jest olarak yaptığını ortaya koymuştu. Nitekim, İsrail'den geri alınan Türkiye Büyükelçisi Hasan İstinyeli, İsrail Dışişleri Bakanlığı'na verdiği izahatta, Türk Hükümetinin bu kararının “İsrail'e karşı yöneltilmiş olmayan” Bağdad Paktı'nı güçlendirme amacını taşıdığını, Türkiye'nin İsrail'le olan dostane ilişkilerini ve ticaretini bozmak niyetinde olmadığını söylüyordu. Zaten, İsrail'le diplomatik ilişkilerin kesilmesi de söz konusu değildi ve ilişkiler maslahatgüzar düzeyinde devam edecekti.

4. Savaşın Türkiye Açısından Sonucu

Süveyş buhranının genel olarak Batı aleyhine bir sonuç vermiş olması, buhran sırasında ve özellikle Londra Konferanslarında Batılıların yanında yer alan Türkiye'nin

¹¹² Bülend Ecevit, “Türkiye'nin Ortadoğu Politikası nedir?” **Ulus**, 30 Kasım 1956.

Arap Orta Doğu'suyla ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. İngiltere ve Fransa'nın, yani iki Batı'lı müttefikinin Mısır'a saldırısına, Türkiye'nin gerek Bağdad Paktı içinde ve gerekse Paktın dışında yaptığı çıkışın ne kadar sınırlı olduğu yukarıda belirtilmişti. Bu durumda, Türkiye'nin bir jest olmaktan öteye gidemeyen, İsrail'deki Büyükelçisini geri çekmek yönündeki kararı da, Arap ülkelerinin ve özellikle de, Mısır'ın Türkiye aleyhindeki tutumunu yumuşatamayacaktı.

Sonuç olarak, Süveyş buhranı, Türkiye'yi Orta Doğu'daki Batı aleyhtarı güçlerle bir kere daha karşı karşıya getirmiş oluyordu.

III - 1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE TÜRK KAMUOYU

A. SAVAŞ ÖNCESİ DURUM

1948–1956 arasında olduğu gibi, Orta Doğu'da 1956 Süveyş buhranından sonra gerginliğine devam eden ortam, yine aşağı yukarı 10 yıllık bir devrenin sonunda, 1967 yılında yeni bir savaşa yol açmıştır.

1960–1980 arası Orta Doğu gelişmelerinde, 1967 Arap-İsrail Savaşı bir dönüm noktası teşkil eder. Çünkü, bu savaşta İsrail'in Araplar karşısında kazandığı kesin zaferler neticesinde, topraklarını savaştan öncekinin dört misli genişletmesi, Arap-İsrail meselesine çok büyük boyutlar kazandırmış ve neticelerini günümüze kadar getirmiştir. Keza, bu savaş kendisinden önceki savaşlardan ve kendisinden sonraki Arap-İsrail savaşından da çok farklı bir mahiyette ortaya çıkmıştır.

1948–49 Arap-İsrail savaşı İsrail'in bir "kuruluş" savaşı idi. 1956 Süveyş Savaşı ise, Mısır ile Batı'yı karşı karşıya getiren savaş olmuş ve İsrail bir bakıma yardımcı kuvvet rolünü oynamıştı. 1967 Arap-İsrail savaşı ise, İsrail ile bütün Arap dünyasını karşı karşıya getiren ve neticeleri bakımından da Orta Doğuda, tesirlerini günümüze kadar devam ettirecek yeni bir dönem açmıştır.

1967 Mayıs'ında Orta Doğu'daki kuvvetler dengesi, Arapların lehine görünüyordu. Çünkü İsrail'in, 1956'dan farklı olarak 1967'nin uluslararası şartlarında İngiltere ve Fransa'nın silâhlı desteğini elde etmesi söz konusu olamazdı, İsrail'in dayanabileceği tek kuvvet olan ABD ise İngiltere'den de, Fransa'dan da daha güçlüydü, fakat bu sırada Vietnam sorunuyla mücadele etmekteydi. Böyle olunca da, İsrail'in yanında yer alması çok güçtü. Bu da, tabiatıyla, SSCB'nin ve dolayısıyla da Arapların durumunu kuvvetlendiriyordu¹¹³.

¹¹³ A. Şükrü Esmer, "İsrail-Arap Çatışması", *Ulus*, 30 Mayıs 1967.

1948 Arap-İsrail savaşını Araplar tahrik etmiştir. 1956 Arap-İsrail savaşı ise, İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a saldırıları dolayısıyla meydana gelmiştir. Lâkin 1967 Arap-İsrail savaşı ise, İsrail değil, Araplar istediği için çıkmıştır. Şu farkla ki, savaşı çıkarmak isteyen Araplar, ilk saldırganlığı İsrail'in yapmasını istemişler ve bu da olmuştur. Fakat Araplar için, daha savaşın ilk gününde bir hezimet oldu.

Arapların 1967 savaşının çıkmasını istemelerinde ve savaşı kışkırtmalarında önemli bazı sebepler rol oynamış görünmektedir. Bu sebepler, Başkan Nâsır'ın gerek 1948, gerek 1956 savaşının ve her iki savaştaki yenilginin intikamını almaya kararlı olması. Bu, Nasır için bir prestij meselesi idi. Eğer İsrail'i yenecek olursa, intikamını gerçekleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda kazandığı prestijle bütün Orta Doğu' da Mısır'a büyük bir üstünlük sağlamış olacaktı ki, bunun siyasî neticeleri de çok geniş olabilirdi; 1956'dan beri Sovyet Rusya Mısır ve Suriye'yi o kadar silâhlandırmıştı ki, İsrail ile yapılacak bir savaşın neticesinden sadece Mısır ve Suriye değil, Sovyetler dahi gayet emin görünüyorlardı. Bu sebeple, 1967 Arap-İsrail savaşını Sovyetlerin de tahrik ettiklerini söylemek mümkündür; Bu sırada Amerika'nın Vietnam bataklığına saplanmış olması ve dolayısıyla İsrail'in arkasında yer alamayacağı düşüncesi olarak ifade edebiliriz.

B. SAVAŞIN NEDENLERİ

Altı gün sürdüğü için Altı Gün Savaşı adını alan 1967 Arap-İsrail savaşının başlangıç gelişmelerini, 1966 yılının son aylarında oluşmaya başlayan Suriye-İsrail gerginliği teşkil eder.

1966 Şubatında Suriye'de iktidarda bulunan Baas Partisi'nin sol kanadı bir darbe yaparak, iktidarı ele geçirdi. Bu sol iktidar ile birlikte, Suriye-İsrail sınırında hâdiseler çıkmaya başladığı gibi, bu yeni Baascılar, Başkan Nâsır'ı İsrail'e karşı yumuşak davranmak ve Birleşmiş Milletler'in kanadının altına sığınmakla suçluyordu. 1966 Ekiminden itibaren de Suriye topraklarından hareket eden El-Fetih fedayini İsrail topraklarına saldırılara başladılar.

İsrail bu saldırıları Güvenlik Konseyi'ne şikâyet ettiğinde, oradan Suriye aleyhine bir karar çıkarmak mümkün olmadı. Zira her kararı Sovyet Rusya veto etmekteydi. Bu ise Suriye'yi daha da tahrik etti. Suriye Başbakanı Ekim ayında “Biz İsrail'in güvenliğinin bekçisi değiliz” diyordu.⁷ Kasım ayında ise, Suriye ile Mısır (Birleşik Arap Cumhuriyeti) arasında bir savunma antlaşması imzalandı.

Bu gelişmeler üzerine İsrail, fedayin saldırı ve akınlarına karşı, Kasım ayının ortalarından itibaren, yapılan en küçük bir saldırıya karşı, en ağır bir şekilde ve ağır silâhlarla karşılık verilmeye başlandı. Bu suretle, bir yandan Suriye-İsrail, bir yandan da Ürdün-İsrail sınırlarında gerginlik her geçen gün biraz daha artmaya başladı. Ocak-Nisan 1967 döneminde Suriye-İsrail sınırlarında küçük çatışmalardan, tank, topçu ve hava çatışmalarına kadar her türlü faaliyet ortaya çıktı. 7 Nisan 1967 günü Suriye ile İsrail arasındaki hava muharebesinde İsrail uçakları Şam üzerinde uçtuğu gibi, altı tane de Suriye uçağını düşürdüler.

7 Nisan hâdisesi Suriye ve Araplar için haysiyet kırıcı olmuştu. Bilhassa düşürülen uçakların Sovyet yapısı olması, Sovyetler için de hâdisenin prestij kırıcı olmasına sebep oldu. Bundan dolayı, Sovyetler Suriye'yi daha silâhlandırdıklarından başka, Suriye üzerindeki kontrollerini da arttırdılar.

Öyle görünüyor ki, 7 Nisandan sonra meydana gelen en küçük bir hâdise, İsrail'e komşu Arap ülkelerinin İsrail ile münasebetlerinin gerginleşmesine, kendi çapından daha büyük katkıda bulunmuştur. Mayıs ayından itibaren Suriye'den İsrail topraklarına fedayin akınları daha da yoğunlaşmaya başladı. İsrail Başbakanı Levi Eshkol 11 Mayıs'ta radyoda yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu : “İsrail hükümeti gayet iyi biliyor ki, teröristlerin merkezi Suriye'dir. Fakat biz prensibimizi tespit ettik: Saldırgana mukabil darbeyi vurmanın zamanını, yerini ve vasıtasını biz seçeceğiz¹¹⁴”.

Eshkol'ün bu sözlerinden sanıldı ki, İsrail Suriye'ye karşı harekete geçmeye karar vermişti. Sonradan görüldü ki, İsrail'in seçtiği hedef Mısır'dır. Bu yanılğı

¹¹⁴ Fahir Armaoğlu, **20. yüzyıl Siyasi Tarihi (1914 -1995)**, Alkım Yay., İstanbul,1997, s.704.

dolayısıyla ki, Mısır Genelkurmay Başkanı 14 Mayıs'ta Şam'a giderek görüşmelerde bulundu. Bundan sonra hadiseler hızla akmaya başladı.

16 Mayıs'ta Mısır silâhlı kuvvetleri alarm durumuna geçirildi. Esasen 14 Mayıs'tan itibaren Mısır kuvvetleri, 1956'dan beri Birleşmiş Milletler barış gücünün kontrolünde olan Sina'ya girmeye başlamıştı. Yine 16 Mayıs'ta Mısır, gerek Sina yarımadasında ve Gazze'de bulunan ve gerek Akabe Körfezi'nin Kızıldeniz'e çıkış noktası olan Tiran boğazındaki Şarm el-Şeyh'deki Birleşmiş Milletler askerlerinin buralardan çekilmesini istedi. B.M. askerleri 19 Mayıs'tan itibaren buralardan çekilmeye başladı ve yerlerini Mısır askerleri aldı¹¹⁵. Bu hâdise Arap-İsrail gerginliğinde mühim bir tırmanma teşkil etmekteydi¹¹⁶.

Mısır bu hareketi ile iki cepheden İsrail'e karşı pozisyon alıyordu. Biri, Sina'yı tamamen kontrolü altına almak sureti ile İsrail'e karşı doğrudan hareket imkânını kazanması ve arada B.M. kuvvetlerinin mevcut olmamasıydı. İkincisi ise, Şarm el-Şeyh'e askerini sokmakla, İsrail'in Kızıl Deniz'e çıkışı olan Tiran Boğazını kontrol altına alıyordu. Nasır bununla da yetinmedi ve 22 Mayıs'ta Tiran Boğazını İsrail gemilerine ve 24 Mayıs'ta da bütün deniz trafiğine kapadı¹¹⁷. Bu sonuncu tedbir ile, İsrail'e başka ülke gemilerinin yardım getirmesini önlemiş olmaktadır.”

22 Mayıs'tan itibaren Tiran Boğazı'nın ve arkasından Akabe Körfezi'nin kapatılması, Orta Doğu'daki havayı birdenbire gerginleştirdi. Çünkü, İsrail Mısır'ın bu hareketini, kendisine yöneltilmiş bir saldırı olarak kabul etti. Bu sebeple, 23 Mayıs'tan itibaren Amerika ve Sovyetler hareket geçerek, bir savaşı önleme çabalarına giriştiler. Vietnam savaşının Kongrede uyandırdığı tepkiler dolayısı ile Başkan Johnson İsrail meselesinde fazla ileri gitmekten korkuyor ve ellerini bağlı hissediyordu. Onun için, Sovyet Rusya'nın da Orta Doğu'da herhangi bir avantaj elde etmesini önlemek için, bu devletle beraber hareket etme kararı aldı. Bu Sovyetlerin de işine geldi. Çünkü 7

¹¹⁵ **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1967.

¹¹⁶“İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki yeni gerginlik Ortadoğu'da yeni bir savaş tehlikesinden bahsedilmesine sebep olmakta, bazı gözlemciler ikinci Süveyş harekâtından ciddi bir şekilde korkmaktadır”, Abdi İpekçi, **Milliyet**, 19 Mayıs 1967.

¹¹⁷ **Milliyet**, 25 Mayıs 1967.

Nisandaki hava muharebesinde Suriye'nin İsrail karşısında hiç bir şey yapamaması, Sovyetlerin Araplara olan güvenini sarsmıştı. Fakat Sovyetler bir yandan da Arapların güvenini kaybetmek istemiyorlardı. Bu sebeple, bir yandan Amerika İsrail'i, öte yandan da Sovyetler Suriye ve Mısır'ı yatıştırmaya çalıştılar.

İki büyük devletten gelen bu yatıştırma faaliyetinin hiç bir faydası olmadı. Hava yatışacağı yerde, daha da gerginleşti. Nasır 26 Mayıs'ta yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: “Eğer savaş gelecek olursa, bu top yekûn bir savaş ve hedefimiz de İsrail'i yok etmek olacaktır. Bu savaşı kazanacağımıza inanıyoruz ve şimdi İsrail ile savaş için hazırız. Bu sefer 1956'daki gibi olmayacak. O zaman İsrail ile değil, İngiltere ve Fransa ile savaştık” Al Ahram gazetesinin başyazarı Muhammed Heykel de, yine aynı gün, “Savaş kaçınılmazdır. Araplar ilk defa olarak iradelerini İsrail'e kabul ettirebileceklerdir” diyordu¹¹⁸.

Ortadoğu'da tansiyonun çok yüksek olduğu bir dönemde, Cumhuriyet Gazetesi dış politika yazarı Kayhan Sağlamer İsrail açısından meydana gelen bütün olumsuz gelişmelerin ciddi bir savaşa dönüşmeyeceği değerlendirmesini yapmaktadır. “...Şimdi gözler Akabe Körfezi üzerindedir. Akabe Körfezinin ağzı Tiran Boğazı, Mısır ve Suudi Arabistan'ın denetimindedir. Akabe Körfezindeki hayati İsrail limanı Eilat'a gidecek gemiler, Tiran Boğazından Mısır kuvvetlerinin ateş menzili içinde ilerler. Dolayısıyla Mısırlıların Tiran Boğazını Eilat'a gidecek gemilere kapatması her zaman için mümkündür. İsrail devlet adamları, herhangi bir müdahalenin savaş hareketi sayılacağını çeşitli vesilelerle belirtmişlerdir.

Bir savaş patlak verdiği taktirde tarafsız askeri uzmanlar, zaferde israil'e bire karşı iki veya üç şans tanımaktadırlar. Yahudilerin 1948 ve 1956'da Arapları yenmesi, İsrail ordusunun moralinin yüksekliğine, daha iyi dövüşmesine ve üstün silahlarına bağlanmaktadır.

¹¹⁸ Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945–1970)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s.140.

Ne var ki, İsrail'in nüfusu 2 milyon 650 bindir. Bir savaş çıktığı takdirde katılacakları hemen hemen kesin beş Arap ülkesinin - Mısır, Suriye, Irak, Ürdün ve Lübnan'ın- toplam nüfusu ise 53 milyon. Çatışma topyekün bir imha savaşına dönüşür ve uzarsa, Yahudilerin Arap kalabalığının ağırlığı altında ezilecekleri veya denize dökülecekleri neredeyse şüphesizdir.

U-Thant'ın baykuş vari demeçlerine rağmen ortalıkta ciddi bir savaş kokusu duyulmamaktadır. Genel sekreter, “ Her iki taraf da kendine hakim olmadığı takdirde bir çok mahalli çatışmanın vuku bulacağını tahmin etmek kolaydır. Küçük sürtüşmeler de büyük bir muharebeye yol açabilir” demiştir. Daha da ileri giderek, Ortadoğu'da durumun bugün, İngiliz ve Fransızların Süveyş kanalını istila ettikleri 1956'dan “ çok daha vahim” olduğunu ileri sürmüştür. Hâlbuki Sina Çölündeki Mısır kuvvetlerinin komutanı Orgeneral Murtaza, “ Bir kurşun kutsal savaşı başlatmaz. Büyük ve ciddi bir saldırının vukuu bulması gerekir” şeklinde konuşmuştur. İsrail ise herhangi bir saldırı niyetini taşımadığı teminatını vermiştir...¹¹⁹ ”

Bu arada Güvenlik Konseyi de 23 Mayıs'tan itibaren toplantılar yaparak ve bir takım kararlar alarak bir krizin patlamasını önlemeye çalıştı. Fakat bunlar da savaşı önlemeye yetmedi.

30 Mayıs'ta Mısır (Birleşik Arap Cumhuriyeti) ile Ürdün arasında bir savunma antlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya 4 Haziranda Irak da katıldı. Mısır Başkanı Nasır bu katılma dolayısıyla yaptığı konuşmada, “...Bugün onlara şunu söylüyoruz: savaşmak için karşınızdayız. 1956 ihanetinin intikamını almak için savaşın başlamasını şiddetle arzuluyoruz. Bu savaş bütün dünyaya Arapların da, İsrail'in de ne olduğunu anlatacaktır¹²⁰” diyordu.

¹¹⁹ Kayhan Sağlamer, “En son Gelişmeler”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1956; “Heran patlamaya hazır bir barut fiçisi haline getirilmesine rağmen, Ortadoğu'da topyekün bir savaşın çıkabileceğine ihtimal vermek halâ güç”, Kayhan Sağlamer, “Zayıf İhtimal”, **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1956.

¹²⁰ **Cumhuriyet**, 05 Mayıs 1967.

İsrail ve Mısır arasında yaşanan gerginliklerde Mısır devlet başkanı Nasır'ın rolüyle ilgili olarak Ecvet Güresin Cumhuriyet gazetesinde şu değerlendirmeleri yapmaktaydı:

“...Olaylara üstünden bakıldığı zaman başkan Nasır'ın birden bire harekete geçişi bir kaprisin sonu olarak da yorumlanabilir. Nitekim ilk günlerde Batılıların çoğu, davranışı blöf olarak görmüşler, blöfü ise Nasır'da uzun süredir müşahede edilen ezikliğe bağlamışlardır. Oysa çıkışların devamı, kararların arka arkaya hem de gittikçe sertleşerek, alınması meseleyi kapristen başka nedenleri araştırmanın daha gerçekçi bir görüş olacağını ortaya koymaktadır. Hele başkan Nasır'ın önceki tutum ve davranışların göz önüne alınınca son hareketin kapristen çok yeni bir taktik olduğu belirlenmektedir.

Gerçekten Ortadoğu'da Başkan Nasır tarafından körüklene veya yaratılan buhranlarda ya bir pazarlığın ya da tasarlanan siyasi manevraların hazırlığı vardır. Ve artık bu davranışların Mısır devlet başkanının, uygulamaları ayrı fakat esası değişmez taktiği haline gelmiştir. Bu bakımdan günümüzdeki buhranda hem bir pazarlığın, hem de yeni siyasi manevraların hesaplarını aramak hatalı olmayacaktır.

Mesela, Mısır'ın ekonomik durumu son yıllarda kötüleşmekte yahut kalkınma hamlelerinden beklenen sonuç alınamamaktadır. Ümitler gerçi Asuvan Barajına bağlanmıştır. Ancak o ümitler gerçekleşinceye kadar durumu kurtarmak için ülkenin dış krediye ihtiyacı vardır. Nitekim, dünya bankasından kredi talebinde de bulunmuştur. Ayrıca Mısır, Yemen'deki iç savaşa fiilen yardım yapmaktadır. Nasır için Yemen savaşı, hem bir prestij meselesidir, hem de Suudi Arabistan ile devam eden mücadelesinde tutunacak noktalardan biridir. Ne var ki, Yemen savaşı zayıf olan ekonomik bünyeyi de gün geçtikçe sarsmaktadır.

Bütün bunların yanında Aden meselesi vardır, Suriye'deki aşırı Baas iktidarının zayıflaması, Nasırcılığa doğru gidişinin belirtileri vardır. Kral Suud'un yeniden aktif bir Mısır mücadelesine gireceğine dair dolaşan söylentiler vardır ve nihayet Vietnam konusunda daha değişik, daha tehdit edici bir politika izlemeye

başlayan Sovyetlerin Ortadoğu'da ve Afrika'daki nüfuz mücadeleleri vardır. Kısacası başkan Nasır'ın davranışını değerlendirirken bu olayları ele almak ve hareketlerin gerisinde mevcut olaylara göre hesaplar aramak gerekir. Herhalde yakın günler hesapların Nasır tarafından nasıl yapıldığını ve hangilerine öncelik verildiğini gösterecektir¹²¹.

30 Mayıs ile 7 Haziran tarihleri arasında 10 Sovyet savaş gemisinin Türk Boğazlarından, Akdeniz'e geçeceğinin açıklanması ve buna karşılık Amerikan Altıncı Filosu'nun Akdeniz'de Girit civarında toplandığının bildirilmesi, Orta Doğu'da durumun ciddi olduğunu gösteriyordu.

Birleşik Arap Cumhuriyeti devlet başkanı Cemal Abdülnasır Kahire'de yaptığı basın toplantısında, Akabe körfezinin ağzındaki Tiran Boğazının “Mısır karasuları” olduğunu ileri sürerek, “ Dünyada hiçbir kuvvet Mısır'ın egemenliğine el süremez” demiştir. Birleşik Arap Cumhuriyeti Devlet Başkanı Mısır'ın egemenliğine herhangi bir müdahale teşebbüsünün “ şimdiden kestirilemeyecek ihtilaflara yol açacağını” da belirttiikten sonra şunları söylemiştir: “ İsrail'in herhangi bir Arap ülkesine saldırması topyekün bir saldırı addedilecek ve bütün Arap ülkelerinden bir cevap alınacaktır”. Nasır gazetecilerin sorularını cevaplarken “Amerika deniz piyadeleri, İsrail'e çıkarlar, İsrail'de bize hücum ederse, bu hücumu Amerika'dan gelmiş ve bütün Arap milletine yöneltilmiş bir tecavüz sayacağız. Amerika ile Rusya arasında bir çatışma olmasını istemiyor ve temenni ediyoruz. Böyle bir çatışma yeni bir dünya savaşı demek olacaktır. Biz de bunu arzu etmiyoruz. İsrail'in El Oca tarafsız bölgesini boşaltması şartıyla Karma Mütareke Komisyonuna dönülmesini kabul edebiliriz.

Tiran Boğazının Mısır karasuları olduğunu tekrar belirtmek isterim bu boğazın abluka edilmesi ve Mısır'ın son iki hafta içinde aldığı diğer bütün tedbirler bir saldırı hazırlığı değil, aksine bir saldırıyı def etme gayesi taşımaktadır¹²²”.

¹²¹ Ecvet Güresin, “ Ortadoğu'daki Buhran” **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1967.

¹²² **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1967.

Doç. A. Haluk Ülman Ortadoğu'daki Arap-İsrail anlaşmazlıkları ile ilgili yaptığı değerlendirmede şunları söylemektedir¹²³: “ İsrail devletinin on dokuzuncu kuruluş yıldönümüne rastlayan günlerde, Eshkol Hükümetinin, Suriye'den sızan “ Al Fatah” komandolarının yeni baltalamalarına karşı İsrail-Suriye sınırına yaptığı büyük askeri yığıntan doğan son Ortadoğu buhranı, her nedense Batılı Devletleri derin bir uykuda yakalamışa benziyor. Tıpkı İsrail gibi bu devletler de, dört yıla yakın bir süredir 60 bin askerini Yemen'e bağlamak zorunda kalan başkan Nasır'ın, Tel Aviv'in Şam karşısındaki tutumu ne kadar sertleşirse sertleşsin, Suriye'nin yardımına koşmaya kalkışacağını herhalde hiç ummuyorlardı. Oysa bu kez evdeki hesap pazara uymamıştır. Suriye sınırındaki İsrail yığınağın pek sert tepki gösteren başkan Nasır, Birleşmiş Milletler Genel sekreterini Sina bölgesindeki Birleşmiş Milletler kuvvetlerini geri çekmeye zorlamış, zırhlı birliklerini Gazze bölgesine sokmuş ve hepsinden önemlisi, İsrail'in Asya ile Afrika'ya açılan kapısı olan Tiran Boğazını İsrail gemilerine kapamıştır. Bütün dünyayı iki haftadır çalkalayıp duran buhranın özeti işte budur.

İkinci Dünya Savaşının bittiği günden buyana gerçek bir barış yüzü göremeyen Ortadoğu bölgesinde Arap-İsrail geçimsizliğini ve bu geçimsizliğin neden ikide bir dünya barışını tehlikeye düşüren büyük buhranlara yol açtığını anlayabilmek için, önce şu gerçekleri iyi bilmek gerekir:

1. İsrail, Arapların yüzyıllardır kendilerinin saydıkları topraklar yüzünden, Batının zoruyla ve yüz binlerce Arabın yerinden yurdundan edilmesi pahasına kurulmuş bir devlettir.

2. Batının eliyle kurulmuş olan bu genç devlet, pek kısa bir sürede ve gene batının geniş yardımlarıyla Ortadoğu'daki genel yaşama düzeninin pek üzerine yükselmişken, bölgedeki Arap ülkeleri hala geri kalmışlığın pençesinde dirler.

3. Arapların zorla kurulan bu devleti ellerine geçecek ilk fırsatta yıkmak isteyeceklerini pek iyi bilen Batılılar, İsrail'e; Ortadoğu'daki ileri düzenleri kazanmak

¹²³ A.Haluk Ulman, “Rüzgâr Eken, Fırtına Biçer”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1967.

çabasında olan Sovyetler Birliği'nin de Birleşik Arap Cumhuriyeti, Irak ve Suriye'ye akıttıkları silahlar yüzünden, bu bölge son yıllarda dünyanın patlamaya en hazır ve en büyük barut fıçılarında biri olmuştur.

4. Durmadan aynı kanı taşımakla övündükleri halde, büyük devletlerin uluslar arası politika oyunları yüzünden kendi içlerinde paramparça bölünmüş olan Arap ülkeleri yalnız İsrail karşısında birleşebildikleri için Arap dünyasında birlik ve liderliğe oynayan her yönetici İsrail tehlikesini her zaman canlı ve ayakta tutmaya çalışmaktadır.

5. Bütün bu nedenlerle sık sık patlak veren Arap- İsrail çatışmaları çoğu zaman Batılı devletlerin biri, ya da öteki tarafından Ortadoğu'daki ilerici yönetimlerin alaşağı edilmesi hiç değilse zayıflatılması, Sovyetler Birliği tarafından da Batının bu bölgedeki son itibar kırıntılarının da temizlenmesi aracılığıyla kullanılmakta ve bu davranışlar, çıkan çatışmaları, kısa bir sürede, uluslar arası dengeyi zorlayan büyük buhranlar durumuna getirmektedir.

Eğer başkan Nasır Batılıların hiç ummadığı bir sırada gene batılıların hiç ummadığı davranışlar göstermişse, bunun birinci nedeni, İsrail sorunun Araplar için bir akıl sorunu değil, duygusal bir sorun olmasıdır. Gerçekten de, daha ikinci Dünya savaşının sonlarına kadar Yahudilerin pek azınlıkta oldukları topraklarda, kaçınılmaz etnik ve siyasal zorunluluklarla değil, fakat İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında Siyonistlere fazla düşünmeden verdiği sözler, Birleşik Amerika'nın devamlı iç politika gerekleri ve Ortadoğu'da sayısız çıkarları bulunan bütün Batılı devletlerin uyanan Arap milliyetçiliğine karşı bir baskı üssü yaratmak istekleri yüzünden bir İsrail Devleti kurulursa bu kuruluşun üzerinden 20 yılı bile geçmediğı ve açılan yaraların kapanmadığı günümüzde, Nasır'ın son davranışları karşısında şaşırılabilir mi? Üstelik o Nasır ki, Arap uluslarının kalkınıp birleşmesine ön ayak etmek istediğı ülkesinde kurmaya çalıştığı yeni düzenin İsrail'e milyonlar döken Batılılar tarafından devamlı olarak baltalamak, hatta 1956 Süveyş buhranı sırasında olduğu gibi yıkılmak istendiğini görmekte ve gene o Nasır ki, İsrail karşısında son 10 yıldır koruduğı hareketsizliğin uluslararası politika oyunları yüzünden paramparça olan Arap dünyasında kendisine pahalya patlamaya başladığı pek iyi anlamaktadır.

Ancak şurası da bir gerçektir: hangi düşüncelerle ve ne gibi acılar pahasına yaratılmış olursa olsun, bugün Ortadoğu'da bir İsrail devleti vardır. Bu gerçek de görmezlikten gelinemez. İstemeye istemeye dahi olsa, Araplar eninde sonunda İsrail ile bir arada yaşamak zorunda olduklarını anlayacaklardır. Hatta bazı gerçekçi Arap yöneticileri, belki başkan Nasır bile, bunu daha şimdiden anlamışlardır. Fakat İsrail devletinin kuruluşu sırasında Filistin'den göçmek zorunda kalan Arap göçmenlerin durumu kanayan bir yara olmaya devam ettikçe, Arap liderlerinin İsrail karşısında yeni ve gerçekçi bir politika izlemeleri çok güçtür. Öte yandan, Batının Ortadoğu'daki ayrıcalı çocuğu İsrail ile Batılı devletlerin siyasal ve ekonomik egemenliğinden kurtulmak için çırpındıkça dış yardım kaynaklarının kurduğunu gören Arap ülkeleri arasındaki hayat düzeyi uçurumu sürüp gittikçe, duyguların yerini aklın almasını beklemek fazla iyimserlik olmayacak mıdır?"

1967 Mayıs ayı içinde Orta Doğu'da hızla gelişen olaylar - Nâsır'ın BM Barış Gücü'nün geri çekilmesini sağlaması, Akabe Körfezi'ni İsrail gemilerine kapatması, İsrail'i çevreleyen Arap ülkeleri arasında ittifak antlaşmaları imzalanması - Arapların bir savaşa hazırlandıklarını açıkça gösteriyordu. Fakat, yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı gibi, Nasır, savaşı bizzat başlatmak sorumluluğunu da üzerine alamıyordu. Nasır, savaşı İsrail'in başlatmasını bekliyordu. Böyle olduğu takdirde, İsrail'in saldırgan ve siyonist emeller peşinde koşan bir ülke olduğu yolunda öne sürüle gelen Arap görüşü de teyit edilmiş olacaktı. Öte yandan, saldırgan bir İsrail'e, güvenebileceği tek devlet olan ve zaten Vietnam'la yeteri kadar meşgul bulunan ABD'nin yardım etmesi de çok daha güçleşecekti.

Nadir Nadi de Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan makalesinde Ortadoğu'daki durumun iki süper devletin güç gösterisi olduğu vurgulayarak şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “ Akabe yüzünden patlak veren bunalım Araplar arasında hızlı bir yakınlaşmaya yol açtı. Daha dün kadar Amerikanın uydusu halinden Başkan Nasır'a kafa tutan Arap Şefleri, İsrail'le silahlı bir çatışma söz konusu olur olmaz hemen birleşiverdiler. Kral Faysal, ortak dava uğruna silaha sarılacağını ilan etti. Bu gibi söz ve davranışlarıyla soydaşlarını desteklediğini belirtti. Kral Hüseyin Kahire'ye uçarak Nasır'la 5 yıl süreli bir savunma paktı imzaladı. Böylece Arap aleminin önderliği

konusunda öteden beri iddia sahibi olan Başkan Nasır'ın prestiji birden bire yükselmeye başladı.

Bu görüntü bizim kimi basın çevrelerinde çeşitli tepkilere yol açacak eğilimini doğurmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin arkası sıra şimdiye değin bir İslam Birliği politikası yürütmeye çalışanlar, durumdan son derece rahatsızdırlar. Zira, dışarıdan Arapları destekleyen süper devlet Amerika değil, din düşmanı Sovyet Rusya'dır. Birleşik Amerika ise kesin olarak İsrail'in koruyucusu halinde Araplara, daha doğrusu Arapların da ötesinde Sovyet Rusya'ya cephe almıştır. Bu yüzden bizim İslam Birliği şampiyonları " Yukarı tükürsem bıyığım, aşağı tükürsem sakalım" durumunda kalmışlar. Şaşkına dönmüşlerdir. Amerika'yı gücendirmeden Arapları nasıl tutabileceklerinin formülünü araştırmaktadır bu adamlar. İslam Birliği ülküsüne metelik vermeksizin Amerikan politikasından yana olanlara gelince, bunlar da bir kısım sol yazarların Akabe davasında Arapları haklı bulmalarını Moskof uyduculuğu saymakta, bölgemizi ateşe atabilecek şu tehlikeli bunalımdan yararlanarak sağı da, solsu da sus pus edici bir faşist yönetimin özlemi içinde çırpınmaktadırlar.

Oysa bu şaşkınlıklar, bu çırpınışlar ne Birleşik Amerika'nın, ne de Sovyet Rusya'nın umurundadır. Bölgemizde baş gösteren bunalım, iki süper büyük arasında çoktandır sürüp giden ve ne zaman nasıl gelişeceği pek de bilinmeyen uzun süreli bir çatışmanın sadece bir aşamasından ibarettir. Haktı, haksızlık, İslam Birliği idi... Yahudi birliği idi gibi soyut kavramlara bu çatışmanın ön planında yer yoktur. Bunu böylece bilmez ve davranışlarımızı da ona göre gerçekçi bir açıdan hesaplayamazsak ulusal çıkarlarımızı korumakta tehlikeli durumlara düşebiliriz.

Şunu unutmayalım ki, Akabe bunalımı, iki süper devlet arasında patlak veren bunalımların ne ilki ne de sonucusudur. Şimdiki bunalım ne biçimde gelişirse gelişsin devlerin güreşi daha bir süre, belki de uzun bir süre devam edeceğe benzer. Bizim dikkat etmemiz gereken nokta, ara yerde sıkışıp ezilmemek olmalıdır.

Arapların İsrail'e karşı düşmanlığı bir realitedir. Ama İsrail'in varlığı da bir realitedir. Arapları İsrail'e karşı birleştiren Sovyet Rusya sayılmayacağı gibi, İsrail'in

kurucusu da ABD sayılmaz. İki süper devlet nasıl Uzakdoğu'daki durumdan yararlanarak birbirlerine karşı üstünlük sağlamaya çalışıyorlarsa Ortadoğu'da aynı şeyi yapmaktadırlar. Uzakdoğu bunalımına Amerika, Ortadoğu'dakine Rusya sebep olmuş olabilir. Çatışmanın özünü değiştirecek nedenler değildir bunlar.

Bağımsızlığı üzerine her an titremesi gereken bir milletin çocukları olarak bu noktaları hatırdan çıkarmamak, olaylar karşısında duygularımıza kapılmayarak onları daima objektif bir gözle incelemeye bakmalıyız¹²⁴”.

Bu arada, dikkati çeken bir görüşmenin de Orta Doğu'da savaşa giden gelişmelere etkisi olduğunu söylemek mümkündür: 1967 Martında, SSCB Dışişleri Bakanı Gromiko ile Birleşik Arap Cumhuriyeti Devlet Başkanı Nasır arasında Kahire'de olağanüstü gizlilikte cereyan eden görüşmeler yapılmıştı¹²⁵. Bu görüşmelerde, çok kısa bir süre sonra kendisini gösterecek ve Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin önemli rol oynayacağı gelişmelerin de müzakere edilmiş olması muhtemel görünmektedir¹²⁶.

Arap ülkelerine, savaşı kendilerinin başlatmamalarını ve ilk saldırıyı İsrail'e bırakmalarını, bizzat SSCB'nin telkin ettiğini söylemek aşırı bir iddia olmasa gerekir. Çünkü, Araplar, baş başa kaldıkları takdirde İsrail'i bu sefer ağır bir yenilgiye uğratacaklarına inanıyorlardı. İsrail'in yardımına ABD'nin koşması, Vietnam dolayısıyla belki güçtü, fakat imkânsız da değildi. Bu durumda SSCB'nin de Arapların arkasında yer alması gerekirdi. Oysa, SSCB, Vietnam'da olduğu gibi, Orta Doğu'da da ABD ile çatışmaya girmek istemezdi. O halde, Araplar değil de İsrail saldırıya geçtiği takdirde, gerek dünya kamuoyunda ve gerekse BM'de, İsrail kınanacağı için, ABD de böyle bir durumda, İsrail'in yardımına koşmağa cesaret edemezdi. O zaman SSCB için de savaşa müdahale etmek zorunluluğu ortadan kalkıyordu.

¹²⁴ Nadir Nadi, “ Sakal Bıyık”, **Cumhuriyet**, 01 Haziran 1967.

¹²⁵ Ömer Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s.142.

¹²⁶ Rusya'nın Ortadoğu'daki etkinliği ile ilgili olarak bkz: Kayhan Sağlamer, “ Rusya ve Ortadoğu”, **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1967; Şükrü Baban , “ Amerika İsrail'i, Sovyetler Mısır'ı”, **Tercüman**, 31 Mayıs 1967.

Sabah gazetesi dış politika yazarı Suat Atlı Rusya'nın Ortadoğu'daki amaçlarıyla ilgili şu değerlendirmeleri yapmaktadır: "Arap dünyası ile İsrail arasındaki son olarak ortaya çıkan ihtilafta komünist dünyanın davranışı hayli ilgi çekicidir. Başta Sovyet Rusya olmak üzere diğer komünist devletler Arapların hükümdarı Mısır'ın yanında olduklarını resmen beyan etmişlerdir. Bu arada Kızıl Çin yetkilileri de Arapların bu davalarını desteklediklerini hatta çıkacak bir savaşta Arapların safında savaşmaya hazır olduklarını beyan etmişlerdir.

Komünist Dünyanın bu davranışının iki sebebi ve manası vardır. Birisi Ortadoğu'daki ülkelere batıların girmesine engel olmak, girmişse çıkmalarını temin etmektedir. Bunun içinde, Arap devletleri idarecileri ile gizli bir takım bariz antlaşmalar yapmaktadırlar. İkinci ise kendi ideolojilerini buralarda yaşayan insanlara aşlamak için, onların yanında olmayı fırsat bilmektedirler. Çünkü bu vesile ile karşılıklı temsilciler gidip gelmekte, radyolar karşılıklı olarak birbirlerini methetmekten ve aralarındaki geleneksel dostluktan bahsetmektedirler.

Arap dünyasının ihtilaflarının fazlalığı, onların komünist dünyası ile münasebetlerini artırmıştır. Bu arada Sovyetlerle teknik yarımaları da mevzu bahis olmaktadır ki bu yardımlar, Sovyet elemanlar tarafından bizzat ve mahallinde icra edildiğinden, komünizmin Arap ülkelere girmesi gayet kolaylaşmaktadır¹²⁷ ..."

Mısır Devlet Başkanı Nasır, "İsrail ile çıkacak bir harp sadece bizim ve Suriye'nin sınırlarında kalmayacak, toplu bir savaş olacak ve İsrail mahvedilecektir" demiştir. Kahire radyosu tarafından yayınlanan konuşmasında Nasır, "Akabe körfezindeki haklarımızdan vazgeçmeyeceğiz. Körfez İsrail'e kapalı kalacaktır. Şimdi İsrail ile harp etmeye hazırız" dedikten sonra Mısır'ın kuvvetlerini artırmak için şimdiye kadar beklendiğini söylemiştir. Konuşmasında ABD ve İngiltere'ye çatmış, fakat General De Gaulle'yi tarafız tutumundan dolayı övmüştür¹²⁸.

¹²⁷ Suat Atlı, "Dış Politika", **Sabah**, 06 Haziran 1967.

¹²⁸ **Milliyet**, 28 Mayıs 1967.

Arapların, bütün savaş hazırlıklarına rağmen, İsrail'e karşı ilk saldırıya geçmekten dikkatle kaçınmalarının ve İsrail'i bir saldırıya âdeta tesvit etmek istemelerinin nedenini bu şekilde izah etmek mümkündür.

C. SAVAŞ VE TÜRK KAMUOYU

1967 Haziranının gergin ortamında Arapların istediği gibi ilk saldırıyı İsrail-yaptı. Fakat Araplara ilk ve ağır bir darbe indirmek için 5 Haziran 1967 sabahı 7.30'dan itibaren havalanan İsrail uçakları, Mısır, Suriye ve Ürdün havaalanlarını bombardıman etmeye başladılar. Mısır'a yapılan baskında, İsrail uçakları, Mısır radarlarına yakalanmamak için Akdeniz üzerinde çok alçaktan uçarak, Mısır'ın Batı sınırlarına ulaşmışlar ve saldırılarını batıdan yapmışlardır.

İsrail'in 5 Haziran'da saat 7.45'teki saldırısıyla başlayan ve Altı Gün Savaşı olarak bilinen savaş Mısır tarafından fark edildiğinde saatler 10.35'i göstermekteydi. Fakat artık Mısır'ın ne İsrail saldırısına karşı koyacak ne de İsrail hedeflerine saldırı düzenleyecek bir hava gücü bulunmaktaydı. Mısır hava gücü daha henüz yerde iken etkisiz hale getirilmiş ve devre dışı bırakılmıştı. Bundan sonra söz konusu olacak olan bir kara hareketi bir hava savunmasından yoksun ve İsrail saldırılarına karşı korumasız halde yürütülecekti. Bu da özellikle Sina gibi coğrafik konumu dolayısıyla savunma olanaklarının daha kısıtlı olduğu bir bölgede yürütülen savaşta Mısır askerî kuvvetlerinin ağır kayıplar vererek geri çekilmesini beraberinde getirecekti.

Daha ilk saatlerde Mısır hava kuvvetlerinin bu denli ağır kayıplar verdiğiinden Suriye, Irak ve Ürdün'ün haberi yoktu. Hatta Nâsır'ın kendisinin bile saatler sonra haberi olmuştu. Nitekim, savaşın daha ilk gününde Mısır'ın 360 uçağından yaklaşık 300'ü, ayrıca Suriye'nin 50 ve Ürdün'ün 20 uçağı daha yerde iken imha edilmişti. İsrail'in saldırısıyla başlayan 1967 Savaşı'nın önceden yapılmış bir plân uyarınca yürütüldüğü ortadaydı. Arapların gerçekte İsrail'le savaşa girmeye ne kadar az niyetli olduklarını en açık olarak, İsrail saldırısı karşısında tamamiyle hazırlıksız olmaları ortaya koyar. Hemen hemen bütün Mısır uçakları, yerde ve hangarlarda tahrip edildi. İsraililer, ustaca planlanan ve hatasızca uygulanan bir yıldırımsavaşı yürüttüler... Amerikan basınına

göre, Mart ayında Pentagon'da gözden geçirilmiş olan İsrail savaş planının uygulanması o kadar ustaca geliyordu; bütün taktik hedeflere bir hafta içinde ulaşılmıştı. Bu, Pentagon kompüterlerinin hesap sonuçlarına göre, çatışmanın optimal süresiydi. İsraililerin, arka planda tarafsız olarak duran batılı müttefiklerinin bir müdahalesine de ihtiyaçları yoktu. Bunun yerine, bunlar, B. M.'de ateşkes için uluslararası çabaların çok erken değil, tersine ancak tespit edilmiş hedeflere erişildikten sonra ortaya çıkmasını sağlayabiliyorlardı. Washington ve Tel-Aviv arasındaki pürüzsüz diplomatik işbirliğinin bir diğer ustaca başarısıdır¹²⁹.

İsrail Hava Kuvvetleri Komutanı Mordeçay Hod da böyle bir plânın daha önceden tasarlanıp geliştirildiğini ifade etmiştir. İsrail daha ilk günde böylece Mısır ve komşu Arap ülkelerinde toplam yirmi beş hava alanına saldırmış, sonra Sina'ya karadan yürümüş, iki cephede sürdürdüğü bu harekâtı sonucu 9 Haziranda Sina, Batı Şeria ve Golan Tepeleri İsrail'in eline geçmiştir¹³⁰.

Hava gücü üstünlüğünü daha ilk günden ele geçiren İsrail, 7 Haziran'da Tiran Boğazı'nı denetim altına almış, 8 Haziran'da Sina'nın denetimini ele geçirmiştir. Aynı gün Mısır'ın koşulsuz olarak ateşkes istemesiyle 9 Haziran'da ateşkes yürürlüğe girdiğinde ise Sina'nın bütünüyle denetimi İsrail'in eline geçmişti¹³¹.

Diğer cephede Ürdün hava gücünün de tahrip edilmesinin hemen ardından 5 Haziran'da Batı Şeria'ya saldıran İsrail'in ilk hedefi Doğu Kudüs'ü ele geçirmektir ve bunu Ürdün kuvvetlerinin şehri boşaltmalarıyla beraber 6 Haziran'da gerçekleştiren İsrail şehri denetim altına almış, hatta aynı gün Gazze'yi de ele geçirerek 7 Haziran'da tüm Batı Şeria'da kontrolü sağlamış ve (Ramallah, Tulkarim, Kalkilya, Cenin ve Nablus) ve Şeria Nehri kıyılarına dayanmıştır. Bunun üzerine 7 Haziran'da Ürdün hükümeti ateşkes istemek zorunda kalmıştır. Bu durumda Suriye için artık yapacak bir şey kalmamıştı. İsrail karşısında fazla dayanamayarak 9 Haziran sabahının ilk saatlerinde ateşkesi kabul etmekle beraber ele geçirdiği yerleri yeterli bulmayan İsrail'in, Suriye

¹²⁹ Walter Hollstein, **Filistin Sorunu, Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi**, Yücel Yay., İstanbul, 1975, s. 265–266.

¹³⁰ Türkkaya Ataöv, **Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri.**, AÜSBF. Yay., Ankara, 1973, s.73.

topraklarında ilerlemeye devam ederek Golan Tepeleri'ni eline geçirincede kadar savaşı sürdürmesinden¹³² dolayı, İsrail ve Suriye arasında ateşkes ancak 10 Haziran'da yürürlüğe girmiştir¹³³.

Savaşın sonu Araplar için tam bir hezimetti. Savaştan sonra bir Arap askerî gücü kalmamıştı. Mısır Sina'ya 80–100 bin kişilik bir kuvvet sürmesine rağmen bir şey yapamamıştı. Mısır 600–800 tank kaybetmişti. 100'den fazla kullanılabilir Sovyet yapısı tank İsrail'in eline geçmişti. Yine Mısır'ın 400 topu ile 10.000 askerî aracı Sina'da tahrip edilmişti. Tahrip edilen Arap uçaklarının sayısı 441 olarak tespit edilmiştir ki, bunun içinde Sovyet yapısı 280 Mig ve 60 Ilyuşin uçağı da bulunmaktaydı. Başka bir deyimle, 1967 Arap yenilgisi, aynı zamanda Sovyet silâhlarının da yenilgisi idi. Arapların bu silâh kaybı, Sovyetlerin bu ülkeleri tekrar silâhlandırmak için daha sıkı kontrolleri altına almaları ve Orta Doğu'da daha fazla söz sahibi olmak için de bir fırsat olmaktadır.

1967 zaferi ile İsrail topraklarını dört misli daha genişletmiştir. Gazze ve bütün Sina yarımadası İsrail'in eline geçtiği için, İsrail Süveyş Kanalına dayanmış ve güneyde de Şarm-el-Şeyh'i alarak Tiran Boğazı'nın kontrolüne sahip olmuştur. Yine Sina'nın kuzeydoğusundaki Gazze bölgesi de İsrail'in eline geçmiştir.

Savaşta saldırgan tarafın Mısır olduğu yönündeki Siyonist iddialar Nasır'ın savaş öncesine dayanan meydan okumalarını dayanak göstermekteydi. Ancak buna İsrail politikacılarının kendileri de inanmamış olacaklar ki Menahem Begin şöyle demektedir: "1967 Haziran ayında şans bir kez daha bize güldü. Sina'da toplanan Mısır ordusunun yaklaşması, Nâsır'ın gerçekten bize saldırmayı düşündüğünü göstermezdi. Kendimize karşı dürüst olmalıyız. Saldırmaya karar veren taraf biz olduk¹³⁴". Başka bazı Yahudiler tarafından da Mısır'ın meydan okumasını kesin ve açık bir saldırganlık durumu olarak kabul etmenin imkânsızlığı üzerinde duran açıklamalar yapıldı. Ancak bu sırada Nâsır'ın

¹³¹ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.319.

¹³² İsrail kuvvetlerinin 10 Haziranda Kuneitra'yı işgali üzerine Sovyetler yayınladıkları bir bildiri de, İsrail ile diplomatik münasebetlerini kestiklerini açıkladılar ve İsrail, askeri harekate son vermez ise diğer barış sever ülkelerle birlikte İsrail'e yaptırımlar tatbik edeceklerini açıkladılar. Bunun üzerine İsrail 10 Haziran günü saat 16.30 dan itibaren bütün askeri hareketi durdurdu. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.264-265.

¹³³ Türkkaya Ataöv, **a.g.e.**, s.73.

¹³⁴ Noam Chomsky, **Kader Üçgeni: ABD, İsrail ve Filistinliler**, Çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yay.,

sınır bölgesini yatıştırmaya dönük çabalarını çarpıtan ve onu bir savaş kışkırtıcısı gibi gösteren yorumlar New York Times'ın ön sayfalarını doldurmuştu. Chomsky'nin ifadesiyle "Burada açık ve seçik bir durum varsa o da İsrail destekçilerinin benimsediği amigovari tavidir". Nitekim, İsrail işgal ordusu Gazze Şeridi'ni ele geçirdikten sonra tam bir vahşet sergileyerek ve Deir Yasin'i geri de bırakır derecesinde bir yöntemle Han Yunus'ta ev ev silâh ve Fedayin ararken en az 275 Filistinliyi, Refah mülteci kampında ise üç Filistinliyi yargısız infaza tabi tutmuştu¹³⁵.

Savaşın başladığı ilk gün Cumhuriyet gazetesi yazarı Ecvet Güresin Ortadoğu'daki buhranın Üçüncü Dünya Savaşı'na dönüşüp dönüşmeyeceği sorusuna cevap arıyor: "Ortadoğu'daki buhran üçüncü dünya harbinin hazırlığıdır? Yoksa aksine dünya harbini önleyecek bir dengenin kuruluşu mu tamamlanmaktadır?"

Bazı Batılı yazarlara ve bizim karamsarlarımıza göre Akabe Körfezi olayı hazırlık değil hatta pek yakında patlayacak bloklar arası savaşın ilk basamağıdır. Daha çok öteki yönlü olan bu görüşün arakasında hemen hissedilmektedir ki "saflarımızı sıklaştıralım, eğer bir İsrail- Arap çatışması başlarsa, kuvvetimizi Amerika'nın ve İsrail'in kefesine koyalım, tehlike ancak bu yolla önlenbilir" hesabı vardır ve aslında yıllardan beri uygulanan tek yanlı tırmanma politikasının hesabıdır bu. Oysa gelişmeler ve olaylar gösteriyor ki, durum artık eskisi gibi değildir. Savaş şimdi bir tarafın saflarını sıklaştırıp saldıracıyı himaye etmesi, saldıracının yanında olmasıyla değil aksine kuvvetlerin dengelenmesiyle ve saldıracıların saldırıdan vazgeçmeye mecbur bırakılmasıyla önlenecektir. Halen Ortadoğu'da yapılan budur. Nitekim Amerika gerçeği görmüş, ihtiyatlı bir politika izlemeye başlamıştır. Son günlerde meseleyi bir körfezden faydalanma babında uluslar arası hukuk alanına çekmeye çalışmakta, böylece buhranı bir noktaya teksif edip işin içinden çıkmak istemektedir.

Kısacası Ortadoğu buhranı tehlikeli inisiyatifi, tamamen değilse bile, kısmen Amerika'nın elinden almış, Akdeniz'deki Ortadoğu'daki dengelenme çabaları bir üçüncü dünya savaşı ihtimalini yakınlaştırmak değil, uzaklaştırmıştır.

İstanbul, 1993, s. 131.

¹³⁵ Noam Chomsky, **a.g.e.**, s.132-133.

Ancak Ortadoğu'daki buhranı, bu buhran dolayısıyla girişilen kuvvet gösterilerini, dengeleme yarışını sadece bir bölge ile ilgili olaylar olarak kabul etmemek gerekir. Aslında buhran Vietnam'da sürdürülen savaşa karşı hesaplı olarak açılmak istenen bir “ ikinci cephe” dir. Daha doğrusu Ortadoğu, Vietnam meselesini halletmek için terazinin öteki kefesine konulan ağırlıktır. Sovyet Rusya'nın yakın aylarda değişen politikasını hatırlayanlar için böyle bir ağırlığın kefeye konması hiçte sürpriz olmasa gerek. Gerçekten Sovyet Komünist partisi sekreteri Brejnev'in son gezilerinde söylediği sözler, özellikle Bulgaristan'da yaptığı konuşma, Rusların aktif bir tutuma girmeğe çalıştıklarını ve hem Kızıl Çin karşısında yıpranmaktan hem de önceliği daima Amerika'nın elinde bırakmış görünmekten kurtulmak istedikleri gösteriyordu. Nitekim Brejnev'in sözlerinin daha mürekkebi kurumadan Ortadoğu buhranı patlak vermiştir ve Sovyetlerin bu buhrandaki tutumlarının alelacele alınmış kararlara değil, planlanmış bir politikaya dayandığı belli olmuştur.

Bu bakımdan Ortadoğu meselesini, yukarda da işaret ettiğimiz gibi, sadece Arap-İsrail çatışması olarak değerlendirmemek, her halde olayları bir bölgesel ihtilaf şeklinde görmemek gerekir. Hele Türkiye'nin jeopolitik durumu, böyle görmemeği büsbütün gerektirir. Zira dengelenme sırasında ve tırmanma yarışında olaylar bir ölçüde büyüyebilir, karşılıklı kuvvet denemeleri, ya da pazarlıkları ihtilafı mevzi savaşa kadar sürükleyebilir. Yine bu denemelerde Amerika Ortadoğu'daki ülkelerle mevcut ikili antlaşmalara dayanarak, “ savaşı önleme” kumarını da oynayabilir.

Türkiye bütün bu ihtimaller karşısında hislere dayanan ve yahut körü körüne batı dayanışmasına bağlı bir politika değil, tırmanma yarışına giren, denge noktaları arayan dev kuvvetler arasında gelecekteki çıkarlarını koruyacak, o çıkarları tehlikeye sürüklemeyecek bir politika izlemelidir. Sanırsanız ki böyle bir politika aynı zamanda dünya barışına da yardımcı olur¹³⁶.

Zonguldak Milletvekili Kenan Esengin Ortadoğu' da çıkan bu savaşla, bölgenin tarihi kaderini tekrar yaşadığını ve savaş sonunda bu bölgede yeni paylaşımların ortaya

¹³⁶ Evet Güresin, “ Büyük Oyunlar Arasında Türkiye”, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1967.

çıkacağını söyleyerek şu değerlendirmeleri yapıyor: “Ortadoğu tarihi kaderini yeniden yaşıyor gibidir. Olaylar, nüfuz bölgeleri kurulduğunu ve planlı olarak bunun geliştirildiğini göstermektedir. 1954’te bir İranlı şöyle diyordu: “ Zengin petrol kaynaklarımız hem varlığımız, hem de çok kere felaketlerimiz olmuştur...

...Sezilen ve görülen şudur ki Ortadoğu’da yeniden bölüşmeler olmaktadır. Dünyayı paylaşma politikası, Amerika ile Rusya arasında çoktan beri zirvede yaklaşma anlaşma politikasını doğurmuştur. Amerika ile Rusya arasındaki mücadele bir ideoloji mücadelesi değildir. Amerika bunu, hakim olmak istediği az gelişmiş memleketler halkı için bir bahane olarak kullanmaktadır. Esas mücadele ekonomiktir. Pazar hâkimiyetidir, zengin kaynaklara sahip olmak mücadelesidir. Bu mücadele İkinci Dünya savaşı sona erdiği gün başlamıştır. Devam etmektedir ve devam edecektir. Bunu görmemek mümkün değildir. Bu bakımdan da çok uyanık olmak, başlangıçta ucuz ve cazip görülen hususların sonradan çok pahalıya mal olmamasını iyi ölçmek zorundayız. Gelecekte yaşayabilmemiz buna bağlıdır¹³⁷”.

Nadir Nadi ise savaşın ilk günlerindeki yorumunda savaşın Amerika ve Rusya tarafından körüklendiğine dikkat çekerek: “...Ortadoğu’da patlak veren son bunalımın Amerika ile Sovyet Rusya arasında öteden beri süre gelen sinsî çekişmeyle olan bağlantısı biliniyordu. Stalin’in ölümünden, hele Krucef’in düşmesinden bu yana daha da uysal bir tutuma giren Sovyet politikasına karşılık, Washington hükümeti gittikçe atılgan bir rol tutmaya başlamış, Vietnam savaşında kullandığı şiddet metotlarıyla da bunu bir üstünlük yarışı haline getirmek istediğini belli etmişti. Başta Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant olmak üzere dünya barışı uğruna çaba harcayanlar başkan Johonson’un dünyayı Amerikan komutası altında kendine özgü bir barışa zorladığından yakınıyor, her fırsatta bunun tehlikelerine değinmekten geri kalmıyorlardı.

Washington hükümetinin gösterdiği bu üstünlük duygusuna karşı öteki süper devleti temsil eden Kremlinin de bir aşağılık duygusuna kapılması beklenebilirdi. Böyle bir duyguya kapılmasalar bile Rusların Amerikan üstünlüğünü sonuna değin sineye

¹³⁷ Kenan Esengin, “ Ortadoğu’nun Bir Yanı”, **Cumhuriyet**, 06 Haziran 1967.

çekmelerinin havsalanın kolayca alacağı şeylerden değildi. Ortadoğu'da patlak veren bunalım, büyük ölçüde işte bu denge bozukluğunun doğurduğu bir tepkidir.

Şimdi, Amerika olsun, Rusya olsun, yeni bir denge kurmanın hevesine yürekten paylaşmakta mıdırlar? Paylaşılsalar bile olaylara bundan böyle ne derece halim olabileceklerdir? Ortadoğu bunalımının çıkışı üzerinden günler ve günler geçtiği halde taraflar hiçbir şey yapmamışlar ve ummadıkları bir anda ateşin bacayı sarmasına engel olamamışlardır. Gelen haberlere bakılırsa durumun şimdilik daha çok Washington'u telaşlandırdığı anlaşılmaktadır. Gerçekten, üç gün öncesine dek İsrail'i desteklediğini, hatta Akabe Körfezi'ni açmak için zor kullanacağını açıklamaktan çekinmeyen ABD Hükümeti Araplarla Yahudiler arasında savaş başladıktan sonra tarafsızlığını ilan etmiş Ruslardan bir ses çıkmayınca da hemen arakasından bir sözcüsü aracılığı ile “ tarafsızlığın kayıtsız şartsız anlamına gelmeyeceğini” bildirerek yeni bir düzeltmeye başvurmuştur. Bu hal ister istemez bir pazarlık havası taşır görünmektedir. Bu durum karşısında olayları yarın nasıl gelişeceğini kestirmek elbette güçtür. Amerika'nın tehlike karşısında İsrail'i kendi haline bırakamayacağını Sovyet Hükümeti yakından bilir. Sovyet'in Arapları desteklemekten vazgeçmeyecekleri de herhalde Washington'ca malumdur. Bu itibarlarla tarafların en kısa yoldan bir denge üzerinde anlaşarak dünya barışını kurtarmaları akla mantığa uymaktadır. Ne var ki, bir kez bu silahlar patlayıp da kan dökülmeye başladıktan sonra olaylara halim olmak kolay değildir.

Bu bakımdan önümüzdeki günlerin hatta saatlerin önemi azımsanmamalıdır. Vakit kaybedilirse dünyaya yazık olacaktır demiştir¹³⁸”

Arap-İsrail Savaşının gelmiş olduğu noktayı Ecvet Güresin şu şekilde değerlendirmektedir: “ İster saldırgan olsun ister olmasın İsrail, Ortadoğu'daki kuvvet denemesini kazanmıştır. Bu savaşta ilk darbeyi vuranın kazanacağı biliniyordu. On bir yıldır hazırlanan Araplar sadece gürültülü propagandalar “ Tel Aviv'de buluşalım” sloganıyla bir savaşın kazanılamayacağını tekniğin aklın bunların yanında fanatizme varan inancın sayı hatta silah üstünlüğünü yeneceğini iki gün içinde gördüler, hem de

¹³⁸ Nadir Nadi, “ Ateşli Pazarlık”, **Cumhuriyet**, 07 Haziran 1967.

pek acı gördüler. Manevra sahası dar olan İsrail'in savaşı kazanma şansı için başında birkaç etkene dayanıyordu. Etkenlerden biri kararlı ve süratli davranabilmek ve önce karşı tarafın hava gücünü harekete geçmeden felce uğratmaktı. İsrail saldırısı stratejinin ilk safhasında bu sürati göstermiş Mısır'ın büyük hava meydanlarını birkaç saat içinde kullanılmaz hale getirdiği gibi uçakların aşağı yukarı dörtte üçünü saf dışı bırakmıştır. Araksından başlayan kara harekâtında yine İsrail, hava üstünlüğüne dayanarak, karşı kuvvetlerin yoğunlaşmasını önlemiş tecrit safhasında da kısa sürede başarılı olmuştur. Tecridin başarısını ise havadan yapılan destekle motorlu kıtaların ilerleyişi izlemiştir. İsrail'in süratli davranışı başarılı stratejisi karşısında Arapların tutumu ise gerçekten içler acısıdır.

Önce İsrail'e karşı harekete geçen ülkelerin silahlı kuvvetleri arasında koordinasyon sağlanamamıştır. Nitekim Başkan Nasır gürültülü propagandalar arasında öteki ülkeleri ortak harekete mütemadiyen davet etmiştir. Etmiştir ama zaten savaşın başlamasından 24 saat sonra da iş işten geçmiştir. Ayrıca Araplar sayı bakımından tank ve özellikle insan üstünlüğüne güvenmişlerdir. Gerçekten uçak ve silah sayısı Araplarda iki kat idi. İnsan sayısı ise bire on olarak gösteriliyordu. Ne var ki bütün bu üstünlükler hesaplanırken kuşatılmış İsrail'in savaşı kazanmak için yapacağı saldırılar için güçlülüğü küçümsenmiştir. Ayrıca İsrail ordusunun disiplini silahları kullanma yeteneği, dolayısıyla savaş gücü şimdi anlaşılıyor ki kötü değerlendirilmiş yahut hiç kale alınmamıştır.

Bu arada Mısır'ın on bir yıl önceki çatışmadan nasıl olup ta ders almadığını kestirmek imkânsızdır. Zira, İsrail'in önce hava gücünü saf dışı etmeye çalışacağı, ikmal üslerini felce uğratacağını düşünmek için doğrusu pek büyük strateji uzmanı olmak gerekli değildi. Nitekim daha savaş başlamadan önce oralarda bulunan Batılı gazeteciler bile Moşe Dayan'ın ilk darbeyi hava yoluyla vuracağını ve 24 saat içinde sonuç almaya çalışacağını açık açık yazmışlardır. Bütün bunlar olmuştur ve şimdi Araplar yenilgilerini türlü nedenlere bağlamaya çalışmaktadırlar. Bu propaganda ve iddiaların pazarlık sırasında geçip geçmeyeceğini yakın günler bize gösterecektir. Ve öyle sanırız ki gürültülerle netice almak hayli zor olacaktır.

İsrail başarısının hızlılığı ve genişliğinin asıl üzerinde durulacak yanı Ortadoğu’da huzurun tekrar sağlanıp sağlanamayacağıdır. Aslına bakılırsa başarı, huzuru kolay kolay getiremeyecektir. Zira Arap yenilgisi bir gerçek olmakla beraber bu gerçeği Arapların sükûnetle karşılayacakları ve hayallerinin yıkılışını kabul edecekleri beklenemez. Aksine eziklik Araplar arasında şimdi düzen yıkıcı davranışları arttıracak ve tahriklerde devam ettiği taktirde anarşik hareketler muhtemelen birbiri kovalayacaktır.

Arap İsrail savaşı, Ortadoğu buhranının birinci perdesidir. Oyun ise tek perdelik değildir¹³⁹”.

Dünya gazetelerinin baş makaleleri Ortadoğu’da patlak veren savaşa ayrılmıştır. “Washington Post” gazetesi, “Ortadoğu’ya gerekli olanın ateşkes olmadığını” ileri sürmektedir. Gazetede çözüm derinlemesine yapılmadığı takdirde şimdi olduğu gibi, ülkelerin durumu değiştirmek için yeniden savaşa başlayacakları belirtilmekte, bir yandan İsrail’in güvenliğine daha büyük bir garanti altına alacak öte yandan da, Arap ülkelerinin haklı endişe ve üzüntüleri ortadan kaldıracak maddeleri olan bir “ateş-kes” anlaşması imzalanması teklif edilmektedir.

Gazete ayrıca anlaşmazlığı sadece bir ateşkesle durduraktan daha sürekli bir çare bulmasının Amerika gibi rüya içinde daha büyük menfaatler sağlayıp sağlamayacağını araştırılmasını öne sürmüştür. Meselenin bu haliyle, iki ülkeyi karşı karşıya getirebileceği hatırlatılarak bunun bile ateşkes sağlamaktan başka, daha etken bir çözüm gerektirdiği belirtilmektedir.

MADRİT- “YA” Gazetesi bunalımda Sovyetler Birliğinin siyasetini kınayarak “Rus Hükümeti dünyada barışı sağlayacak müessir bir ülke olarak itibar kazanma imkânını elden kaçırmıştır. Eğer hür dünya ülkeleri tutumlarında ısrar ederlerse, savaşan tarafları çatışmaları durdurmaya zorlayabilirler”.

¹³⁹ Evvet Güresin, “ Birinci Perde”, **Cumhuriyet**, 08 Haziran 1968.

TOKYO- “ASAHI ŞİMBUN” Gazetesi, Ortadoğu savaşının büyük doğu ve batı ülkeleri arasında bir çatışmayı çabuklaştıracak rol oynamasından korkulduğunu belirtmiştir. Gazete birleşmiş Milletlerden, İsrail ile Mısır’ı savaşa son vermelerini sağlayacak bir kararı kabul etmesini istemiş, bu maksatla Amerika, İngiltere, Fransa ve Rusya’nın anlaşmaya varmasının şart olduğunu yazmıştır.

NEW YORK- “NEW YORK TIMES” Gazetesi de baş makalesini tamamen Ortadoğu’ya ayırarak, savaş yayılıp büyük ülkelerinde içine almadan önce, “Ateş-kes” ihtiyacı üzerinde durmuştur. Gazete pazartesi günü Amerikan Dışışleri Sözcüsünü Ortadoğu’daki durum karşısında Amerikanın tutumunu “düşünce, söz ve harekette tarafsız” olarak niteleyişini “Amerikanın bu bölgedeki taahhütleri ve menfaatleri bakımından gülünç” olarak nitelemiştir.

Moskova’nın bu tehlikeli çatışmayı tahrik etmese bile kullanmaya çalışmasında eski emperyalist ülkelerin siyasetlerinin kendisi gösterdiğini ileri süren gazeteye göre, Rusya’nın klasik bir savaşa ileride nükleer savaş halini alması kokusu ile girmeyeceği fikri yeniden gözden geçirilmelidir. Bu arada gözden geçirilmesi gereken konuda, Güvenlik Konseyinin daimi üyesi olarak Moskova barışı sağlamak için sorumluluklarını üzerine alıncaya kadar, doğu-batı gerginliğinin azalması diye bir şeyin bahis konusu olamayacağıdır.

Gazete, Arapların Ortadoğu petrolünü batıya vermeme tehdidi üzerinde de, “petrol kıtlığı çekileceği ilerisi için doğru olsa bile halen çok miktarda stok vardır. Ayrıca Araplardan başka petrol üreten ülkeler yani Amerika, Venezuela, İran ve Endonezya üretimleri hızlandırabilecek imkânlarla sahiptirler” denmektedir¹⁴⁰.

Arap İsrail savaşının çıkması üzerine Güvenlik Konseyi, 5 Haziran sabahı olağanüstü olarak toplanmıştır. Konsey başkanlığından yapılan açıklamada, o gece saat 03.10’da, İsrail’in Konsey’e başvurarak, Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin ülkesine saldırdığını bildirdiği ve 20 dakika sonra da, bu sefer, Birleşik Arap Cumhuriyeti

¹⁴⁰ Cumhuriyet, 8 Haziran 1967.

delegesinin İsrail'in Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne saldırdığı yolunda Konsey'e müracaatta bulunduğu haber veriliyordu. BM Genel Sekreteri, Güvenlik Konseyi'nde yaptığı açıklamada BM Barış Gücü bölgeden çekilmiş bulunduğu için, hangi tarafın savaşı başlattığını kesin olarak tespit edemediğini, söylüyordu. Bu durumda, yukarıda belirtildiği gibi, Arap ülkeleri, İsrail'i bir saldırıya teşvik etmek suretiyle onu uluslararası toplum önünde mahkûm etmeği beklediyseler, bu ümitleri boşa çıkmış demektir.

Altı gün devam eden savaş boyunca, BM Güvenlik Konseyi sürekli toplantı halinde çalıştı. Konseyin 6 ve 7 Haziran günleri yaptığı ateşkes çağrısını 8 Haziran günü Birleşik Arap Cumhuriyeti ve İsrail kabul ettiler¹⁴¹. Güvenlik Konseyi'nin 9 Haziran'daki üçüncü ateşkes çağrısına Suriye ve İsrail uyacaklarını açıkladılar.

10 Haziran 1967 günü savaş sona erdiğinde İsrail, savaştan önceki topraklarından dört kat daha geniş bir alanı eline geçirmiş bulunuyordu. İsrail birlikleri, Akabe Körfezinin girişindeki Şarm el Şeyh dahil, bütün Sina yarımadası ve Gazze bölgesini, Kudüs'ün tamamını, Şeria nehrinin batısındaki Ürdün topraklarını ve Suriye'den de Şam'a 40 mil uzaklıktaki stratejik Kuneitra bölgesini ele geçirmiştir.

İsrail'in savaşın ilk gününden itibaren elde ettiği topraklar ortadayken Mısır'ın Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısına uyacağını bildirmesinin arakasında Abdi İpekçi'ye göre şu nedenler yatmaktaydı: “Başlangıçta İsrail'in askeri bir başarı ile, buhrandan önceki statünün korunmasını sağlamak istediği düşünülüyordu. Tahminlere göre ateş kesilip mütareke masasına oturulunca İsrail, işgal ettiği topraklardan Akabe ablukasının kaldırılması ve körfezin İsrail gemilerine açık tutulması garantisinin verilmesi şartı ile çekilecekti. Oysa İsrail umulduğundan daha çabuk ve daha büyük bir askeri zaferi kazandıktan sonra bu şartla yetinmeyeceğini belli etmiştir. Nitekim Savunma Bakanı Moşe Dayan, İsrail kuvvetlerinin istila ettiği Eski Kudüs'te yaptığı konuşma “2000 yıllık rüyamız gerçekleşti. Buraya döndük ve bir daha ayrılmayacağız” demek suretiyle İsrail'in niyetlerinden birini resmen açıklamıştır. Toprak taleplerinin Kudüs'ten ibaret kalmayacağı, Gazze'de de sınır düzenlemesi isteneceği anlaşılmaktadır.

¹⁴¹ **Ulus**, 9 Haziran 1967.

Ayrıca İsrail gemilerinin sadece Akabe körfezinden değil aynı zamanda Süveyş Kanalından da serbestçe yararlanmasının garanti altına alınması üzerinde durulacaktır.

Arapların, Mısır'ın bu şartlara boyun eğmesi düşünülemez. Nitekim Kahire'nin Güvenlik Konseyi'nin ateş kes çağrılarını dün akşama kadar uymaması herhalde bu endişeden ileri gelmiştir.

Mısır muhtemelen mütareke masasına ağır bir yenilgiden sonra oturmak istememiş, çarpışmaları sürdürmek suretiyle ya Rusya'nın yardıma geleceğini ummuş, ya da durumunu düzeltme amacını gütmüştür.

Hal böyleyken Kahire'nin dün gece birden bire ateş kes kararına uyduğunu bildirmesi şu şekilde yorumlanabilir. Sovyet Rusya'nın işe fiilen müdahale etmeyeceği belli olduktan sonra Mısır'ın böyle bir yardıma bağlayacağı ümit kalmamıştır. Dün gelen ilk haberler Nasır'ın buna rağmen savaşa devam kararında olduğu intibasını veriyordu. Nitekim Süveyş bölgesinde güçlü bir direnme hareketi başlamıştı. Çatışmalar bu şekilde gelişip Nasır durumu düzeltmek için son çabalarını sarf ederken Mısır'ın ateş kesmeyi kabulü akla suistimali getirmektedir.

Sovyet Rusya ve Amerika veya ikisinden biri Kahire'ye ateşkestten sonra yapılacak müzakerelerde Arap hak ve menfaatlerinin korunacağına dair garanti vermiş ve böylelikle Mısır'ı ateş kesmeye razı etmiş olabilir¹⁴².

Savaş, Araplar bakımından ağır bir sonuç yaratmış demektir. Birleşik Arap Cumhuriyeti Devlet Başkanı Nasır, 9 Haziran günü yaptığı konuşmada, ABD ve İngiltere'yi, İsrail'e yardım etmekle suçlamakla beraber, ağır bir yenilgiye uğradıklarını kabul etmiş ve bütün görevlerinden çekilme kararı aldığını açıklamıştır. Fakat bu konuşma üzerine ülke çapında Nasır lehinde gösteriler olmuş ve Nâsır'ın istifasını geri alması istenmiştir. Bunun üzerine Nasır, 10 Haziran'da yaptığı konuşmada halkın isteğine uyarak görevde kalacağını açıklamıştır¹⁴³. Öte yandan, Arap ülkelerinin

¹⁴² Abdi İpekçi, "Ateş kesilirken", **Milliyet**, 9 Haziran 1967.

¹⁴³ **Milliyet**, 11 Haziran 1967.

yenilgisi, SSCB bakımından da bir prestij kaybı olmuştu. SSCB, «İsrail'in saldırgan hareketlerinin kınanması ve işgal ettiği yerlerden derhal geri çekilmesini öngören bir kararın Güvenlik Konseyi'nce alınmasını sağlayamayınca, konunun Genel Kurul tarafından ele alınmasını istedi.

Savaş sonunda İsrail'in istekleriyle ilgili olarak Kayhan Sağlamer şu değerlendirmeleri yapmaktaydı: *“Ateş-kes'in” güçlkle sağlanmasından sonra, çabalar şimdi tarafları müzakere masasına oturtmağa ve İsrail'e askeri başarılarının mükâfatı olan toprak kazançların vazgeçirmeğe yönelmiştir.*

İsrail'in Tiran Boğazında serbestçe geçiş, hatta Şüveyş kanalını “masumane amaçlarla” kullanma haklarıyla yetinmeyeceği anlaşılıyor. İşgali altında bulunan ve yetkili ağızların ifadelerinden terke niyetli olmadığı anlaşılan Arap topraklarını şöyle sıralayabiliriz:

- *Gazze şeridi*
- *Tiran boğazına hâkim stratejik nokta, Şarm El Şeyh*
- *Ürdün'e ait eski Kudüs*
- *Şeria nehrinin batı kıyısı ile İsrail sınırı arasındaki topraklar*
- *İsrail sınırına bakan Suriye tepeleri*

İsrail'in hedefi 1956'nun tekerrürünü önlemektir. Yani savaşı kaybeden Nasır'ın siyasi arenada muzaffer olmaması için elinden geleni yapmak.

Tel Aviv'e göre, “Arapların son saldırısı” İsrail'i çevreleyen Suriye, Ürdün, Mısır, Lübnan ile ayrı ayrı imzalanan mütareke anlaşmalarını hükümsüz kılmıştır.” “1949 müzakeresi, Arap ordularını topyekün bir hezimetten kurtarmıştı. Sonuçta ortaya İsrail'in kullanmak zorunda kaldığı bugünkü gayri mantıki sınırlar çıkmıştır”.

İsrail'in B.M.'ler himayesinde imzalanan 1949 mütareke anlaşmalarını hiçbir vakit barışa giden bir yol olmadığı görüşüne katılmamak güçtür. Bugün kolaylıkla ele geçmez bir fırsat doğmuşken geçici bir çözüm değil gerçek ve kalıcı bir barış yaratılmasına gayret edilmelidir. Araplarla Yahudiler arasında 1948'den beri gerek

hukuki alanda, gerekse fiilen süregelen savaşa bir son verecek ve sınırları kesinlikle tespit ve garanti edilecek bir barış antlaşması imzalanmalıdır.

Gene İsrail'e göre, kalıcı veya geçici herhangi bir çözüm, büyük devletler veya uluslar arası kuruluşların aracılığı olmaksızın Araplarla Yahudiler arasında baş başa yapılacak müzakerelerde araştırılmalıdır.

Ortadoğu'da istikrar yaratılması ihtimali savaş öncesine oranla daha fazladır. Ancak savaş, B.M.'nin rol ve öneminin azalmakta olduğunu eshef verici biçimde bir defa daha meydana çıkarmasına vesile teşkil etmiştir. Bizce en geçerli formül bu iki süper devletin veya dört büyüklerin bir Ortadoğu çözümü üzerinde mutabakata varmalarındır. Arkasından da taraflar mutabık kalınan çözüm çerçevesinde baş başa müzakereye davet edilebilirler. Hem Araplar, hem de Yahudilerle dost Fransa, dört büyüklerin temsilcisi olarak, ihtiyaç duyulduğu zaman arabuluculuk yapabilir. De Gaulle 'nün şahane tarafsızlığının böyle bir maksat götüğüne bizi inandıracak ciddi sebepler vardır¹⁴⁴” .

Sovyet teklifi gerekli desteği sağlayınca, BM Genel Kurulu 19 Haziran'da toplandı. 21 Temmuz'a kadar devam eden müzakerelerde, İsrail tarafından alınan ve Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik tedbirlerin kaldırılmasını öngören iki karar kabul edilmiş, diğer karar tasarıları gerekli oyu toplayamamıştır. Bunun üzerine, Genel Kurul, sorunun bundan sonraki incelemesinin Güvenlik Konseyi'nce yapılmasını kararlaştırdı.

Güvenlik Konseyi'nin yaptığı toplantılar sonunda İngiltere tarafından sunulan karar tasarısı, 22 Kasım 1967'de oybirliğiyle kabul edildi. Kararda, “Orta Doğu'da âdil ve sürekli bir barışın kurulması için” şu ilkelerin uygulanması gerektiği belirtiliyordu:

“ İsrail silâhlı kuvvetlerinin son çatışmada işgal ettikleri topraklardan çekilmeleri

Bütün savaş hali durum ve iddialarına son verilmesi ve bölgedeki bütün devletlerin egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığının; kuvvete dayanan

¹⁴⁴ Kayhan Sağlamer, “İsrail'in İstekleri ve Gerçekler”, **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1967.

hareket veya tehditlerden uzak, güvenilir ve tanınmış sınırlar içinde barış halinde yaşama haklarının kabul edilmesi,

Bölgedeki uluslararası su yollarından serbestçe geçilmesi,

Mülteciler sorununun âdil bir şekilde çözümü,

Askerden arınmış bölgeler kurulması da dahil, alınacak tedbirlerle, Orta Doğu'daki her devletin topraklarının ihlâl edilmezliğinin ve siyasal bağımsızlığının garanti altına alınması,

Genel Sekreterin, bu kararın ilkelerine uygun, barışçı ve bul edilebilir bir çözüm yolunun bulunmasını sağlamak üzere, bölgedeki devletlerle temaslar kurmak amacıyla bir özel temsilci tayin etmesi¹⁴⁵ ».

Birleşik Arap Cumhuriyeti Devlet Başkanı Nasır, 23 Kasım'da yaptığı açıklamada, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin İsrail'i tanımayacağını veya onunla barış için müzakereye de girişmeyeceğini, Süveyş Kanalı'ndan İsrail'in yararlanmasına da izin vermeyeceğini ve “Filistin halkının haklarından vazgeçmeyeceğini” söyleyerek, Güvenlik Konseyi kararını “yetersiz” bulduğunu bildiriyordu. Karara en sert tepkiyi ise Suriye göstermiş ve kararı kesinlikle reddettiğini açıklamıştır. Öte yandan, İsrail ise, 5 Haziran 1967 öncesi şartlarına dönüş olmayacağından ve barışçı bir çözüm yolunun doğrudan doğruya İsrail ile Araplar arasında yapılacak görüşmelerle bulunabileceğinden bahsediyordu.

Karara gösterilen tepkiler de, Güvenlik Konseyi'nin soruna yeni bir görünüş kazandıramayacağını ortaya koyuyordu. Esasen, Güvenlik Konseyi'nin kararı, birtakım zayıflık unsurları taşımaktaydı. Bir kere, İsrail'in bütün topraklardan geri çekilmesi öngörülmüş değildi. Kaldı ki, “güvenilir ve tanınmış sınırlar” ifadesiyle, 5 Haziran 1967 öncesi sınırlarından farklı bir sınır düzeni kurulabileceği âdeta ima ediliyordu. Arap ülkelerinin ise, bunu kabul etmesinin ne kadar güç olduğu ortadaydı. İkincisi, kararda ilk önce İsrail'in mi işgal ettiği topraklardan çekileceği yoksa bölgedeki bütün ülkelerin varolma hakkının mı tanınacağı da açıkça belirtilmiş değildi ki, her iki taraf da daha

¹⁴⁵ Ömer Kürkçüoğlu, a.g.e., s.147-148.

sonraki gelişmelerde ilk adımı karşı tarafın atmasını isteyecektir. Üçüncüsü, çözümü öngörülen, Filistin mültecileri sorunun nasıl bir hal şekline bağlanacağı da gösterilmemiş ve bu önemli konunun adil bir çözüme kavuşturulması istenmekle yetinilmiştir.

Böyle olunca, her iki tarafın da kendi lehine yorumlayabileceği ifadelerin yer aldığı bir kararın Orta Doğu sorununa çözüm getirme şansı da zayıflıyor demektir.

242 Sayılı Karar

Güvenlik Konseyinin Orta Doğu barışı meselesini ele alması, 7 Kasım'da Mısır'ın Konseye yaptığı müracaat üzerine oldu. Mısır, bu müracaatında, İsrail'in, 5 Haziran 1967'de Mısır, Ürdün ve Suriye'ye yaptığı "saldırı" sonunda işgal ettiği topraklardan çekilmemekte ısrarının, Orta Doğuda tehlikeli bir durum yarattığını ileri sürerek, Güvenlik Konseyinin bu konuyu ele almasını istedi. Konsey Mısırın bu başvurusunu, 9, 16, 20 ve 22 Kasım günlerinde ele aldı ve konuyu tartıştı.

Konsey müzakerelere başladığında, önünde iki karar tasarısı bulunuyordu. Karar tasarılarından biri Hindistan, Mali ve Nijerya tarafından sunulmuş olan "üçlü tasarı", diğeri de Amerikanın sunduğu karar tasarısı idi. Her iki tasarı da, Başkan Johnson'un 19 Haziran 1967 günü yaptığı konuşmada ortaya attığı ve 20 Haziranda da Amerikanın B.M. temsilcisi Goldberg'in sunduğu karar tasarısında yer alan 5 temel ilkeyi, farklı ifadelerle ihtiva etmekteydi. Yalnız, Üçlü Tasarı, ifade bakımından daha dengeli olup, her iki tarafa da eşit yükümlülükler getirmekteydi.

Müzakereler sırasında yaptığı konuşmada, Amerikan temsilcisi bilhassa iki prensip üzerinde durmuştur. Biri, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi, diğeri de Arap ülkelerinin İsrail ile savaş haline son vermesi; yani İsrail ile barışa yanaşmaları idi.

Sovyetler Birliği de 20 Kasım günü bir karar tasarısı ortaya attı. Bu karar tasarısı da, diğeri karar tasarılarındaki ana unsurları ihtiva ediyor gibi görünmekte idiyse de, birçok bakımlardan İsrail'in aleyhine idi ve İsrail'in, işgal ettiği topraklardan derhal çekilmesine ağırlık veriyordu. Diğeri karar tasarılarında mevcut olan, İsrail için "tanınmış

ve güvenli sınırlar" deyimlerini ihtiva etmiyordu. Ayrıca, bu karar tasarısı, diğerlerinde olduğu gibi, Genel Sekreterin bir "özel temsilci" tayin etmesinden de söz etmiyordu.

Bu arada İngiltere, 16 Kasım'da bir karar tasarısı sundu. İngiltere bu tasarısı Arap ülkeleri ile temaslar yaptıktan sonra hazırlamıştı. İngiltere'nin tasarısı, Hindistan, Mali ve Nijerya'nın üçlü tasarısının bilhassa giriş kısmında bazı değişiklikler yapmıştı. Hindistan, Mali ve Nijerya, İngiltere'nin bu karar tasarısı karşısında kendi karar tasarılarını geri çektiklerini ve İngiliz karar tasarısını desteklediklerini açıkladılar. Bunun üzerine İngiltere'nin sunduğu karar tasarısı, 22 Kasım 1967 günü, Güvenlik Konseyinde 242 sayılı karar olarak oybirliği ile kabul edildi. Suriye hariç, Arap ülkelerinin bu karar karşısında müspet tutum almaları üzerine Sovyetler de bu karara müspet oy vermek zorunda kalmıştır.

242 sayılı kararın esasları şöyle idi¹⁴⁶ :

Kararın başında, savaş yoluyla toprak kazanılmasının kabul edilemeyeceği ve bölgedeki her devletin güvenlik içinde yaşayabileceği âdil ve devamlı bir barış ihtiyacı belirtildikten sonra, 1. Paragrafta, böyle bir barışın şu iki ilkeye dayanması gerektiği söyleniyordu: 1) İsrail'in son savaşta işgal ettiği topraklardan askerini çekmesi; 2) Savaş durumuna son verilmesi. Bölgedeki her devletin egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasî bağımsızlığı ile kuvvet tehdidinden ve kuvvet kullanımından uzak olarak, güvenli ve tanınmış sınırlar içinde barış halinde yaşama hakkının tanınması.

Kararın 2. Paragrafında, milletlerarası su yollarında seyrüsefer serbestisinin garanti altına alınması, mülteciler meselesinin âdil bir çözüme kavuşturulması, gayri askerî bölgeler ihdası suretiyle, bölgedeki her devletin toprak bütünlüğünün ve siyasî bağımsızlığının garanti altına alınması ihtiyacı vurgulanmaktaydı.

¹⁴⁶ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.275; Birleşmiş Milletlerin 22 Kasım 1967 tarihili ve 242 sayılı kararı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Marwan Bishara, **Filistin/İsrail, Barış veya Irkçılık**, Kitap Yay., İstanbul, 2003,s.149.

3. Paragrafta ise, Genel Sekreterden, bu kararın ilkelerine uygun barışçı ve kabul edilmiş bir çözümün gerçekleşmesinde taraflarla gerekli temasları yapmak üzere bir özel temsilci tayin etmesi isteniyordu.

Geçerliliğini günümüze kadar korumuş olan, 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, daha kabul edildiği anda farklı yorumlara konu olmuş ve bu yorumlar, o günden bugüne hiç değişmeden devam etmiştir.

Kararın kabulü üzerine Sovyet delegesi yaptığı konuşmada, 242 sayılı kararın, İsrail'in işgal ettiği bütün topraklardan çekilmesini, Orta Doğuda âdil ve devamlı bir barışın ilk ve esas şartı olarak kabul ettiğini, dolayısıyla, "güvenlikli ve tanınmış sınırların" gerçekleşmemiş olmasını İsrail'in, işgal edilmiş topraklardan çekilmesini geciktirmek için bir bahane olarak kullanamayacağını ileri sürdü ve kararın başlangıç kısmının da, ilk önce, savaş yoluyla toprak kazanılmasını kabul etmediğini belirtti.

Sovyetlerin bu yorumu, Mısır ve Ürdün delegeleri tarafından aynen paylaşıldı. Bu iki ülke de, barışın ilk adımının, İsrail'in, işgal ettiği topraklardan çekilmesi olacağını söylüyorlardı.

Üstü kapalı bir şekilde de olsa, Fransa da, kararın ağırlık noktasının, İsrail'in işgal altındaki topraklardan çekilmesi olduğunu belirtiyordu.

İsrail Dışişleri Bakanı Eban ise, tamamen aksi görüşü savundu. Ona göre, kararın esas unsuru, bir barış anlaşmasının yapılması idi. Karar, bu barışı, "güvenlikli ve tanınmış" sınırlara dayandırıyor. Dolayısıyla, güvenlikli ve tanınmış sınırlara dayanan bir barış gerçekleşmedikçe, İsrail'in, işgal altındaki topraklardan kuvvetlerini çekmesi söz konusu olamazdı. Güvenlikli ve tanınmış sınırlara dayanan barış gerçekleştiği zaman, kararın diğer unsurlarının tatbikine sıra gelecekti.

Suriye 242 sayılı kararı tümünden reddetti. Bu hususu Güvenlik Konseyindeki Suriye delegesi aynı gün açıklarken, Suriye devlet başkanı Atassi de 23 Kasım günü verdiği demeçte, 242 sayılı kararın, "Araplara saldırısı dolayısıyla İsrail'e bir ödül olduğunu" söylüyordu. Yine 23 Kasım günü Suriye hükümet sözcüsü de yaptığı

açıklamada, mütareke anlaşmalarını ortadan kaldırması, "Arap sularında" İsrail'e seyrüsefer hakkı vermesi ve yeni gayri askerî bölgeler ihdas etmesi dolayısıyla, Suriye hükümetinin 242 sayılı kararı kabul etmediğini bildirdi.

Başkan Nasır da 242 sayılı karara tepki gösterdi. 23 Kasım günü Mısır Millî Meclisinde yaptığı konuşmada, Mısırın İsrail'i tanımayacağını, İsrail ile herhangi bir barışı müzakere etmeyeceğini, İsrail gemilerini Süveyş Kanalından geçirmeyeceğini ve Filistin halkının haklarını göz ardı etmeyeceğini söyledi ve İsrail'in, işgal altındaki topraklardan çekilmesinin bir müzakere konusu olmadığını belirterek, Mısır ordusunun Altı Gün Savaşı öncesinden daha güçlü olduğunu ileri sürerek şöyle dedi: "Size söylüyorum ki, eğer bir askerî harekât zamanı gelecek olursa, bu sefer savunmada olmayacağız. Düşmanın işgal ettiği toprakları kurtarmak için saldıracağız. Bu bizim meşru hakkımızdır. Yeni bir yenilgiyi kabul edemeyiz".

Böylece 242 sayılı karar, Güvenlik Konseyinden çıktığı andan itibaren tartışmalı bir mahiyet almış olmaktadır. "Güvenlikli ve tanınmış sınırlar" kavramı ile "İsrailin işgal ettiği topraklardan çekilmesi" kavramlarının hangi sinin öncelikli olduğu, daha ilk günden tavuk ve yumurta hikâyesine dönüştü ve bu konudaki tartışma, hiç bir çözüm bulamadan bugüne kadar geldi. Bunun da sebebi, Kararın herkese bir "mavi boncuk" vermiş olmasıydı. Zaten böyle olmasaydı, birbiri ile gayet çelişkili görüş ve politikaların oybirliği desteğini kazanamazdı.

Bununla beraber, bu niteliğine ve çelişkili yorumlarına rağmen, 242 sayılı karar, 1973 Savaşında Güvenlik Konseyinin 338 sayılı kararı ile güçlendirildikten sonra, geçerliliğini bugüne kadar devam ettirmiş ve ettirmektedir. Bu tarihten sonra ortaya atılan bütün Arap-İsrail barış plânları, daima, 242 sayılı kararın şu veya bu tarafını hareket noktası olarak almışlardır.

D. SAVAŞIN SONUÇLARI

1967 Savaşının ilk sonucu, Orta Doğu'nun veya daha belirgin ifadesiyle Arap-İsrail çatışmasının dünyanın en aktüel sorunu haline gelmesidir. Haziran 1967

Savaşından bir yıl kadar sonra Vietnam savaşının da barış masasına intikaliyle, dünyanın dikkati tamamen Orta Doğu'ya yönelmiş olmaktadır. Orta Doğu, âdeta XX. yüzyılın Balkanları hâline gelmiştir.

Bir bakıma, Arapların yenilmiş olması SSCB'nin bu ülkeler üzerindeki nüfuzunun artmasını sağlamıştır. Çünkü, yenilmiş bir ülkenin, muzaffer bir ülkeden daha sadık bir müşteri olması tabiidir. SSCB'nin 1948 yılında, kurulur kurulmaz tanıdığı İsrail'in yok edilmesini istemeyişinin temel nedeni budur. Sovyetler Birliği'nin Araplar üzerindeki nüfuzu, Arap-İsrail çatışması sayesinde gittikçe artmıştır. Bu barut fiçisinin ortadan kalkması, çok muhtemeldir ki, SSCB'nin Orta Doğudaki durumunu zayıflatacaktır. Arap-İsrail anlaşmazlığı, Arapların Sovyetler Birliği'ne olan bağlılığının varoluş nedenidir.

1967 Savaşı, Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'ya tam anlamıyla girmesi sonucunu vermiş olmaktadır. Bu şekilde Araplar, Batı'ya karşı önemli bir koz elde etmiş bulunmaktadır. Bir Arap yetkilisi bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Batı artık bizi (Arapları) bir köşeye sıkıştırılamayacaktır. Biz şimdi bir koridordayız ve çok sıkıştırılacak olursanız, koridorun diğer ucundan her zaman dışarıya çıkabiliriz¹⁴⁷...”

E. SAVAŞA GİDEN GELİŞMELER KARŞISINDA TÜRKİYE’NİN TUTUMU

Türkiye, 1967 Mayısında birdenbire şiddetlenen ve bir ay içinde savaşa yol açan gelişmeleri dikkatle izlemiştir. 22–24 Mayıs tarihleri arasında, Orta Doğu gelişmelerinin

¹⁴⁷ Ömer Kürkçüoğlu, a.g.e., s.152.

gittikçe hızlandığı bir sırada, Türkiye'nin Orta Doğu ülkelerinde görevli Büyükelçileri, Ankara'da bir toplantıya çağırılmıştır¹⁴⁸. Yapılan görüşme ve değerlendirmelerin ışığı altında, Türk hükümeti, 28 Mayıs'ta, Orta Doğu buhranı ile ilgili resmî tutumunu açıkladı. Açıklamada şöyle deniliyordu:

“...Hükümetimiz, Orta Doğu buhranının gelişmesini büyük bir dikkatle izlemektedir. Bölgede barış ve güvenliğin hâkim olmasına büyük önem atfeden ve bu yolda her zaman elinden gelen gayreti sarf etmekten geri kalmamış olan Türkiye'nin, barışı tehdit edici durumların meydana gelmesinden ciddi endişe duyacağı tabiidir. Türkiye, barışın ihlâlüne yol açacak bütün hareketlerden kaçınılması lüzumuna kani bulunarak, buhrana son verecek gayretleri desteklemektedir.

Türk hükümeti, her zaman olduğu gibi bu kere de buhrana sebebiyet veren durumun mütalâasında Birleşmiş Milletler yasası ile hak ve adalet prensiplerine dayanmak gerektiği inancındadır. Bu arada hükümetimiz, komşuları ile iyi dostluk münasebetleri çerçevesi içerisinde Türkiye ile Arap memleketleri arasında mevcut yakın ilişkileri de göz önünde bulundurmaktadır¹⁴⁹”.

Hükümet açıklamasında, Türkiye'nin Arap ülkeleri ile arasındaki “mevcut yakın ilişkileri de göz önünde bulundurduğu” belirtmek suretiyle, üstü kapalı bir şekilde, Arap ülkelerinin desteklendiği ortaya konmuş oluyordu.

Türkiye'nin bu açıklaması üzerine, Kahire'de yayınlanan yarı-resmî El-Ahram gazetesi, “Kuzey Atlantik Antlaşması teşkilâtının üyesi Türkiye'nin, İsrail-Arap uyuşmazlığında Arap dünyasının yanında yer aldığı” yazmıştır¹⁵⁰. Birleşik Arap Cumhuriyeti hükümetinin resmi görüşlerini yansıtan gazeteğe göre, Türkiye, topraklarındaki NATO üslerinin, Arap ülkelere karşı girişilecek bir müdahalede kullanılmasına izin vermeyeceğini ve bu üslerin tamamen Türkiye'nin kontrolü altında

¹⁴⁸ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Sayı: 32, Mayıs 1967, s. 34.

¹⁴⁹ **Hürriyet**, 29 Mayıs 1967.

¹⁵⁰ **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1967, s. 1.

bulunduğunu Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne bildirmiş ve Suriye sınırında askeri yığınak yapmayacağı yolunda da söz vermiştir.

Öte yandan, Dışişleri Bakanı Vekili F. Sükan, 29 Mayıs'ta TBMM'nde Orta Doğu buhranı hakkında şunları söylüyordu:

“...Türkiye'nin menfaatlerinin de bu bölgenin sulh ve güvenlik içinde bulunmasında olduğu aşikârdır... Buhranın her safhası ve inkişafı, Hükümetimiz tarafından gayet yakınan, ciddiyetle ve soğukkanlılıkla takip edilmektedir. Bölgemizde sulh ve sükûnun hâkim kılınması hususunda müteyakkız bulunmaktayız¹⁵¹”.

Ortadoğu'daki buhranın salt Arap-İsrail anlaşmazlığı olmadığını söyleyen Cumhuriyet Gazetesi yazarı Ecvet Güresin bu buhranın arka penceresi ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “*Ortadoğu'daki buhran üçüncü dünya harbinin hazırlığı mıdır? Yoksa aksine dünya harbini önleyecek bir dengenin kuruluşu mu tamamlanmaktadır?*”

Bazı Batılı yazarlara ve bizim karamsarlarımıza göre Akabe Körfezi olayı hazırlık değil hatta pek yakında patlayacak bloklar arası savaşın ilk basamağıdır. Daha çok öteki yönlü olan bu görüşün arakasında hemen hissedilmektedir ki “ saflarımızı sıklaştıralım, eğer bir İsrail- Arap çatışması başlarsa, kuvvetimizi Amerika'nın ve İsrail'in kefesine koyalım, tehlike ancak bu yolla önlenebilir” hesabı vardır ve aslında yıllardan beri uygulanan tek yanlı tırmanma politikasının hesabıdır bu. Oysa gelişmeler ve olaylar gösteriyor ki, durum artık eskisi gibi değildir. Savaş şimdi bir tarafın saflarını sıklaştırıp saldıracıyı himaye etmesi, saldıracının yanında olmasıyla değil aksine kuvvetlerin dengelenmesiyle ve saldırcıların saldırıdan vazgeçmeye mecbur bırakılmasıyla önlenecektir. Halen Ortadoğu'da yapılan budur. Nitekim Amerika gerçeği görmüş, ihtiyatlı bir politika izlemeye başlamıştır. Son günlerde meseleyi bir körfezden faydalanma babında uluslar arası hukuk alanına çekmeye çalışmakta, böylece buhranı bir noktaya teksif edip işin içinden çıkmak istemektedir. Kısacası Ortadoğu buhranı tehlikeli inisiyatifi, tamamen değilse bile, kısmen Amerika'nın elinden almış,

¹⁵¹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı: 32, Mayıs 1967, s.103.

Akdeniz'deki Ortadoğu'daki dengelenme çabaları bir üçüncü dünya savaşı ihtimalini yakınlaştırmak değil, -şimdiki görünüşe göre- uzaklaştırmıştır.

Ancak Ortadoğu'daki buhranı, bu buhran dolayısıyla girişilen kuvvet gösterilerini, dengeleme yarışını sadece bir bölge ile ilgili olaylar olarak kabul etmemek gerekir. Aslında buhran Vietnam'da sürdürülen savaşa karşı hesaplı olarak açılmak istenen bir "ikinci cephe" dir. Daha doğrusu Ortadoğu, Vietnam meselesini halletmek için terazinin öteki kefesine konulan ağırlıktır. Sovyet Rusya'nın yakın aylarda değişen politikasını hatırlayanlar için böyle bir ağırlığın kefeye konması hiçte sürpriz olmasa gerek. Gerçekten Sovyet Komünist partisi sekreteri Brejnev'in son gezilerinde söylediği sözler, özellikle Bulgaristan'da yaptığı konuşma, Rusların aktif bir tutuma girmeğe çalıştıklarını ve hem Kızıl Çin karşısında yıpranmaktan hem de önceliği daima Amerika'nın elinde bırakmış görünmekten kurtulmak istedikleri gösteriyordu. Nitekim Brejnev'in sözlerinin daha mürekkebi kurumadan Ortadoğu buhranı patlak vermiştir ve Sovyetlerin bu buhrandaki tutumlarının alelacele alınmış kararlara değil, planlanmış bir politikaya dayandığı belli olmuştur.

Bu bakımdan Ortadoğu meselesini, yukarda da işaret ettiğimiz gibi, sadece Arap-İsrail çatışması olarak değerlendirmemek, her halde olayları bir bölgesel ihtilaf şeklinde görmemek gerekir. Hele Türkiye'nin jeopolitik durumu, böyle görmemeği büsbütün gerektirir. Zira dengelenme sırasında ve tırmanma yarışında olaylar bir ölçüde büyüyebilir, karşılıklı kuvvet denemeleri, yada pazarlıkları ihtilafı mevzi savaşa kadar sürükleyebilir. Yine bu denemelerde Amerika Ortadoğu'daki ülkelerle mevcut ikili antlaşmalara dayanarak, "savaşı önleme" kumarını da oynayabilir. Türkiye bütün bu ihtimaller karşısında hislere dayanan ve yahut körü körüne batı dayanışmasına bağlı bir politika değil, tırmanma yarışına giren, denge noktaları arayan dev kuvvetler arasında gelecekteki çıkarlarını koruyacak, o çıkarları tehlikeye sürüklemeyecek bir politika izlemelidir. Sanırız ki böyle bir politika aynı zamanda dünya barışına da yardımcı olur.

F. SAVAŞ KARSISINDA TÜRKİYE'NİN TUTUMU

1967 Savaşının patlak vermesi üzerine, Dışişleri Bakanı Çağlayangil, 5 Haziran günü Millet Meclisinde yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

“ Bölgemiz ve dünya barışı için büyük bir endişe kaynağı olan bir durumun ortaya çıktığını üzüntü ile kaydediyoruz. Hükümetimiz, birkaç hafta evvel başlayan buhranın silâhlı bir çarpışmaya müncer olmaması ve ihtilâfin diplomasi yoluyla sona erdirilmesi gayesiyle elinden gelen gayreti sarf etmiş ve bu maksatla ilgili taraflar nezdinde gerekli itidal tavsiyesinde ve teşebbüslerde bulunmuştur. Bu gayretlerimiz 27 Mayıs 1967 tarihli hükümet açıklamasında belirtilen esaslar çerçevesinde yürütülmüştür.

Gerek müttefiklerimizle, gerek komşularımızla bu mesele üzerinde geniş görüş teatisi bulunulmuştur.

Çarpışmaların devam etmesinin dünya barışı için bir tehlike teşkil edeceği kanaatindeyiz. Bu itibarla, bu safhada bile barışın teatisi için gayretlerimize devam edeceğimiz tabiidir. Bu buhranın geniş ihtilâflara meydan vermeden kısa bir zamanda yatışacağı, ümit ve temennisini muhafaza ediyoruz¹⁵²”.

Dışişleri Bakanı, aynı görüşü 6 Haziran'da Senato'da yaptığı konuşmasında da tekrarlamış¹⁵³, ayrıca verdiği bir demeçte de, “Türkiye'deki üslerin Araplara karşı bir olup-bittiyle kullanılmasının söz konusu olamayacağı”nı söylemiştir¹⁵⁴. Çağlayangil, savaşın sonucunun anlaşılması üzerine, 10 Haziran'da yaptığı açıklamada, Türkiye'nin “kuvvet istimali suretiyle arazi kazancı sağlanması veya pozisyon takviyesi yoluna gidilmesine” karşı olduğunu bildirmiştir¹⁵⁵.

Cüneyt Arcayürek savaş sırasında Türkiye'nin tutumuyla ilgili olarak Hürriyet gazetesinde şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “ Ortadoğu'da beklenen savaş başladı. Bütün gözler savaşın başladığı haberinin gelişiyle birlikte Türkiye'ye çevrildi.

¹⁵² Hürriyet, 06 Haziran 1967.

¹⁵³ Cumhuriyet, 7 Haziran 1967.

¹⁵⁴ Cumhuriyet, 6 Haziran 1967.

¹⁵⁵ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı: 33, Haziran 1967, s. 19.

Türkiye bu savaşın başlamasıyla ne yapacak ve iştirak etmesi ihtimali belirecek mi? Sorularıyla birlikte Amerika ile Sovyetlerin bilenen güçleriyle tuttukları taraflar hesabına kapışmaları halinde bizim tutumumuzun ne olacağı bugün tartışılmaktadır.

Meseleyi iki bölümde görmek gerekiyor: İsrail’le Arap ülkeleri arasında ve büyük devletlerin karışmadığı bir savaş sahnesinde, Türkiye’nin yeri olmayacaktır. Türkiye bir harpte bütün manevi kuvvetiyle Arap ülkelerinin yanındadır.

Birleşik Amerika’yla Sovyetlerin Arap-İsrail harbi yüzünden çatışmaları halinde ise Türkiye’nin durumu ve tutumu tarafsızlık üzerine inşa edilecektir. Ancak Birleşik Amerika’nın böyle bir savaşa girdiğinde Türkiye’de bulunan üslerden faydalanma ihtimali dikkati çekmekte ve nitekim endişeli sorular bunun içine girmektedir.

Türkiye, Amerika’ya buradaki NATO üslerinden faydalanma imkanına sahip olmadığını resmen bildirmiştir. Amerika’nın faydalanacağı Adana üssünün ifadesi Türk ve Amerikan kumandanlarının elinde olduğu kadar muhafazası ve hareketlerin karşılaştırılmasında nihai söz yine Türklerindir. Türkiye hiçbir şekilde kendi “mutabakatı” olmaksızın bu üsten ve diğerlerinden bir uçak kaldırılmasına fiilen Arap-İsrail harbine iştirak ettirilmesine karşıdır ve bu açıkça Washington’a söylenilmiştir.

Birleşik Amerika NATO ülkeleri kanalından da bir zayıf noktada durmaktadır. İsrail-Arap savaşına Amerika’nın katılmasıyla meselenin bir NATO savaşı olduğun anlatılması ve bu yola dökülmesi zayıf bir ihtimaldir. Üstelik iki ülke arasındaki bir savaşa giren Birleşik Amerika, hele bizden ve bizi içine alabilecek bir harekette NATO bölgesiyle nasıl faydalanabilir?

Unutulmaz bir hatıra, Birleşik Devletlerin, Kıbrıs müdahale hakkımızdan NATO silahlarını ve kendi verdiği malzemeyi Kıbrıs’ta kullanamayacağımızı bildirerek mahrum etmemiş miydi? Ve Johnson meşhur mektubunda: “Kıbrıs’a müdahale ederseniz, Rusya’da size müdahale ederse, bu iş NATO’yu ilgilendirmez” dememiş miydi? Bunların dışında bu savaş bir bölgenin savaşıdır, NATO’yu ilgilendiren ve ona yaklaşan bir

durumu olamaz. Ayrıca NATO tedafii bir paktır. Komünist tehlikesine karşı bina edilmiş bir birleşmedir.

Şimdi Ankara'daki siyasi durum: "Türkiye Arap ülkelerinin yanındadır. Ama böyle bir savaşa her ne yolla olursa olsun katılmayı düşünemez. Türkiye'nin bu ana kadar vardığı sonuç budur" merkezinde düğümlenmektedir¹⁵⁶".

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, gazetecilerin Ortadoğu bunalımıyla ilgili sorduğu bir soru üzerine şunları söylemiştir:

"Ortadoğu'da İsrail'le Arapların barış içinde yaşamaları bizim başlıca dileğimizdir. Bunun için iki taraf arasında adil bir yaşama düzeni sağlanmasına yardımcı olmak gerekir. Rusya bu yardımı yapabilecek durumdadır.

Ortadoğu'da barış isteyen Türkiye, şimdiki savaş durumunda bölge barışına en iyi hizmeti tam bir tarafsızlık muhafaza etmekle yapabilir¹⁵⁷".

Dış işleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Ortadoğu ile ilgili sorulan bir soruya şöyle cevap vermiştir: *" Ortadoğu'daki çarpışmalarla ilgili olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından alınmış bulunan (ateş-kes) kararına riayet edilmemesinden dolayı, bilhassa İsrail- Suriye kesiminde silahlı muhasamat ve askeri harekâtın devam etmekte olduğu üzüntüyle müşahede edilmektedir.*

Ortadoğu'da barışın tesisi için Güvenlik Konseyinin söz konusu kararlarına tarafların hepsinin tam bir riayet göstermesine lüzum ve ehemmiyeti aşikârdır. Bu sebeple Güvenlik Konseyi kararlarını ve icraatlarını bütün taraflarca gecikmeden yerine getirilmesini temenni etmekteyiz.

Bu münasebetle, şunu da belirteyim ki kuvvet istimali suretiyle arazi kazancı sağlanması ya da pozisyon takviyesi yoluna gidilmesine karşıyız¹⁵⁸".

¹⁵⁶ Cüneyt Arcayürek, " Ankara'da Durum", **Hürriyet**, 06 Haziran 1967.

¹⁵⁷ **Cumhuriyet**, 07 Haziran 1967.

¹⁵⁸ **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1967.

CHP genel başkanı İsmet İnönü, Ortadoğu buhranıyla ilgili olarak Türk Dış politikasının tutumuna değinmiş, özetle şunları söylemiştir. “ Tarafsız olduğumuzu, ilan edelim diye ısrar ettik. Esas itibariyle Dış İşleri Bakanı benim mülahazalarımı anlıyordu. Onun gayreti bu istikamette görülüyordu. Fakat bugün, ne kadar doğru olduğunu bilmiyorum, silahlı çatışma neticesinde hiçbir arazi değişikliği olmasın diye kesin vaziyet aldığımızı ve İsrail’e bir nota verdiğimizizi, bazı gazeteler yazdılar. Bu notanın metninden de haberimiz yoktur. Bunu öğrenmek isteyen bir vaziyetteyiz¹⁵⁹”.

Türkiye, Savaşta ağır kayıplara uğrayan Arap ülkelerine derhal yiyecek, giyecek ve ilaç yardımında bulunmuştur. Savaş, sona erer ermez ilk önce Suriye'ye olmak üzere, Türkiye, Arap ülkelerine Kızılıay kanalıyla yardım malzemesi göndermeğe başlamıştır¹⁶⁰.

G. TÜRKİYE'NİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLERDEKİ TUTUMU

Haziran savaşı üzerine BM Genel Kurulu'nun olağanüstü toplantıya çağırılması söz konusu olunca, Türkiye bu teklifi desteklemiştir¹⁶¹. BM Genel Kurulu'nun olağanüstü toplantısında, 22 Haziran günü bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Türkiye'nin tutumunu şu şekilde belirtmiştir:

“...Geleceği bizi çok yakından ilgilendiren bir bölgedeki bu durum, bizi son derece üzmüştür. Türkiye'nin politikası daima bütün komşuları ve bölge memleketleri ile siyasî bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne riayet şartına dayanan iyi münasebetler geliştirmeye yönelmiştir...

¹⁵⁹ **Milliyet**, 14 Haziran 1967.

¹⁶⁰ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Sayı: 35, Ağustos 1967,s. 47-49.

¹⁶¹ **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1967.

Burada, Arap ülkeler halklarına beslediğimiz derin dostluk ve sempatemizi tekrarlamak isterim. Onların, tarihlerindeki bu ağır ve güç devreden süratle geçmeleri ümidini izhar ediyoruz...

Türk hükümeti, ... kuvvete başvurulması sonucunda meydana gelen toprak iktisaplarını kabul edemeyeceğini derhal beyan eylemiştir... Genel Kurulun, İsrail kuvvetlerinin işgal ettikleri topraklardan geri çekilmesi hususunda ısrar etmesi gerekmektedir¹⁶²”.

Türkiye'nin BM Genel Kurulu'ndaki oylamalar sırasındaki tutumuna gelince:

Türkiye, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve Kudüs'ün statüsünün değiştirilmemesini öngören iki karar tasarısının sunucuları arasında yer almıştır.

İsveç tarafından hazırlanan ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu¹⁶³ 23 ülkenin desteklediği ve bütün ülkeleri, resmî ve gayrı-resmî kuruluşları ve gerçek kişileri, BM Filistin Mültecileri Komisyonu'na özel yardımda bulunmağa çağırın tasarı da Genel Kurul'ca kabul edilmiştir.

Genel Kurul'da görüşülen fakat gerekli oy çoğunluğunu toplayamayan karar tasarılarının oylamasında da, Türkiye, genel olarak Arap ülkelerinin yanında yer almıştır.¹⁶⁴ Böylece, Türkiye, önemli bir sorunda, ABD ve İngiltere'nin liderliğindeki Batı'lı ülkelerden ayrılarak Arap ülkelerini desteklemiş ve tarafsız ülkelerle birlikte hareket etmiş oluyordu. Bunun tipik örneği, Türkiye'nin, Genel Kurul'a tarafsız ülkelere sunulan ve İsrail'in 5 Haziran 1967 öncesi sınırlarına çekilmesini öngören tasarıya, Arap ülkeleriyle birlikte lehte oy vermesidir. ABD ve diğer Batı'lı ülkeler ise karara aleyhte oy vermişlerdi.

¹⁶² **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Sayı: 33, Haziran 1967, s. 55–56.

¹⁶³ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Sayı: 34, Temmuz 1967, s. 16.

¹⁶⁴ **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1967, s. 7.

Görüldüğü gibi Türkiye, Araplara yakın tutumunu BM Genel Kurulu'ndaki müzakereler sırasında da sürdürmüştür. Başbakan Demirel, 8 Temmuz 1967'de yaptığı basın toplantısında Türkiye'nin BM'deki tutumu hakkında şunları söylüyordu:

“...Türkiye, Genel Kurul'daki müzakere ve çalışmalar sırasında, Orta Doğu'da barışı, adalet ve nefaset prensipleri dairesinde yeniden tesise matuf teşebbüsleri kuvvetle desteklemiş ve bazı teşebbüslerde bizzat inisiyatif almıştır. Şu anda bütün temennimiz dost ve kardeş Arap memleketlerinin meşru ve haklı menfaatlerinin bugünkü şartlardan zarardinde olmaksızın çıkması noktasında toplanmaktadır. Barışın tesisi için son muhasamat neticesi, İsrail kuvvetleri tarafından işgal edilmiş olan Arap topraklarının tahliyesinin şart olduğu kanaatindeyiz...¹⁶⁵”

Türkiye'nin 1965'den itibaren Arap ülkelerine yakınlaşma çabaları bakımından 1967 Savaşı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Savaş sırasında. Türkiye Arap ülkelerine yakınlaşma çabası içinde olduğunu kesin ve somut bir şekilde ortaya koymak fırsatını bulmuştur. Arap ülkelerini, en fazla ihtiyaçları olduğu bir sırada desteklemek suretiyle, Türkiye, bu ülkelerle olan ilişkilerinin önemli ölçüde gelişmesini sağlayacak bir adım atmış oluyordu. Gerçekten de, Türkiye'nin savaş sırası ve sonrasındaki tutumu Arap ülkelerinde olumlu etki yaratmıştır.

Birleşik Arap Cumhuriyeti Devlet Başkanı Nâsır'ın sözcüsü durumunda olan Hasanayn Heykel, El Ahram gazetesindeki yazısında Türkiye'nin Orta Doğu buhranındaki tutumunu övüyordu¹⁶⁶. Bu arada, Arap ülkeleri ABD ve İngiltere'ye petrol ihracını durdururken, Türkiye'ye ve Fransa'ya karşı bu kararlarını uygulamayacaklarını açıklamışlardır¹⁶⁷. Suriye Dışişleri Bakanı İ. Makus, Türkiye'nin buhran sırasındaki tutumu hakkında 21 Ağustos 1967'de şunları söylüyordu.:

¹⁶⁵ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Sayı: 34, Temmuz 1967, s. 46.

¹⁶⁶ **Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1967, s. 1.

¹⁶⁷ Ömer Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 159.

“ Türkiye'nin son buhran sırasında Arap milletim gerek Birleşmiş Milletlerde, gerek bu teşkilât dışında desteklemesi, Suriye halkında takdir ve şükran duyguları yaratmıştır...

Türkiye'nin, Arap devletlerinin haklı davasına devamlı destekte bulunmasının, diğer dost devletlerle birlikte bu alanda faaliyet sarf etmesinin, saldırının izlerinin silinmesine, dolayısıyla iki memleket arasında dostluk ve komşuluk münasebetlerinin kuvvetlendirilmesine ve Orta Doğuda âdil bir barışın yeniden kurulmasına katkısı olacağına inanıyoruz¹⁶⁸”.

Birleşik Arap Cumhuriyeti hükümet sözcüsü Hasan El Zeyyad da 17 Kasım 1967'de verdiği bir demeçte, “Modern tarihin kaydettiği ve bizim, yakın geçmişimizde geçirdiğimiz acı krizde Türkiye'nin iftihar edilecek bir tutumu, davranışı. Olmuştur” diyordu¹⁶⁹.

Türkiye'nin 1967 Savaşındaki tutumunu, Arap ülkeleri içinde Türkiye'yle ilişkileri en fazla zarar görmüş iki ülkenin, yani Birleşik Arap Cumhuriyeti ve Suriye'nin özellikle olumlu karşılaması ilgi çekicidir. Bu durum, Türkiye'nin 1965'den sonra değişmeğe başlayan Orta Doğu politikasının istenilen sonucu elde edebileceğini gösteriyordu.

1967 Savaşı sırasında, ABD'nin paralelinde görünmekten dikkatle kaçınan ve bu şekilde Araplara yakın bir tutum alan Türkiye, Savaş dolayısıyla Arap ülkelerinin birçoğuyla diplomatik ilişkileri kesilmiş bulunan ABD'nin, bu ülkelerle olan ilişkilerini Türkiye aracılığıyla yürütme teklifine yanaşmamıştır. Nitekim, ABD'nin, Irak nezdinde ki çıkarlarının Türkiye tarafından korunması için yaptığı teklifi, Türkiye, Irak ve diğer Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini dikkate alarak reddetmiştir¹⁷⁰.

¹⁶⁸ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Sayı: 35, Ağustos 1967, s. 20.

¹⁶⁹ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Sayı: 38, Kasım 1967, s. 85.

¹⁷⁰ **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1967.

Türkiye, 1967 Savaşından sonra, Orta Doğu'daki gelişmeler karşısında da Araplara yakın tutumunun gerektirdiği şekilde hareket etmeğe dikkat göstermiştir. İsrail ile Arap komşuları arasında zaman zaman ortaya çıkan silâhlı çatışma ve karşılıklı misilleme hareketlerinde Türkiye hemen her defasında İsrail'i protesto etmiştir¹⁷¹.

Böylece, 1950'lerden farklı olarak, atılacak her adımın Arap ülkeleri üzerinde uyandıracığı tepki, Türk tutumunun tespitinde göz önüne alınan başlıca faktör haline gelmiş oluyordu.

¹⁷¹ Örneği, İsrail birliklerinin bir misillemede bulunmak üzere 1968 Martında Ürdün'e girişini, Türkiye, İsrail nezdinde protesto etmiştir. **Cumhuriyet**, 22 Mart 1968, s.1. Türkiye, bu gibi gelişmeler karşısında aynı tutumu devam ettirmiştir.

SONUÇ

1948–1967 döneminde İsrail ile Araplar arasında yaşanan problemler ile Türkiye'nin ilgilenmeye başlaması, İngiltere'nin bu problemi Birleşmiş Milletlere getirmesinden sonradır. O tarihe kadar, konu daha ziyade İngilizlerle Filistinliler arasında bir sorun şeklinde görülüyor, diğer devletler dışarıda kalmayı tercih ediyorlardı. Ancak Birleşmiş Milletler bu mesele üzerine eğilince Türkiye'de tutumunu belli etmek durumunda kalmıştır.

Birleşmiş Milletlerin almış olduğu taksim kararından sonra Filistin'in ikiye bölünmesi Türkiye için isabetli bir karar olarak görülmüyordu. Bu sebeple Türkiye 29 Kasım 1947'deki oylamada taksim planı aleyhine oy kullandı. Ancak aleyhteki on üç oy, kararın alınmasını önlemiyordu ve taksim kararı alındı.

İsrail bağımsız bir devlet olarak Birleşmiş Milletler tarafından tanınca, Türkiye'de bu devleti tanıdı ve diplomatik ilişkiler kurdu. Bunu yanında Türkiye, Filistinli Arapların da kendi devletlerini kurma haklarını görüşünü daima savunmuştur.

Kamuoyunda İsrail ile Araplar arasında yaşanan Filistin sorunu ve 1948 savaşı ilgiyle izlenmiş ve Araplar lehine haberlere ve makalelere yer verilmiştir. Dönemin gazeteleri Filistin sorunun ortaya çıkışına geniş yer vermiş ve İsrail devletinin kuruluşunun sadece İsrail ile Araplar arasında yaşanan bir sorun olmadığı, Batılı devletlerin de bu sorunun çıkmasında etkili olduğu vurgulanmıştır. Savaşla ilgili haberler gazetelerde günü gününe yer almıştır. Rusya'nın Arap devletleriyle ilişkisi de kamuoyunda geniş yer tutmuştur. Özellikle Rusya'nın Arap devletlerine asker ve silah yardımı yaptığıyla ilgili haberler ve “komünizm tehlikesi” dönemin gazetelerinde geniş yer tutmuştur.

Özellikle Türkiye'nin İsrail'i tanınması dönemin gazetelerinde geniş yer almış ve hükümetin almış olduğu bu kararı destekler nitelikte haberler çıkmıştır. Hükümete yakınlığıyla bilinen gazetelerde dönemin koşulları ve Türkiye'nin izlemiş olduğu politikalar her yönüyle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1950'li yıllardan itibaren Türkiye'nin Arap devletleriyle ilişkilerinde önemli değişiklikler olmaya başlamıştı. Türkiye'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı altında ABD'den yardım almaya başlaması, özellikle NATO'ya girerek Batılı devletlerle ittifak ilişkileri içine girmesi Arap Devletleriyle ilişkilerinde ters bir gelişmenin yaşanmasına neden olmuştu. Türkiye'nin Batılılarla yaklaştığı sıralarda Arap Devletleri, kendilerini uzun zaman yönetmiş bulunan Batılılara karşı giderek yoğunlaşan çatışma içine girmişlerdi. Bu nedenlerle 1950'lerin başından itibaren dış politika konusunda Türkiye ile Arap Devletlerinin yolları birbirinden ayrılmış oluyordu.

Süveyş Buhranı ve 1956 Arap-İsrail savaşının ortaya çıkmasına neden olan gelişmeler Türkiye ile Arap Devletleri arasındaki bu politika ayrımını net bir şekilde ortaya konmasına neden olmuştur. Mısır devlet başkanı Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ve arkasından da sorunun büyüyerek savaşa dönüşmesi Ortadoğu'da büyük bir buhranın yaşanmasına neden olmuştu. Türkiye bu buhran sırasında Batılı Devletlerin yanında yer alarak sorunun çözümüne katkıda bulunmaya çalışmıştı.

Süveyş Buhranı ve 1956 Arap-İsrail savaşı Türk kamuoyunu uzun süre meşgul eden bir konuydu. Özellikle Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi hadisesi gazetelerde geniş bir şekilde yer almıştı. Nasır'ın iktidara gelişi ve izlemiş olduğu dış politikayla ilgili değerlendirmelerin yer aldığı makalelerde, Türkiye'nin izlemiş olduğu dış politikayı destekler nitelikte değerlendirmeler yer almaktaydı.

1956 Arap-İsrail Savaşı sırasında Sovyet Rusya ile ilgili haberlere de yer verilmişti. Ortadoğu'da etkin bir politika izlemeye çalışan Rusya, Batılı devletler karşısında Arap Devletlerini destekleyerek bu bölgedeki çıkarları korumaya çalışıyordu.

Kamuoyunu meşgul eden önemli bir konuda bu savaş sırasında Türkiye'nin İsrail Büyükelçisini geri çekmesiydi. İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra bu devleti tanıyan ilk Müslüman devlet Türkiye olmuştu. 1950'lerin başından itibaren de ekonomik ve sosyal alanda ilişkiler geliştirilmeye başlanmıştı. Türkiye Hükümeti, Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Asamblesinin kararları dairesinde halledilmesini öteden

beri desteklemiş ve bu yolda gerek Birleşmiş Milletler Teşkilâtı içinde, gerek dışında devamlı gayretler sarf etmiştir. Ancak İsrail'in Mısır'a karşı giriştiği silâhlı saldırı üzerine ise, Türkiye derhal İsrail'e karşı durum almakta tereddüt etmemiş, İsrail'deki Büyükelçisini geri çekmeye karar vermiştir. Türkiye'nin bu hareketi hükümete muhalif gazetelerde eleştirilere neden olmuştu. Özellikle Ulus ve Cumhuriyet gazetelerinde Türkiye'nin izlemiş Ortadoğu politikasının yanlışlığı üzerinde durulmaktaydı.

1960'larda Türkiye'nin Arap devletleriyle ilişkilerinde önemli değişiklikler yaşandı. Gerek iç politikada, gerek uluslararası sistemde meydana gelen değişiklikler sonucunda Türkiye dış politikasını, dolayısıyla da Arap devletleriyle ilişkilerini gözden geçirmek zorunda kaldı. Aynı dönemde Arap devletleri de yapısal değişim sürecine girince Türkiye'nin Orta Doğu politikası 1950'lerden çok daha farklı bir nitelik kazandı. Batı'nın Orta Doğu'daki sözcüsü rolünü üstlenmekten kaynaklanan aktif ama sonuçları açısından başarısız bir politikadan, Arap devletleriyle eşitlik ve karşılıklı saygı çerçevesinde ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik bir bölge politikasına geçmeye çalışıldı. Türkiye 1950'lerde izlediği politikanın Araplar nezdinde yarattığı olumsuz havayı gidermek için bir on yıl çaba göstermek durumunda kaldı.

Türkiye'nin 1965'den itibaren Arap ülkelerine yakınlaşma çabaları bakımından 1967 Savaşı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Savaş sırasında, Türkiye Arap ülkelerine yakınlaşma çabası içinde olduğunu kesin ve somut bir şekilde ortaya koymak fırsatını bulmuştur. Arap ülkelerini, en fazla ihtiyaçları olduğu bir sırada desteklemek suretiyle, Türkiye, bu ülkelerle olan ilişkilerinin önemli ölçüde gelişmesini sağlayacak bir adım atmış oluyordu.

Türkiye 1967 savaşı sırasında hiçbir tarafın yanında yer almadığını, tarafsız kaldığını açıklamakla birlikte Araplara karşı sempatisi olduğunu açıkça belirtmiş, İsrail ile sorunların çözümünde Arapların çıkarlarını korumaya yönelik çaba sarf etmiştir. İsrail'in savaş sırasında işgal ettiği yerlerden çekilmesini istemiştir. 1967 Savaşından sonra da, Orta Doğu'daki gelişmeler karşısında Araplara yakın tutumunun gerektirdiği şekilde hareket etmeğe dikkat göstermiştir.

Böylece, 1950'lerden farklı olarak, atılacak her adımın Arap ülkeleri üzerinde uyandıracığı tepki, Türk tutumunun tespitinde göz önüne alınan başlıca faktör haline gelmiş oluyordu.

KAYNAKÇA

I- SÜRELİ YAYINLAR

A- Gazeteler

Akşam
Cumhuriyet
Hürriyet
Milliyet
Sabah
Tercüman
Ulus
Vatan
Zafer

B- Dergiler

Ayın Tarihi
Dışişleri Bakanlığı Belleteni
Ortadoğu
AÜSBFD

II- İNCELEME YAPITLAR

Kitaplar

Acar, İrfan C., **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**, TTK. Basımevi, Ankara, 1989.

Altınoğlu, Garbis, **Tanıklar, Makaleler, Belgeler, Mülakatlar ve Şiirlerle Filistin-İsrail Dosyası**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2005.

Arı, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yay. İstanbul, 2005.

Armaoğlu, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1994.

Armaoğlu, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1995)**, Alkim Yayınları, İstanbul, 1997.

Ataöv, Türkkaya, **Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri.**, Ankara. AÜSBF. Yay., Ankara, 1973.

Aras, Bülent, **Filistin İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.

Attias, Jean-Christophe, Benbassa Esther, **Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail**, Çeviren: Nihal Önel, İstanbul İletişim Yayınları, 2002.

Bishara, Marwan, **Filistin/İsrail, Barış veya Irkçılık**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.

Bağcı, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Yayınları, Ankara, 2001.

Çandar, Cengiz, **Direnen Filistin**, May Yay. İstanbul, 1976.

Chomsky, Noam, **Kader Üçgeni: ABD, İsrail ve Filistinliler**, Çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yay., İstanbul, 1993.

Çubukçu, Mete, **Bizim Filistin, Bir Direnişin Tarihçesi**, Metis Yayınları, İstanbul.

Erkin, Feridun Cemal, **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1968.

Erdoğan, Hikmet, **Büyük İsrail Stratejisi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Gönlübol, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919–1990**, Siyasal Kitabevi, Ankara,1993.

Harp Akademileri Komutanlığı, **Bağımsız Filistin Devletinin Doğuşu ve Geleceği**, Harp Akademileri Kom. Yay. İstanbul, 1994.

Hollstein, Walter, **Filistin Sorunu, Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi**, Yücel Yayınları, İstanbul, 1975.

Kürkçüoğlu, Ömer, **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945–1970)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

Münir, Şefik, **Ortadoğu Sorunu**, Acar Matbaacılık, İstanbul,1988.

Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İletişim Yay., İstanbul, 2001

Öztürk, Kazım, **Cumhurbaşkanlarının Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Nutukları**, Ak Yayınları, İstanbul, 1969.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih, (1918–1994)**, İmge Kitabevi, 7.Baskı, Ankara, 1998.

Sezer, Duygu, **Dış Politika ve Kamuoyu**, Anakara, 1972.

Taylor, Alan R., **İsrail'in Doğuşu, 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi**, Pınar Yayınları, 2.Baskı,İstanbul, 2000.

B- Makaleler

Atlı, Suat, “Dış Politika”, **Sabah**, 06 Haziran 1967.

Baban, Cihad, “Süveyş Davasında Türk Görüşü”, **Tercüman**, 20 Mart 1956.

Baban Şükrü, “ Amerika İsrail’i, Sovyetler Mısır’ı”, **Tercüman**, 31 Mayıs 1967.

Belge, Burhan, “Serlevhasız...”, **Zafer**, 27 Aralık 1956.

Coşar, Ömer Sami, “Bir Barajın Hikâyesi”, **Cumhuriyet**, 18 Temmuz 1956.

Coşar, Ömer Sami, “Süveyş Kanalı Kozu”, **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1956.

Coşar, Ömer Sami, “Türkiye ve Süveyş...”, **Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1956.

Coşar, Ömer Sami, “ Mısır’ın Cevabı”, **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1956.

Coşar, Ömer Sami, “ İsrail İle Münasebetler”, **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1956.

Coşar, Ömer Sami, “Orta Doğu'da Harb”, **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1956.

Daver, Abidin, “Kan ve Ateş İçinde Doğan Bir Devlet”, **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1948.

Doğrul, Ömer Rıza, “Filistin’de Arap- Yahudi Uzlaşması Mümkün Mü?”, **Cumhuriyet**,
24 Aralık 1948.

Doğrul, Ömer Rıza, “ Gittikçe Büyüyen Tehlike”, **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1948.

Doğrul, Ömer Rıza, “ Süveyş Bombalanırken”, **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1956.

Ecevit, Bülend, “Türk Elçisi Niçin Geri Çağırıldı?” **Ulus**, 28 Kasım 1956.

- Ecevit, Bülend, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası nedir?” **Ulus**, 30 Kasım 1956.
- Esengin, Kenan, “ Ortadoğu’nun Bir Yanı”, **Cumhuriyet**, 06 Haziran 1967.
- Esmer, A. Şükrü, “Filistin Çıkmazı”, **Ulus**, 7 Şubat 1948.
- Esmer, A. Şükrü, “Filistin Anlaşmazlığı”, **Ulus**, 18 Aralık 1948.
- Esmer, A. Şükrü,” Süveyş Meselesi ve B. Milletler”, **Ulus**, 21 Ekim 1956.
- Esmer, A. Şükrü, Esmer, “Süveyş Kanalı Meselesi”, **Ulus**, 05 Ağustos 1956.
- Esmer, A. Şükrü, “İsrail-Arap Çatışması”, **Ulus**, 30 Mayıs 1967.
- Ferik, M. Faik, “Filistin’de Çarpışan Menfaatler”, **Vatan**,1 Mayıs 1948.
- Güresin, Ecvet, “ Büyük Oyunlar Arasında Türkiye”, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1967.
- Güresin, Ecvet, “ Birinci Perde”, **Cumhuriyet**, 08 Haziran 1968.
- Güresin, Ecvet, “ Ortadoğu’daki Buhran” **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1967.
- İpekçi, Abdi, “ Ateş kesilirken”, **Milliyet**, 9 Haziran 1967.
- Karasapan, Celâl Tevfik, “Türkiye Dışişleri Bakanı’nın Kahire Ziyareti”, **Ortadoğu**,
Yıl:7, Sayı: 57, (Ocak 1967).
- Nadir, Nadi, “ Ateşli Pazarlık”, **Cumhuriyet**, 07 Haziran 1967.
- Nadir, Nadi, “ Sakal Bıyık”, **Cumhuriyet**, 01 Haziran 1967.
- Sağlamer, Kayhan, İsrail’in İstekleri ve Gerçekler”, **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1967.

Sağlamer, Kayhan, “En son Gelişmeler”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1956.

Ulman, Haluk, “ Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler”, **AÜSBFD**, Eylül 1968,
CXIII, No.3.

Ulman, Haluk, “Rüzgâr Eken, Fırtına Biçer”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1967.

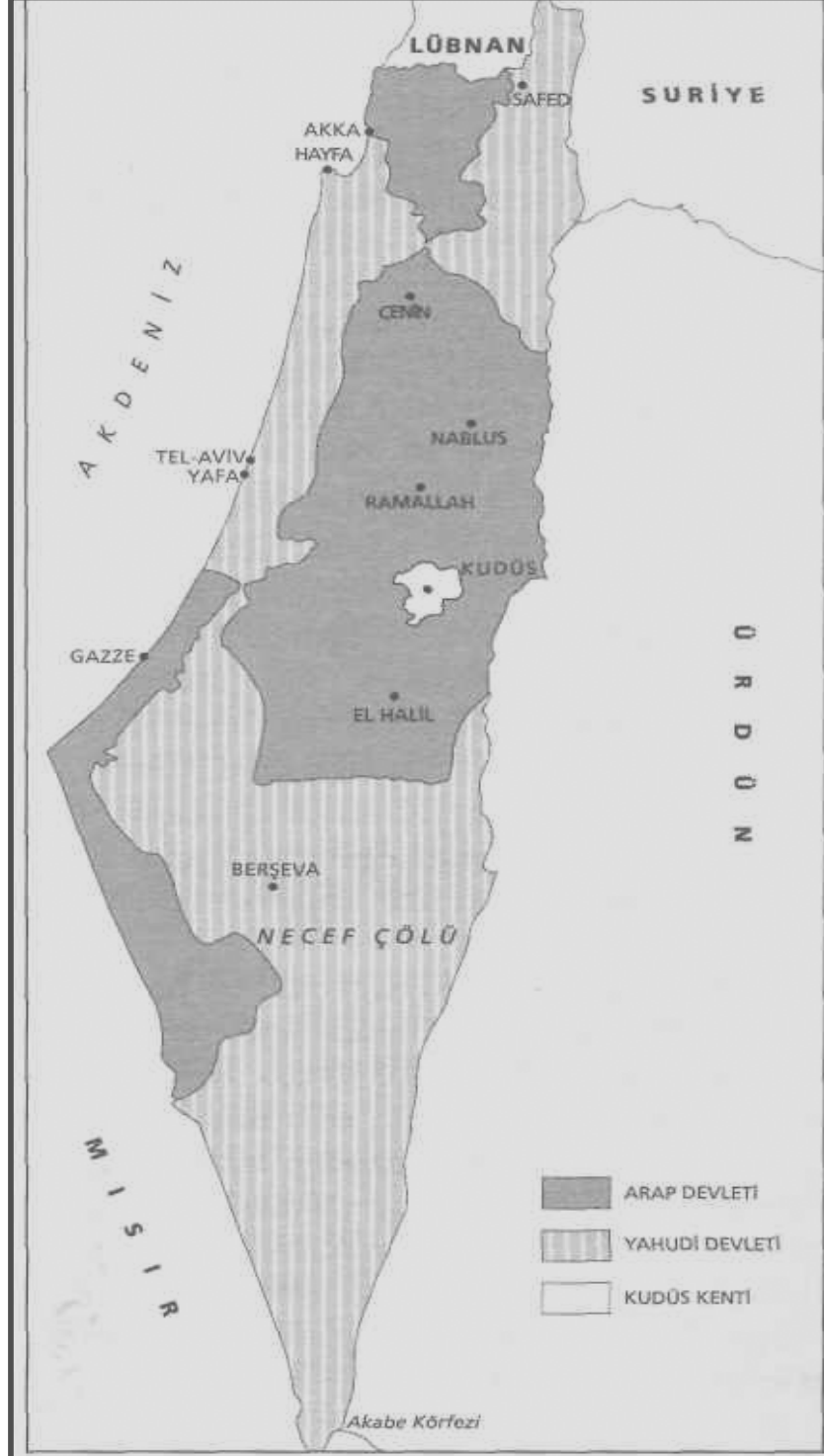
Us, Asım, “Amerika, Yahudiler ve Araplar”, **Ulus**, 17 Mayıs 1948.

Yalçın, H. Cahit, “Batı Medeniyeti Tehlikededir”, **Ulus**, 15 Eylül 1956.

Yalçın, H. Cahit, “Durum Vahimdir”, **Ulus**, 04 Ağustos 1956.

Yalçın, H. Cahit, “Kanal Meselesi ve Türkiye”, **Ulus**, 19 Ağustos 1956.

EK I: FİLİSTİN TAKSİM PLANI (1947) *

Kaynak: Baskın Oran, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İletişim Yay., İstanbul, 2001, s. 638.

EK 2: FİLİSTİN'DE MANDA İDARESİ SONA ERDİ*

* Kaynak: **Ulus**, 15 Mayıs 1948.

EK 3: GÜVENLİK KONSEYİNİN FİLİSTİNE DAİR KARARI *

Cumhuriyet

25 inci yıl Sayı : 8547

KURUCUSU: YUNUS NADI

Telegraf ve maktûb adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu belâhâbi No. 245

Telefonlar: Umumi Santral Numarası: 24298. — Yam İleri: 24299. Matbaa: 24290

Pazar 30 Mayıs 1948

TARİHİLE KUMAS

Birinci sınıf yün ve kâğıt kumaları ile birinci sınıf ipek kumaları, en mükâmler parçaları Sultanhamam caddesi Zeynep Hanım

RAHMI ERYIKMAZ

Mağazasından temin edebilirsiniz.

Güvenlik Konseyinin Filistine dair kararı

Dört haftalık bir mütareke akdi hakkındaki İngiliz teklifi kabul edildi Rus teklifi de reddolundu

Ortaklarımız için makineler alınıyor

Ortaklarımız için makineler alınıyor. Ortaklarımızın bulduğu askeri ekipmanın basına demeci. Ortaklarımızın tesbit etmek maksadıyla Vasingtonda bir toplantı yapılacak.

Yeni Kudüs şehrine Arab taarruzu başladı

Lake Success 29 (R.) — Güvenlik Konseyi bu akşam geç vakte kadar Filistin meselesinin halli için Sovyet Rusya, İngiltere, Fransa ve Kolombiya tarafından ileri sürülmüş teklifleri mütareke etmiştir.

İlk olarak Rusya tarafından yapılmış olan teklif piragraf piragraf reyve edilmiştir. Bu teklifdeki piragraflar teker teker reddedilmiştir.

Rusya, Filistinde sözcü tedbirler alınmasını istemiş ve Güvenlik konseyinin, Filistindeki harbin dünya sulhunun ihlali teşkilini ilân etmesini talep etmiştir. Bu teklif çözümlenince kural tarafından reddedilen Amerikan teklifini aynı ilâhi Alehte rey verilmiş, buna mahallî reylerini kullanmışlar çok olmuştur.

— Arızat Sa. 3. Sü. 5 de —

Amelikte çekiminde Akademyedeki Mühendis Okulunda kurs giren birer askerlerimizin okul binası önünde

Kudüs dış mahallelerinde Arab taarruzu

Seker fiatı indirilecek

İngiltereden ithal edilecek seker 43

Dış ve iç ticaretimizde

Marshall'ın Rusyayı itham

13/03/2006 12:55

D. P... nin dünkü ve

* Kaynak: Cumhuriyet, 30 Mayıs 1948.

**İSRAİL ELÇİMİZ
GERİ ÇAĞRILDI**

Dış Bakanlığının tebliği

**Filistin meselesi adilâne şekilde halledilinceye
kadar elçimiz vazifesine dönmiyecek**

Ankara, 26 (A.A.) — Hariciye Vekâletin-
den bildirilmiştir:

Türkiye Hükümeti, Filistin meselesinin Bir-
leşmiş Milletler Asamblesinin kararları dairesin-
de halledilmesini ötedenberi desteklemiş ve bu
rolde gerek Birleşmiş Milletler teşkilâtı içinde,
gerek dışında devamlı gayretler sarfetmiştir.

Yakınşark'ta çok esaslı bir huzursuzluk ve
tehlike unsuru olmakta devam eden bu mesele-
nin olan halledilememiş olmasını esefle kayde-
den Türkiye Hükümeti, Filistin işi adilâne ve
nihai surette bir hal şekline raptedilinceye ka-
da vazifesi başarıya avdet etmemek üzere, Tela-
vir'deki el'sini geri çağırmağa karar vermiştir.

* Kaynak: **Ulus**, 27 Kasım 1956.

g **ünün** **NOTU** **Ortadoğu'daki buhran**

Suriye ile İsrail arasındaki devamlı çekişmelerin yarattığı son Ortadoğu buhranı, bir yandan Başkan Nâsır'ın aldığı tansiyon artırıcı kararlar, öte yandan İsrail'in meydan okumalarıyla, ağırlaştı. Arapların yarıdışlaşma için harekete geçmelerine rağmen çok taraflı bir savaşın başlayacağı umulmamakta ise de Akabe Körfezi mayınlanmasının tehlikeyi artırdığına herkes ittifak etmektedir.

Bu buhranın dikkate değer yanı uzun süredir içine kapanmış gibi görünen ve daha çok Yemendeki iç savaş dolayısıyla adından bahsettiren Başkan Nâsır'ın Suriye - İsrail ihtilâfında birdenbire sertleşmesi Arap ülkelerinin önünde yeniden liderliği ele almasıdır.

Gerçekten Suriye ile İsrail, yıllardan beri birbirlerine karşı mevzî tecavüzlerde bulunurlar, ve tecavüzler çoğunlukla birkaç günlük gürültülerle geçiştirilirdi, ancak geçen yıl Birleşmiş Milletlere kadar götürülen bir İsrail şikâyeti, Sovyet Rusyanın vetosuyla, sonuç alınmadan rafa kaldırıldı ve bu neticesiz şikâyetten sonra Suriye ile İsrail'in arası büsbütün açıldı. Suriyeliler dünya kamu oyununda İsrail'in, yalnız mevzî tecavüzlerle yetinmeyip, ülkelerindeki rejimi değiştirmek için Batılılarla işbirliği yaptığını yaymak üzere hızlı kampanyaya giriştiler. Bir yandan bu kampanya devam eder, Suriyedeki pasif direnme hareketleri artarken, öte yandan Suriye - İsrail hududunda vukubulan yeni bir olay ve bu olay karşısında İsrail'in sert tutumu misilleme söylentilerini ortaya çıkardı, Başkan Nâsır harekete geçti, Irakta, Suriyede savaş havası esmeğe başladı. Gürültülü davranışlar Akabe Körfezinin mayımla kapatılmasına kadar gitti.

Olaylara üstünden bakıldığı zaman Başkan Nâsır'ın birdenbire harekete geçişi bir kapris'in sonucu olarak da yorumlanabilir. Nitekim ilk günlerde Batılıların çoğu, davranışı blöf olarak görmüşler, blöfü ise Nâsırda uzun süredir müşahede edilen ezikliğe bağlamışlardır. Oysa çıkışların devamı, kararların arka arkaya hem de gittikçe sertleşerek, alınması meseleyi kapristen başka nedenleri araştırmanın daha gerçekçi bir görüş olacağını ortaya koymaktadır. Hele Başkan Nâsır'ın önceki tutum ve davranışları gözönüne alınınca son hareketin kapristen çok, yeni bir taktik olduğu belirlenmektedir.

Gerçekten Ortadoğuda Başkan Nâsır tarafından körüklenen veya yaratılan buhranlarda ya bir pazarlığın ya da tasarlanan siyasi manevraların hazırlığı vardır ve artık bu davranışlar Mısır Devlet Başkanının, uygulamaları ayrı, fakat esası değişmez taktiği hâline gelmiştir. Bu bakımdan günümüzdeki Buhranda hem bir pazarlığın, hem de yeni siyasi manevraların hesaplarını aramak hatalı olmayacaktır.

Meselâ, Mısırın ekonomik durumu son yıllarda kötüleşmekte, yahut kalkınma hamlelerinden beklenen sonuçlar alınmamaktadır. Ümitler gerçi Asvan barajına bağlanmıştır. Ancak o ümitler gerçekleşinceye kadar durumu kurtarmak için ülkenin dış krediye ihtiyacı vardır. Nitekim, Dünyaya Bankasından kredi talebinde de bulunulmuştur. Ayrıca Mısır, Yemendeki iç savaşa fiilen yardım yapmaktadır. Nâsır için Yemen savaşı, hem bir prestij meselesidir, Hem de Suudî Arabistanla devam eden mücadelelerinde tutunacak noktalardan biridir. Ne var ki, Yemen savaşı zayıf olan ekonomik bünyeyi de gün geçtikçe sarsmaktadır.

Bütün bunların yanında Aden meselesi vardır, Suriyedeki aşırı Baas iktidarının zayıflaması, Nâsırcılığa doğru gidişin belirtileri vardır. Kırıl Suud'un yeniden aktif bir Mısır mücadelesine gireceğine dair dolayan söylentiler vardır, ve nihayet Vietnam konusunda daha değişik, daha tehdit edici bir politika izlemeye başlayan Sovyetlerin Ortadoğuda ve Afrikadaki nüfuz mücadeleleri vardır. Kısacası Başkan Nâsır'ın davranışını değerlendiren bu olayları ele almak ve hareketlerin gerisinde mevcut olaylara göre hesaplar aramak gerekir. Herhalde yakın günler hesapların Nâsır tarafından nasıl yapıldığını ve hangilerine öncelik verildiğini gösterecektir.

ECVET GÜRESİN

* Kaynak: Cumhuriyet, 25 Mayıs 1967.

PARK - SUS
29 Kasım Perşembe
Matinelerden itibaren
(Türkçe kopyası)
Sinemamızda ilk defa ola-
rak sinemaskop olarak film
gösterilecek
(1709)

Teşekkür

Yukarıdaki fotoğrafta
görülen 5.5 cm. boy ve 50
gram ağırlığındaki taşla
20 tane küçük taş yaptığı
başkansa ameliyatla sağ
böbreğinden çıkarılan ve be-
ni sonsuz tıziirahlardan kur-
taran Üroloji Mütahhasası
Sayın
Prof. Dr.
Mehmet Yardımcı
ya sonsuz minnet ve şük-
ranlarımı arz eder, biçisiz
hüsnâm ve gayretle tedi-
vimi cabuklaştıran sayın
beyler Dr. Necdet. Suad,
Sinan, Vahdi ve Hakkıya
teşekkürlerimi sunarım.
İrfan KÖçükboru
1961

ARANIYOR
Bir Fransız ailesi Özdemir Çe-
deni ciarında kaloriferi tamir e-
tiler dâire aramaktadır. Tel. 29027

BİR KURA NUMARASI VERİLİR

GÜNÜN İŞİĞİNDE

Türk Elçisi niçin geri çağırıldı ?

Arap Devletlerine göre İsrail'in asıl suçu, var olmasıdır. Filistin meselesinde münhasıran İsrail'i suçlu görmek, bu Arap görüşünü kabul etmek olur. Oysa Türkiye, İsrail'i, kurulduğundan beri resmen tanımamaktadır. İsrail'i ilk tanıyan devletlerden biri Türkiye olmuştur. Bugün bile, Elçisini geri çekmiş ve Dışişleri Bakanlığının tebliğinde «İsrail» adını kullanmaktan kaçınılmış olmakla beraber, Türkiye, İsrail'i resmen tanıtmaktan vaz geçmiş değildir. Türkiye'nin son kararını başka gelişmeler takip etmezse, iki memleket arasındaki siyasal ve ticari münasebetler gene az çok devam edebilecektir.

Bundan, Türkiye'nin İsrail Devletini e'fan bir vakta olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır.

İsrail'i bir vakta olarak kabul eden, İsrail'i resmen tanıyan bir Devlet ise, Filistin meselesinin - daha doğrusu, Filistin çökten fakatın edilip burada bir İsrail Devleti kurulmuş olduğuna göre, «Arap-İsrail meselesinin - böyle münaselesinin, Arap Devletlerinin İsrail'i tanıması, onu bir vakta olarak kabul etmemek ve zorla ortadan kaldırmak istemekte ısrar etmelerinin en büyük etken olduğu nu inkâr etmek mümkün olmaz.

Buna rağmen Türkiye niçin yalnız İsrail'deki Elçisini çekmiş, böylece «Filistin meselesinin e'fan halledilmesi» niçin suasa adan yalnız İsrail'i sorumlu tutar gibi bir tavır tutmuştur?, İsrail'i bir vakta olarak kabul ettiğimizize, resmen tanıdığımızı göre, bu vakiyi kabul etmek istemiyen, İsrail'i tanımak istemiyen Arap Devletlerini, «Filistin meselesinin devamında İsrail'den daha çok sorumlu görme» niçin gerekirdi. Ona rağmen niçin İsrail'e karşı alınan diplomatik tedbir Arap Devletleri ne karşı da alınmamıştır ?

Birleşmiş Milletlerde Arap Devletleri gibi İsrail de üyedir. Birleşmiş Milletler üyesi olan bir devlet tanınamazlıkta, yok sayılmakta veya yok etmeğe uğramakta ısrar etmekte, Arap Devletleri, en başta Birleşmiş Milletlere karşı gelmiş, «Filistin meselesi için Birleşmiş Milletlerce - pek tabii İsrail'in de varlığı kabul edilerek - alınacak bütün kararlara karşı daha başlangıçta menfi bir tavır tutmuş olmaktadır.

Dışişleri Bakanlığımızın tebliğinde «Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Asamblesinin kararları dairesinde halledilmesi için gerekli Birleşmiş Milletler Teşkilâtı içinde gerek dışında devamlı gayretler sarfetmiş olduğumuzdan bahsediliyor.

Eğer gerçekten bu yolda gayretler sarfetmişsek, bu gayretler, esas meselesinin aramızdan bağıt olan müntefik sınır hâdiseleriyle değil, esas mesele ile, yani Arap Devletlerinin İsrail'i tanınamaları, bir vakta olarak kabul etmemeleri, zor kullanarak ortadan kaldırmak istemeleri ile ilgili bulunmak, Arap Devletlerini bu menfi tutumundan ayırmağa cesaretli olmamız gerekir.

Tebliğde, Elçimizin, «Filistin işi adlına ve nihai bir surette hal sekline rapetdilinece kadar vafeseli başına avdet etmemek üzere» geri çağırıldığı bildiriliyor.

Bizim bildiğimiz, «Filistin işinin eadlına» bir hal sekline bağlanabilmesi için birinci şart, Arap Devletlerinin İsrail Devletini bir vakta olarak kabul edip resmen tanınamalarıdır. Oysa şimdi Türk Hükümeti, Elçisini geri çağırarak İsrail Devletini tanımayan devletlere yaklaşıp, onların bu tutumunu desteklediğini ifade etmiş oluyor. Türkiye için, «Filistin işinin eadlına» bir hal sekline bağlanmasında yardım etmenin yolu hiç de bu olmama gerekir.

Bu durumda, Türkiye Dışişleri Bakanlığının tebliği, ancak, İsrail'deki Türk Elçisinin geri çağırıldığına dair bir haberden, bir doğrulamadan ibaret sayılabilir. Bu tebliğ hâzinde, Türk Hükümetinin hareketinin bir izahı değildir.

Şimdi milletvekillerine düşünce, bu konuda Hükümetten ciddi, tatmin edici izah istemektedir.

Vokas Türk milletini kendine, ne suret işlediğini, kendine ne kötülik ettiğini bilmediği bir millette küsmeye sormamız niçin böyle bir durumda hissedilmekte, tarih boyunca diplomatik münasebetlerinde adlikten, hakseverlikten ayrılmamağa gelmiş bir milletin hiç de boşuna gıziyeycektir.

Bülend ECEVİT

Bir motorum Vaj
İstanbul, 27 (1961)
gün saat 10 arada
tında feci bir de-
ve bir motor, içi
lunan sandala o-
tur. Erzurum Gü-
Kaptanı Naim İ-
Kadir, gemi mü-
man Gük, Reşat
racc, Halice koc-
tundan bir sanda-
niş noktasına ge-
arkadan gelen me-
ne müras kalması
ratle gelen motor
tayfalar ve kapta
dikter sonra hiç
dise mahallinden
Feci kazaya etra-
lar, kasadeleri ku-
mular ve civarda
dallar yardımı
Kaptan Naim İ-
tarılmıştır. Deniz
geminin atacağı
ya, bütün aramal-
lanamamıştır. Ak-
sarasında bölgedeki
mektedir. Meçhul
masına başlanmıştır

**Göztepe ve Çe-
huzurunu
hirsizi**
İstanbul, 27 (1961)
Göztepe ve Çeşme
huzurunu kaçıran
soygun hırsızlar, İ-
kuntak masasın mu-
za yakalamamıştır.
sandanberberleri ve
madrakları ev biraktı
cetesal, nihayet Red-
rinin evini soyalılar
rı esyalarını birlikte
lardır. Sabıksız hırs-
hattin Kara ile Seda
racc idrad etmişler
esyalılar depo serikle
terimlemişler. Hırsızlar
taklakte başlanılmış

* Kaynak: Bülend Ecevit, "Türk Elçisi Niçin Geri Çağırıldı" **Ulus**, 28 Kasım 1956.